

Kutsehariduskorraldus ja kutsekoolid 1920–1940

1. Tööstuslik ja tehniline kutseharidus 1920. aastatel

1919. aasta sügisel hakkas Haridusministeeriumi Kutseoskuste osakond ette valmistama riikliku kutsekooli rajamist Tallinna. 18. novembril 1919. aastal andis Haridusministeerium välja korralduse Tallinna Puutööstuse Õppetöötoa rajamise kohta.¹ Selle ajutiseks korraldajaks nimetati mehhaanikatöötuba juhatanud Karl Ivask. Iga uue kutseharidusliku kooli rajamisega kaasnesid keerulised probleemid: sobivate ruumide leidmine õppetööks ja töökodadeks, seadmete, tööpinkide, õppevahendite ja materjalide muretsemine töökodadele, õpetajate leidmine. On selge, et majanduslikes raskustes vastne vabariik ei suutnud rajatavatele koolidele uusi õppehooneid ehitada. Ruumide küsimus tuli uutel koolidel enestel koos linna- või maakonnavalitsustega lahendada. Enamus uusi õppeasutusi tegutses ruumikitsikuses, sageli töötati mitmes vahetuses, kasutades teiste koolide ruume. Suur osa seadmetest ja töökodade sisustusest saadi sel teel, et osteti eratööstuselt või riigiasutustelt juba kasutatud seadmed, mis õpilaste abiga korda tehti. Naiskutsekoolid said osta ka uusi seadmeid, sest need ei olnud nii kallid.

Rajatav Puutööstuse Õppetöötua leidis endale õppehoone Wittenhofi (Endla) tänavas. Kuid sinna mahtusid vaid kokkusurutult töökojad, kooli kantselei ja laoruumid ning koolijuhataja korter. Teoreetiline õppetöö tuli korraldada mujal – see hakkas toimuma vahetustena linna 2. ja 8. algkoolis.

29. detsembril 1919 kinnitati Puutööstuse Õppetöötoa põhikiri.² Hakati registreerima ka õpilaskandidaate ning vastu võtma tellimustöid. Tellimustööd olid vajalikud õpilaste praktiliste tööoskuste arendamiseks. Samal ajal oli nende teostamise eest teenitud raha vajalik kooli majanduskulude osaliseks katteks.

Õppetööga alustati 1. märtsil 1920. aastal, esialgu 6 õpilasega puutöö erialal.³ Kooli esimeseks juhatajaks määrati K. Uibopuu.

Tallinna Puutööstuse Õppetöötoast kujunes 3-aastase kursusega õppeasutus, kuhu võeti 6-klassilise algkooli lõpetanud noormehi.

¹ Riigi Tööstuskeskkool XX aastat 1920–1940. Koostanud T. Ussisoo. Tallinn, 1940, lk. 19.

² Samas, lk. 19.

³ ERA, f. 1648, nim. 4, s. 542, l. 63.

21. mail 1924 nimetas Haridusministeerium kooli Riigi Puu- ja Rauatöökooliks Tallinnas.⁴ Siis oli lisandunud ka lukksepatöö osakond. Samal aastal sai kooli juhatajaks Theodor Ussisoo, kes töötas selles ametis kuni iseseisvusaja lõpuni.

1926. aastal nimetati kool ümber Riigi Tööstuskooliks Tallinnas.⁵ Avati veel kaks uut osakonda – sadulsepa ja maalriosakonnad ning metalliosakonna juures hakati õpetama puhkpillide parandamist.

Kool töötas kitsastes tingimustes juba algusest saadik, õpilaste arv aga kasvas aasta-aastalt (1920. aastal alustati 6 õpilasega, 1921/22. õppeaastal oli kooli 21 õpilast, 1922/23. õppeaastal 40, 1923/24. õppeaastal 81 õpilast).⁶ Seega oli koolile avaramate ruumide saamine jätkuvalt päevakorral.

Koolijuhataja T. Ussisoo hakkas Haridusministeeriumi kaudu taotlema koolile endise Raudtee-tehnikakooli hooneid, kus tollal paiknesid raudtee- ja tollivalitsus.

Vabariigi valitsuse otsusega 5. detsembrist 1924 määratigi need hooned Riigi Puu- ja Rauatöökoolile. Kuigi uusi ruume jagati esialgu Prantsuse Lütseumiga, andis see võimaluse õppetööd paremini korraldada. Uutes ruumides sisustati puidu- ja metallitöökodad, joonistamissaal ning klassiruumid teoreetiliseks õppetööks.

1921. aastal toimusid Haridusministeeriumis struktuurimuudatused. Eraldi Kutseoskuste osakond kaotati, asutati Kooliosakond, mille järelvalve alla kuulusid edaspidi kõik üld- ja erihariduslikud keskkoolid ja kutsekoolid. Haridusministeeriumi juures kutsuti ellu Riigi Hariduskogu. See oli mõeldud laiemate haridusprobleemide arutamiseks ja hariduse perspektiivide ja suundade väljatöötamiseks. Hariduskogu liikmeteks olid peale Haridusministeeriumi juhtide kohalike koolivalitsuste juhid, õpetajate liitude esindajad, kõrgkoolide ning teadusasutuste juhid.⁷

Järgmiseks sammuks Haridusministeeriumil ühes kohalike omavalitsustega nn. käsitöö- ja oskuskoolide rajamisel oli lisaks Tallinna Puutööstuse Õppetöötoale rajada analoogseid koole ka mujale vabariigis.

1921. aastal esitas Viljandi Maakonnavalitsus kohalike haridustegelaste eestvõttel Haridusministeeriumile taotluse käsitöö- ja täienduskooli rajamiseks Põltsamaal endises Eesti Aleksandrikooli hoones. Kuna tingimused tolleaegseid olusid arvestades olid head, s.t. oli olemas spetsiaalselt koolimajaks ehitatud hoone, registreeris

⁴ Riigi Teataja, 1924, nr. 69/70, lk. 472.

⁵ Riigi Teataja, 1926, nr. 41, lk.

⁶ Riigi Tööstuskooli XX aastat 1920–1940/ Koostanud T. Ussisoo. Tallinn, 1940, lk. 48.

⁷ Riigi Teataja, 1921, nr. 19, lk. 114.

Haridusministeerium 1921. aasta sügisel õppeasutuse Põltsamaa töökooli nime all.⁸ Koolis olid metalli- ja puutöö erialad. Remondi- ja korrastustööd tuli siiski ka seal teha, kuna vahepeal oli hoone sõjaväe valdamisel üsna käest ära lastud.⁹ Pärast seda sai alustada töökodade sisustamisega. Rajati puu- ja rauatöökoda, keevitus- ja sepikoda, ehitati kohalik elektrijõujaam, seati sisse veevõrk ja elektrivalgustus. Et ruumid seda võimaldasid, seati sisse ka internaat. Kooli ülalpidajaks oli Viljandi Maakonnaavalitsus.

Sisseseade muretsemiseks saadi Haridusministeeriumilt 60 000 marga ulatuses toetust.¹⁰

Koolijuhataja kohusetäitjaks ja esimeseks õpetajaks kutsuti Tallinna Raudtee Tehnikakooli 1895. aastal lõpetanud Hendrik Hendrikson, kes oli end hiljem õpetajakutseks täiendanud ja pikemat aega Vladikavkazi (hilisem Ordžonikidze) raudtee tehnikakoolis õpetajana töötanud. Teiseks õpetajaks sai samuti tehnilise hariduse ja õpetajatöö kogemusega A. Koov, kes õpetas üldaineid.¹¹

Õppeaja kestvuseks koolis määrati 3 aastat, nõutavaks eelhariduseks oli algkooli 6 klassi. Esialgu töötas ka eelklass, kuhu võeti algkooli 4. klassi lõpetanud, kuna 6-klassiline algkool ei olnud veel kohustuslik – seega tuli neil õppida 4 aastat.

1922. aasta aprillis nimetati kool ümber Põltsamaa Tööstuskooliks. Kooli viidi sisse ka tütarlastele mõeldud erialad – naiskäsitöö, majapidamine ning aiandus. Tütarlastele anti õpetust vaid mõne aasta jooksul. Koolist kujunes siiski meestööstuskool. 1933. aastal avati Põltsamaa Tööstuskoolis ka 2-aastase kursusega ehitustehnika klass, mis laskis välja ühe lennu ehitajaid, siis klass suleti taas.¹²

1922. aastal avati järgmise tööstuskoolina Tartu Linna Puu- ja Rauatöökool.¹³ Kooli ülalpidajal, Tartu Linnavalitsusel õnnestus leida tööstuskooli tarvis ruumid Liiva ja Meltsiveski tänava nurgal, sisseseade osteti endiselt põllutööriistade tehaselt “Tartonia”. Koolis olid metalli- ja puidutöö erialad.

⁸ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 485, l. 1, 5.

⁹ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 476, l. 264.

¹⁰ A. K e n n i k , 65 aastat kutsehariduse algusest Põltsamaal. – Nõukogude Õpetaja, 1986, 16. august.

¹¹ Samas.

¹² Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 264.

¹³ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 485, l. 12.

Kooli esimeseks juhtajaks sai J. Karell.¹⁴

1922. aastal rajati tööstuskool ka Kuressaares. Saaremaa oli olnud traditsiooniliselt piirkonnaks, kust kasvas välja palju ehitajaid. Saaremaa sisemaa, kus kalapüügiga polnud võimalik tegelda, oli kehva pinnasega ning ei andnud kõigile meestele võimalust peret ära toita, seetõttu käis Saaremaalt palju ehitusmehi ka mandril töö.

Arvestades seda traditsiooni ja kohalikku vajadust asutati Kuressaares Ehitus-instruktorite Kool.¹⁵ Kooli esimeseks juhatajaks kuni 1928. aastani sai insener E. Nursland.

1925. aastal nimetati kool ümber Kuressaare Tööstuskooliks, siis lisandusid ka metalli- ja puiduosakonnad. 1935. aastal jagunes ehitusharu ehitus- ja teedeharuks.¹⁶

1923. aasta 1. augustil registreeris Haridusministeerium Narva Linna Puu- ja Rauatööstuskooli esialgu linna erakoolina ja alates 1. jaanuarist 1924. aastal avaliku koolina.¹⁷

Esimeseks koolijuhatajaks oli seal K. Ivask, kes oli ka Tallinna Puutööstuse Õppetöötoa üks organiseerijaid. Kooli ülalpidajaks oli Narva linn. 1927. aastal nimetati kool ümber Narva Linna Tööstuskooliks.

1. novembril 1924. aastal registreeriti avaliku kutsekoolina Paide puu- ja rauatöökool esialgse nimega Järva maakonna ja Paide linna kolmeaastase kursusega puu- ja rauatöökool Paide linnas.¹⁸

Järva maavalitsus kohustus andma kooli avamiseks ja sisseseade muretsemiseks sama palju, kui on andnud riik. Paide linn omakorda lubas poole neist kuludest, mis maakonna kohustuseks, ise maksta.¹⁹

Kooli esimeseks juhatajaks sai diplomeeritud insener August Rode.²⁰

2. novembril 1924. aastal registreeriti Meleski Klaasitööstuse Kool.²¹ Kooli eesmärk oli valmistada ette õppinud töölisi klaasitööstuse jaoks. Kool asus Meleski klaasivabriku juures. See oli erakool, mis sai riigi poolt toetust. Kool allus Viljandi

¹⁴ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 249.

¹⁵ ERA, f. 1108, s. 469, lk. 10–16.

¹⁶ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 254.

¹⁷ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 473, l. 30.

¹⁸ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 474, l. 18.

¹⁹ Samas, l. 8.

²⁰ Samas, l. 15.

²¹ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 478, l. 6.

maakonna koolivalitsuse kaudu Haridusministeeriumile. Kooli juhatajaks sai klaasivabriku direktor J. Lorop. Kooli asutajaks ja ülalpidajaks oli Meleski klaasivabriku valitsus. Vabrik andis kooli jaoks ruumid ühes kütte, mööbli ja valgustusega, samuti organiseeris õpilastele internaadi ning kohustus õpilased vabrikusse tööle võtma kogu õppeperioodiks ja iseseisva praktika ajaks. Töö eest vabrikus pidid õpilane saama algul mustatöölise palka, oskuste kasvades pidi ka palk tõusma. Haridusministeeriumi kanda olid kooli juhataja, meisterinstruktori ja teoreetiliste ainete õpetajate palgad.²²

Kool oli 2-aastase kursusega, sellest 1,5 aastat pidi toimuma teoreetiline õppetöö ühes praktiliste oskuste omandamisega Meleski vabrikus ning viimane pool aastat oli ette nähtud praktika sooritamiseks, võimaluse korral mõnes muus klaasivabrikus, aladel, mis Meleskis puudusid. Praktiline töö vabrikus meister-instruktori juhendamisel toimus iga päev 8 tundi. Teoreetiline õpetus toimus 3 korda nädalas, iga kord kolm 45-minutilist tundi järgmistes ainetes: matemaatika – 2 nädalatundi, tehniline füüsika (klaasitööstuse füüsika ühes keemia ja mineraloogiaga) – 1 tund nädalas, klaasitööstuse tehnoloogia – 2 nädalatundi, joonistamine ühes joonestamisega – 2 nädalatundi, eesti keel – 2 nädalatundi ning vabatahtliku ainaena saksa keel – 2 tundi nädalas.²³

Kooli võeti vähemalt 16-aastasei noori. Õpilaste arvuks ühes klassis planeeriti 12–15 õpilast. Korraga pidi koolis õppima vaid üks komplekt õpilasi, see tähendab, et enne esimese komplekti lõpetamist uusi õpilasi vastu ei pidanud võetama.

Õppetöö koolis algas 2. jaanuaril 1925. aastal. Esimesel poolaastal veel teoreetilist õppetööd ei toimunud, kuna ei leitud õpetajaid, kes oleksid olnud nõus õpetajate palgaseaduse alusel makstava tasuga. Õpetajad nõudsid kõrgemat palka. Suve jooksul õpetajad siiski leiti ja teoreetilisi aineid hakati õpetama 1925/26. õppeaasta oktoobrist ning nüüd lükkus teoreetiliste ainete õpetamine ka viimasesse poolaastasse, mis oli vaid praktikaks ette nähtud.²⁴

Selle omanäolise kooli ajalugu jäi lühikeseks. Kooli lõpetas vaid üks lend.

Meleski Klaasitööstuse Kool likvideeriti 1. novembril 1927. aastal.²⁵ 1925. aastal oli asutatud veel teinegi, Eidapere Klaasitööstuse Kool ning nii palju õppinud töölisi

²² Samas, l. 15.

²³ Samas, l. 3, 12.

²⁴ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 478, l. 6, 34, 36.

²⁵ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 478, l. 49.

sellel kitsal erialal ei vajatud. Oma vabriku tarbeks oli Meleski vabriku kool kaadri ette valmistanud.

Et Meleski Klaasitööstuse Kooli lõpetanud saaksid omandada avalike tööstusliikkude koolide seaduses (sellest seadusest on juttu järgnevatel lehekülgedel) ettenähtud õigused, s.t. saaksid õppinud töölise kutsetunnistuse, korraldas Haridusministeerium koos kooliga lõpetajatele 1928. aasta jaanuaris kutseeksami. Eksamikomisjoni kuulusid Haridusministeeriumi koolide peainspektor J. Kiivet, meister-instruktor A. Ebert ning asjatundja Eidapere klaasitööstusest. Eksam sisaldas iseseisva proovitöö ning suulise osa matemaatikas ning klaasitööstuse tehnoloogia alal. Eksami sooritanud said Haridusministeeriumi poolt kinnitatud vormi järgi kooli lõputunnistuse, mis oli ühtlasi ka õppinud töölise kutsetunnistuseks.²⁶

1925. aastal valmistati Haridusministeeriumis ette seaduse eelnõu tööstuskoolide kohta, mis fikseeris tööstuskoolide eesmärgid, tegevussuunad, koolide liigid ja staatuse ning lõpetajate õigused.

10. detsembril 1925. aastal võeti Riigikogu poolt vastu Tööstusliikkude koolide seadus.²⁷ Seaduses määrati tööstuslike koolide ülesanne: tööstusliku kutsehariduse andmine, õppinud tööliste ja tehniliste jõudude ettevalmistamine. Tööstuslikud koolid jagunesid täisajalisteks tööstuskoolideks ja osaaajalisteks tööstusõpilaste koolideks. Ühes õppeasutuses võisid olla ka mõlemad antud liiki koolid. Tööstuskoolid pidid valmistama ette õppinud töölisi (puu- ja metallitöö, õmblemise, kudumise, tekstiilialade, klaasi, keraamika jt. aladele), tehnilisi jõude (tehniku abisid, kümnikuid, mehhaanikuid, masiniste, montööre, instruktoreid) ning õppinud majapidajaid ja majapidamisinstruktoreid. Tööstusõpilaste koolid pidid samuti ette valmistama õppinud töölise kutsele. Tööstusõpilaste koolid olid mõeldud juba ettevõtteis töötavatele noortele, et õpetada neile oma erialale vajalikke teoreetilisi ja nendega seonduvaid üldaineid, kuna praktilise tööoskuse omandaksid nad vahetult tööprotsessis. Õpetöö neis koolides pidi toimuma õhtuti või teatud nädalapäevadel.²⁸ Tööstusõpilaste koolid koos praktilise tööga tööstusettevõtteis pidid nende lõpetajatele kokkuvõttes andma samasugused oskused ja teadmised nagu täisajalised tööstuskoolidki.

²⁶ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 478, l. 54, 58.

²⁷ Riigi Teataja, 1926, nr.1, art. 1, lk. 1–7.

²⁸ Samas, lk. 7.

Mõlemat liiki koolid võisid olla kas riigi, omavalitsuste, eraisikute või eraseltside ülalpidamisel. Tööstusõpilaste koolid olid õppemaksuta.

Õppeajaks nimetatud koolides fikseeriti vastavalt tööstusalale ja kooli tüübile 2–3 aastat.

Tööstuskoolidesse pidi vastu võetama 6. klassi lõpetanuid ilma eksamiteta ja ajutiselt lubati peale sellekohaste eksamite sooritamist vastu võtta ka väiksema haridusega noori. Kooli astuja vanuse alammääraks oli 13 aastat. Tööstusõpilaste koolidesse pidi vastu võetama tööstusettevõteteis tööstusõpilase või töölisena töötavaid noori, kes omavad sundusliku algkooli kursusele vastavaid teadmisi. Neile õpilastele aga, kelle haridustase on madalam, pidi avatama 1-2 aastaseid eelklasse.²⁹

Seaduse järgi pidid avaliku tööstuskooli (siia alla kuulusid ka tööstuslikud naiskutsekoolid) või tööstusõpilastekooli lõpetanu saama peale vastava eksami sooritamist tunnistuse, mis annab talle õppinud töölise või muu vastava kutse vastaval erialal. Edasi oli kooli lõpetanul peale viieaastast töötamist õppinud töölisena oma erialal õigus omandada vastava meistri kutsetunnistus, kui ta on vähemalt 25 aastat vana (vastavalt kaubandus-, tööstus-, põllutöö- või teedeministeeriumiga kooskõlastatud korras).

Seadusega anti tööstuskoolide õpilastele ajapikendust sõjaväkke kutsumisel kuni 22. eluaasta lõpuni.³⁰

Seega oli tööstusliku kutsehariduse arendamiseks suunad seadusandlikult paika pandud, koolitüübid fikseeritud. Seadus hakkas kehtima alates 1. augustist 1926. Vastavalt sellele nimetati 1926/27. aastal kõik senised puu- ja rauatöökoolid ümber tööstuskoolideks.

Kutsehariduse omandamine vahetult töökohal ning paralleelselt tööstusõpilastekoolis teoreetilisi aineid omandades oli tollal väga levinud Saksamaal. Sealseid kogemusi püüti ka meil rakendada. Niisugust tüüpi koolid olid ka majanduslikult otstarbekad.

Ühest küljest ei olnud paljudel soovijatel peale 6-klassilise algkooli lõpetamist enam majanduslikult võimalik haridusteed täisajalises koolis jätkata, vaid tuli minna tööle. Tööstusõpilastekool oli neile hea võimalus oma haridust teoreetiliste ainete osas täiendada. Et seepeale, peale 3-aastast õppimist, olla võimeline sooritama kutseksam

²⁹ Riigi Teataja, 1926, nr. 1. art. 1, lk. 2, 3.

³⁰ Samas, lk. 3, 4.

võrdselt tööstuskooli õppinutega ning saada õppinud töölise kutsetunnistus. Teisest küljest nõudis tööstusõpilastekooli asutamine ka riigilt mitu korda vähem kulutusi kui mitmete töökodade ja paljude seadmetega varustatud tööstuskooli rajamine. Tööstusõpilastekoolid kasutasid tavaliselt ka mingi teise kooli ruume.

Kuigi vastav seadus võeti vastu 1925. aastal, olid esimesed tööstusõpilastekoolid rajatud juba varem.

1923. aastal avati Tartu Linna Tööliste Õhtutäienduskool, et anda töölistele teoreetilist õpetust. Kooli esimeseks juhatajaks oli L. Sapotzki. Samal aastal avati ka Pärnus õhtused kursused täiskasvanutele, mis 1924. aastal muudeti tööstusõpilastekooliks metallitöö osakonnaga.³¹

1924. aastal asutati Riigi Puu- ja Rauatöökooli juurde Tallinnas Riigi Tööstusõpilastekool ning 1925. aastal eesti ja vene õppekeelega Narva Tööstusõpilastekool.

1925. aastal organiseeris Virumaa Tööstuse Ettevõtjate Ühisuses töötavatele noortele õhtukursuse Rakveres, mis 1926. aastal muudeti eratööstusõpilastekooliks. 1927. aastal läks see kool Rakvere Linnavalitsuse ülalpidamisele. Kooli juhtajaks sai J. Andreson.³² Samal aastal asutati ka Pärnu Maakonnavalitsuse ülalpidamisel Mõisküla Tööstusõpilastekool.³³

1925. aastal jätkus ka uute tööstuskoolide rajamine. Võru Linna- ja Maakonnavalitsus otsustasid ühiselt rajada noormeestele puutööalast õpetust andva tööstuskooli. Õppetöö Võru Tööstuskoolis algas 5. oktoobril 1925, esialgu vaid puidutöö osakonnaga. Kooli juhatajaks oli kutsutud seni Põltsamaa tööstuskoolis töötanud Hendrik Hendrikson, kes hakkas õpetama ka puidutehnoloogiat, tugevusõpetust ja tehnilist joonestamist.³⁴ H. Hendrikson oli koolijuhataja kuni 1939. aastani, mil ta pensionile läks. Tema asemele tuli J. Jakk.

Üldainete õpetajatena töötasid algusaastail kooli J. Sirk ja F. Tänava, tehnilisi aineid õpetasid A. Heinrich ning J. Jürgenson. 1929–1935. aastail töötas siin insenerkeemiku haridusega Tallinna Tehnikumi lõpetanud August Mutt, kes oli hiljem ka Narva Tööstuskooli ning Tartu Tehnikumi juhatajaks.

³¹ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 284, 288.

³² Samas, lk. 284, 287, 289.

³³ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 477, l. 3.

³⁴ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 480, l. 1–10.

1927. aastal ehitati kooli tarvis väliääs ning 1928. aastal hakati õpetama ka sepatööd. Peale Võru Õpetajate Seminari sulgemist anti vabanenud maja Turu tn.1^a tööstuskoolile ning 1931. aastal³⁵ avati uutes ruumides ka metalliosakond.

Samal aastal avati ka Valga Linnavalitsuse poolt ülalpeetav Valga Linna Tööstuskool. See kool oli kahe, puidu- ja metallitöö osakonnaga. Kooli juhatajaks sai insener R. Johanson.³⁶ Kooli tööd takistas selle asumine kuues eraldi majas ning needki ruumid olid kitsad ja halvas seisukorras.

1925. aastal avati ka Eidapere Klaasitööstuskool, mis oli sarnane Meleski Klaasitööstuse Koolile. See kool töötas samuti vaid ühe kursusega nagu Meleski vabriku koolgi ning suleti 1929. aastal.³⁷

1926. aastal loodi Läänemaa tööstuskool Haapsalus, puidu- ja metallitöö osakondadega. Kooli pidas ülal Lääne Maavalitsus. Esimeseks koolijuhatajaks oli P. Tamm.³⁸

Kõik need tööstuskoolid olid 3-aastase kursusega ning baseerusid 6-klassilisel algkoolil.

1920. aastate lõpuks oli rajatud tööstuskoolid kõigisse Eesti maakondadesse, välja arvatud Pärnu- ja Petserimaale. Kokku oli tööstuskooli rajatud 9 (lisaks 2 lühiajaliselt tegutsenud klaasitööstuskooli) ja tööstusõpilastekooli 6. Tööstuskoolide puudumise Pärnumaal korvas 2 tööstusõpilastekooli olemasolu selles maakonnas – Pärnus ja Mõisakülas (Mõisakülas asus juba tsaariajast pärit riigile kuuluv raudteetehas – siit tulenes ka vajadus tööstusõpiastekooli järele suhteliselt väikeses kohas).

Täienduskoolid. Omaette nähtuse kutsehariduse ajaloos moodustasid täienduskoolid, mis kuulusid küll üldhariduskoolide võrku koos algkoolidega, mille juures nad asusid. Sisuliselt tegelesid need aga kutsehariduse levitamisega, mistõttu neid siin ka põgusalt käsitleme.

10. ja 11. aprillil 1922. aastal toimus Haridusministeeriumis Riigi Hariduskogu koosolek, kus arutati ka kutsehariduse probleeme.³⁹ Kuna juba 1920. aastal Asutava Kogu poolt vastu võetud Avalikkude algkoolide seaduses oli punkt kohustuslike

³⁵ Võru Tööstustehnikum 70. Võru, 1995, lk. 6–9.

³⁶ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 480, l. 1–10, s. 481, l. 2–8.

³⁷ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 480, l. 1–10, s. 483, l. 8–12, 102.

³⁸ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 252.

³⁹ Riigi Hariduskogu koosolek. – Kasvatus, 1922, nr. 7, lk. 110.

täienduskoolide asutamise kohta, siis arutati ka Hariduskogu koosolekul täienduskoolide küsimust põhjalikult.⁴⁰

Kuna tsaariajast oli pärandunud vaid üksikud kutseharidust andvad koolid ning oli selge, et majanduslikult ei ole võimalik kohe suurel arvul kutsekoole rajada, kavandati esialgu mingilgi määral kutseharidust jagada täienduskoolide kaudu, mis asuvad üldhariduskoolide juures.

Hariduskogu nõupidamise tulemusena võeti Vabariigi Valitsuse määrusega 12. maist 1922. aastal vastu Täienduskoolide esialgsed põhijooned.⁴¹ Määruses oli ära toodud, et algkoolide ülalpidajad võivad nende juurde avada mittesunduslikke täienduskooli ja -klasse mitmesuguste tööalade järgi, silmas pidades õpilase tulevast elukutset. (1920. aasta algkoolide seaduses oli räägitud kohustuslikest täienduskoolidest.) Võimalike erialadena oli ära toodud mitmesugused põllumajanduslikud (põllupidamise, sulg- või väikelooma kasvatuse, mesinduse, kalakasvatuse jne.) või mitmesugused muud (ehitamise, maamõõtmise, raamatupidamise, majapidamise, kasvatuse, õmblemise jne.) erialad. Esialgu pidi täienduskooli kursus kestma 2–4 semestrit, lisaks suvepraktika.

Soovitati moodustada täienduskooli mitte ühele kitsale erialale, vaid teatud lähedaste erialade gruppidele, mis vastaks elulistele vajadustele. Erandina võis avada ka üldhariduslikke täienduskooli.

Määruse järgi kuulusid täienduskoolid üldhariduskoolide võrku, seega pandi nende tööd korraldama samad asutused, mis vastutasid algkoolide võrgu eest. Täienduskoolide juhatajateks pidid olema samade algkoolide juhatajad, mille juures kool asus. Täienduskoolide kohta pidid kehtima samad määrad, mis algkoolidegi kohta.⁴²

Täienduskoolid olid mõeldud algkooli lõpetanud noortele, kes ei lähe edasi õppima ei üldharidus- ega kutsekooli. See kool ei olnud sunduslik. Tema eesmärk oli põhiliselt kehvematest kihtidest pärit lastele anda mingisugunegi kutseharidus. Koolil ei olnud vanuselist piirangut, seal võisid õppida ka juba varem algkooli lõpetanud noored, et end mingil alal täiendada. Täienduskool oli mõeldud kui vahelülis noortele enne tööellu suundumist. Täienduskoolid olid ka kõigile soovijatele kättesaadavad, kuna nad asusid algkoolide juures, oma kodu lähedal ning olid kuni

⁴⁰ Riigi Teataja, 1920, nr. 75/76, lk. 595.

⁴¹ Riigi Teataja, 1922, nr. 71, lk. 301, 302.

⁴² Samas, lk. 302.

1931. aastani tasuta. Seega lapsed, kes ei saanud majanduslikel põhjustel kodunt kaugemale kooli minna, võisid ometi saada algkooli haridusest enam haridust ning kutseoskusi oma kodulähedases algkoolis.

Täienduskoolide õppekavad koosnesid 1/3 ulatuses üldainetest, 1/3 eriainetest ning 1/3 moodustas kutseoskuste õpetamine.

Kuni 1931. aastani, mil Haridusministeeriumi poolt kehtestati täienduskoolide tunnikava, töötasid need koolid koolijuhatajate ja omavalitsuste haridusjuhtide poolt koostatud tunnikavade alusel.⁴³

Täienduskoolide avamine ning nende tase olenes suuresti kohalike omavalitsuste ning algkoolide juhatajate aktiivsusest ja tahtest.

1923/24. õppeaastaks oli rajatud 13 täienduskooli 332 õpilasega, järgmisel õppeaastal oli 17 kooli 410 õpilasega. Iga järgneva õppeaastaga lisandus kümmekond uut täienduskooli, nii et 1929/30. õppeaastal oli juba vabariigis kokku 68 täienduskooli 1712 õpilasega, 1933/34. õppeaastal oli 56 kooli 2058 õpilasega.⁴⁴ Täienduskoolide võrk stabiliseerus 1930–1935. aastail: siis õppis 60 täienduskoolis igal aastal keskmiselt 2000 õpilase ringis. Täienduskoolide tippaasta oli 1935/36. õppeaasta. Siis oli linnades 18 kooli juures 37 täienduskooli klassi 846 õpilasega ning maal 51 algkooli juures 89 täienduskooli klassi 1901 õpilasega. Neist olid 26 klassi naiskäsitöö ning majapidamise kallakuga, 13 klassi põllumajandusliku kallakuga, 3 tööstusliku, 2 kaubandusliku ja 1 kalandusliku kallakuga klassid ning 6 klassikomplekti olid üldhariduslikud.⁴⁵

Kutsekoolide võrgu laienemisega 1930. aastate keskpaiku algas täienduskoolide arvu vähenemine: 1936. aastal muudeti täienduskool Kosel Ravila Aianduskooliks, 1937. aastal muudeti 10 täienduskooli kodutööstuskoolideks. 1939. aastal muudeti Tartu tehnika täienduskool poeglase ametikooliks. Haridusministeeriumil oli kavas edaspidi veel teisigi täienduskooli muuta kutsekoolideks, seda eriti maal põllutöökoolideks.⁴⁶ Seda kavatsust ei jõutud ellu rakendada.

⁴³ ERA, f. 1108, nim. 3, s. 874, l. 286.

⁴⁴ Hariduse- ja Sotsiaalministeeriumi tegevuse ülevaade 1918–1934. Tallinn, 1934, lk. 30.

⁴⁵ Eesti Kool, 1936, nr. 5, lk. 257.

⁴⁶ Samas, lk. 257.

20 aasta jooksul lõpetas täienduskooli üle 9000 noore, paljudele oli see vahelüliks enne järgmise kooli siirdumist, paljude haridustee sellega lõppeski. Täienduskoolides õppis ~10-15% algkooli lõpetanutest.⁴⁷

Omaaegne kavatsus kehtestada pärast 6-klassilise algkooli lõpetamist sunduslik 2-aastane täienduskool ei jõudnud ellu. Täienduskooli seisund jäi kuni vabariigi lõpuni õiguslikult reguleerimata.

Kuigi täienduskoolid ei andnud nende lõpetajatele mingi kutsetunnistust, oli see koolitüüp rahva haridusliku taseme tõstmisel hädatarvilik, eriti maal. Tüdrukud ei pidanud enam minema õmblemise või mõne muu vajaliku käsitöökuse omandamiseks linna kursustele, nüüd toimus see oma kodukoha algkooli juures ning poisid said samas talupidajale vajalikke teadmisi ja vajalikke meeskäsitöökusi. Tegemist oli kutsehariduse levitamisega rahvakooli kaudu.

Riigi Kunsttööstuskool. Üheks täiesti omanäoliseks kooliks ja antud liigis ainsaks oli Tallinna Kunsttööstuskool, mis muudeti 1920. aastal riiklikuks õppeasutuseks.⁴⁸ Kunsttööstuskooli eesmärgiks oli ette valmistada kunstimaitse ja tasemel oskustega kunstkäsitöölisi ja rakenduskunstnikke. Kunsttööstuskooli kursus oli 6-aastane, sellest kolm aastat alamastmel, kuhu võeti 6-klassilise algkooli lõpetanuid. Alamastmel anti üldharidust ja kunstkäsitöölisele vajalikke erialaseid oskusi vastavate erialade töökodades. Ülemaste oli samuti 3-aastane, sinna võeti alamastme lõpetanuid ning eksamitega ka teiste käsitöö- ja tööstuskoolide lõpetanuid. Ülemaste ühes töökodade praktikaga andis põhjaliku kunstiküljelise hariduse koos loova kunstivõime arendamisega.

1920. aastal olid kunsttööstuskoolis lisaks dekoratiivmaali ja graafika erialale olemas ka puuvooli, raamatuköitmise- ja kartonaaži ning naiste käsitöö erialad ühes vastavate töökodadega. 1923. aastal lisandusid keraamika- ja metallehistöö töökojad – erialade valik laienes.⁴⁹

Kunsttööstuskooli juhatajaks oli üks tema asutajatest – Voldemar Päts, kes jätkas seda tööd kuni 1934. aastani, mil ta kutsuti Haridusministeeriumi Kutseoskuste osakonna direktoriks ja alates 1936. aastast ministri abiiks. V. Päts oli lõpetanud Peterburi

⁴⁷ Samas, lk. 257, 258.

⁴⁸ Riigi Teataja, 1924, nr. 18/19, lk. 227.

⁴⁹ K. K i r m e , Tallinn Kunsttööstuskool. – Kunst, 1975, nr. 47/1, lk. 14.

Kunstiakadeemia rakenduskunstnikuna.⁵⁰ Ta oli energiline ja hea organisaator, kelle juhtimise all arenes kool silmapaistvaks õppeasutuseks, olles teerajajaks rakenduskunsti alal. Esialgu töötas Kunsttööstuskool edasi Vene-aegsete seaduste järgi. Eraldi seadus Kunsttööstuskooli kohta võeti vastu alles 1929. aastal.

1922–1926. aastal korraldati Haridusministeeriumi kulul Tallinna Kunsttööstuskooli juures tasuta käsitööõpetajate õhtused kursused alg- ja keskkolidele käsitööõpetajate ettevalmistamiseks.⁵¹

1924. aastal nimetas Haridusministeerium Tallinna Kunsttööstuskooli ringi Riigi Kunsttööstuskooliks Tallinnas.⁵²

Haridusministeerium asutas 1924. aastal riigi poolt ülalpeetavad trükitööstuse oskuskursused. Kursused allusid Haridusministeeriumile kunsttööstuskooli kaudu. Kursuste põhikiri kinnitati Haridusministeeriumis 18. jaanuaril 1924. aastal.⁵³

Kursuste ülesanne oli ette valmistada igakülgete tehniliste oskuste ja vilumustega töölisi trükitööstusele. Kursused pidid andma ühtlasi üldharidust ning erialast teoreetilist ning praktilist kunstiharidust.

Et ka trükitööstuses oli vaja tunda graafika ning kunstilise kujundamise töövõtteid, oli otstarbekas need kursused organiseerida kunsttööstuskooli juures, kus vastavad töökojad oma ala tundvate meistrite ja kunstnike juhendamisel juba töötasid.

Kursus jagunes kahte ossa – eelkursuseks ja meistriklassiks. Eelkursusele, mis kestis 2 aastat võeti 6-klassilise haridusega noori, kes olid ühe aasta oma alal juba töötanud. Pärast eelkursuse lõpetamist ja aastast töötamist oma erialal oli lõpetanud õigus saada sellitunnistus vastavate üldkorralduste järgi. Meistriklassi võeti õppima juba oma erialal tegutsevaid sellisid. Kursus kestis ühe aasta, oli mõeldud teoreetiliste ainete ning praktilise kunstikülje süvendatud õpetamiseks. Meistriklassi lõpetanud oli võimalus pärast kaheaastast tegutsemist oma alal saada meistri õigused sellekohaste üldkorralduste järgi.⁵⁴

⁵⁰ Eesti kooli biograafiline leksikonim. Tallinn, 1998, lk. 192.

⁵¹ Riigi Teataja, 1922, nr. 127, lk. 626, 627; Hariduse- ja Sotsiaalministeeriumi ülevaade 1918–1934. Tallinn, 1934, lk. 25.

⁵² Riigi Teataja, 1924, nr. 18/19, lk. 227.

⁵³ Riigi Teataja, 1924, nr. 14/15, lk. 188.

⁵⁴ Samas, lk. 188.

1929. aastal võttis Riigikogu vastu Riigi Kunsttööstuskooli seaduse, seni töötati vanade seaduste alusel.⁵⁵ Seaduses määrati kunsttööstuskooli ülesandeks kunsti-hariduse andmine ning tööoskuste õpetamine käsitöö ja tööstuse aladel, loova kunstivõime arendamine, nõuandmine kunsttööstuse alal tegutsevaile isikuile ja asutustele. Kooli ülalpidajaks jäi riik. Kunsttööstuskooli õppeaja kestuseks seaduse järgi oli kuus aastat. Kursus jagunes 2-aastaseks üldastmeks, kus õpetati üldaineid ja kunstiaineid, 3-aastaseks töökodade astmeks tööoskuste õpetamiseks ja 1-aastaseks meistriklassiks tööoskuste täiendamiseks oma ala parimate meistrite juhendamisel. Üldastmele võis vastu võtta mõlemast soost 6-klassilise algkooli lõpetanud küllaldaselt kunstiannet omavaid noori. Töökojaastmele võis lisaks üldastme lõpetajatele vastu võtta ka teiste tööstuskoolide lõpetajaid vastaval erialal, kui nad olid piisavalt andekad. Töökojaastme lõpetajad said lõputunnistuse, mis oli ühtlasi vastava ala õppinud töölise kutsetunnistuseks. Meistriklassi lõpetajad pidid seaduse järgi saama tunnistuse täieliku kursuse lõpetamise kohta ning rakenduskunstniku diplomi, mis andis võimaluse peale 2-aastast töötamist oma erialal omandada meistrikutse Haridusministeeriumi poolt määratud korras.

Seaduses fikseeriti ka erialad, mida Riigi Kunsttööstuskoolis õppida sai. Töökodade aste ja meistriklass jagunesid järgmisteks osakondadeks: dekoratiivosakond (teatri- ja seinadekoratsioonid, klaasimaal, mosaiik, ruumide sisseseade, maalritööstus), metalliosakond, skulptuuriosakond (voolimine, valamine, kiviraiumine, puulõige), keraamikaosakond, tekstiiliosakond (kudumine, tikkimine, pitsitöö), graafika ja trükitööstuse osakond ning nahatöö- ja raamatuköitmise osakond.

Seaduses lubati haridusministri otsusel avada kunsttööstuskooli juurde tööstuskoole neil tööstusaladel, mis vastasid kunsttööstuskooli erialadele. Nende koolide töö pidi toimuma Tööstuslikkude koolide seaduse alusel, mis 1926. aastal vastu võeti. Samuti lubas seadus avada kunsttööstuskooli juures kursusi koolis olemasolevatel erialadel.⁵⁶

Erilisi muudatusi see seadus kunsttööstuskoolile kaasa ei toonud, fikseeris vaid väljakujunenud süsteemi.

Uuenduseks oli 1929. aasta seaduse järgi meistriklassi sisseseadmine ning selle lõpetajatele rakenduskunstniku diplomi andmine.

⁵⁵ Riigi Teataja, 1929, nr. 12, art. 91, lk. 107–110.

⁵⁶ Samas, lk. 107.

Riigi Kunsttööstuskooli põhiliseks ülesandeks uue seaduse järgi oli seega rakenduskunstnike ettevalmistamine. Sellel alal oli ta Eestis ainsaks ja asendamatuks. Tal oli oluline roll meie tarbekunsti aluste rajamisel.

Kooli lõpetajatel oli ka võimlus omandada kesk- ja kutsekooli joonistamise ja joonestamise ning tööstuslike ainete õpetaja kutse pärast täiendavat ettevalmistust ning eksami sooritamist pedagoogilistes ainetes kas Tartu Ülikooli või Tallinna Pedagoogiumi juures.

1923. aastal loodi Tallinna Kunsttööstuskooli juurde keraamikaosakond. Kuna Eestis kunstilist keraamikat seni ei viljeldud, puudusid ka vastavat ala tundvad inimesed. Keraamikaosakonda kutsuti juhatama oma ala kõrgtasemel spetsialist professor Géza Jáko Ungarist.⁵⁷ Géza Jáko rajas samal aastal keraamika õppetöökoja (koos Tartu Naisühingu Käsitöökooli keraamikaosakonnale samuti 1923. aastal ehitatud keraamikaahjuga olid need ainsad kunstipärast keraamikat valmistada võimaldavad sisseseaded tolleaegses Eestis). Sellega pandi alus Eesti keraamikakunsti arengule. Géza Jáko lepingutähtaeg Eesti lõppes 1933. aastal. Kuna ta ei leidnud oma uuenduspüüdlustele kooli juhtkonna poolt toetust, lahkus ta peale lepingutähtaja lõppemist. aasta jooksul pärast seda juhatas keraamikaosakonda veel G. Jáko abi-kaasa, keraamikaspetsialist Ilona Jáko ning edasi juba Géza Jáko õpilane Valli Eller.

Raamatuköite- ja papitöö eriala koos vastava õppetöökojaga tegutses juba 1916. aastast. Kuni 1925. aastani juhatas seda üks Eesti nahkehistöö suurmehe Eduard Taska, sealtpeale tema õpilane Adele Reindorff. Osakonna nimetus muudeti nahatöö- ja raamatuköitmise osakonnaks.⁵⁸ See osakond oli teerajajaks Eesti nahkehistöö arengule.

Metallehistöö osakond ühes vastava õppetöökojaga avati samuti 1923. aastal. Selle ala arengule panid aluse Klara Zeidler ja Otto Tammeraid.

Esialgu rajatud puuvooli töökojast kasvas välja skulptuuri eriala, kus lisaks puu kunstilisele töötlemisele õpetati ka modelleerimist, kipsivalu, kiviraiumist. Ka dekoratiivmaali töökoda, kus õpetati teatridekoratsiooni, klaasimaali, mosaiiki, seinadekoratsioonide valmistamist ja ruumide kujundamist, oli veidi kitsama profiiliga olemas juba kooli asutamisajast alates.

⁵⁷ K. K i r m e , Tallinna Kunsttööstuskool. – Kunst, 1975, nr. 47/1, lk. 16.

⁵⁸ Samas, lk. 15, 16.

Maali ja skulptuuri õpetamine jäi esialgu siiski kunstkäsitöõnduslikule tasemele. Loovaid kujutavkunstnikke neil aladel Kunsttööstuskool 1920. aastatel ei andnud ja see ei olnud ka kooli ülesandeks. 1930. aastatel maali- ja skulptuuri õpetuse tase tõusis ning Eesti maali ja skulptuuri tulid Riigi Kunsttööstuskoolist mitmed silmapaistvad autorid nagu E. Okas, A. Pilar, O. Terri jt. Ka hiljem kunstikooli “Pallas” üle läinud A. Johani, K. Liimand, L. Mikko, R. Sagrits alustasid kunstiõpinguid Riigi Kunsttööstuskoolis.

Kunsttööstuskoolis oli heal tasemel graafika osakond, mida juhendas väljapaistev joonistaja ja kujundusgraafik Günther Reindorff. Paljud tuntud graafikud nagu P. Luhtheim, A. Hoidre, A. Keerend, A. Mildeberg, S. Trei jt. on hariduse saanud Riigi Kunsttööstuskoolist.

Naiste käsitöö õppetöökojast välja kasvanud tekstiiliosakond jäi kitsa profiiliga – seal õpetati pitsitööd, tikkimist, silmuskudumist, puudus aga telgedel kudumine. Sellest tulenevalt jäi kunsttööstuskoolis välja arendamata niisugune tähtis tekstiilikunsti ala nagu vaibakunst.⁵⁹

Viimasena avati 1935. aastal klaasilihvimise eriala, muretseti vastav sisseseade ja avati õppetöökoda. Sellega pandi alus heatasemelise Eesti klaasikunsti arengule. Esialgu juhatas klaasilihvimise eriala August Grünberg, alates 1938. aastast aga Maks Roosma.⁶⁰

1935/1936. õppeaastast avati Riigi Kunsttööstuskooli juurde avaliku erikoolina Riigi Trükitööstuskool. Kooli võeti vastu 6-klassilise algkooli lõpetanud ning see pidi ette valmistama õppinud töölisi trükitööstuse alal. Koolikursus kestis 4 aastat.⁶¹ Selle kooli eelkäijaks olid trükitööstuse oskuskursused, mis 1924. aastal kunsttööstuskooli juures avati.

1938. aastal kujundati 1937. aasta kutsehariduse seaduse alusel Riigi Kunsttööstuskooli baasil välja kaks erinevat õppeasutust – Riigi Tarbe- ja Kujutava Kunsti Kool ning Riigi Kõrgem Kunstikool. Vastav seadus kinnitati Riigihoidja dekreediga 30. märtsil 1938. aastal.⁶²

Riigi Tarbe- ja Kujutava Kunsti Kool pidi olema keskkoolil või kutsekeskkoolil baseeruvaks 4-aastase õppeajaga kõrgema astme kutsehariduslikuks õppeasutuseks,

⁵⁹ K. K i r m e, Tallinna Kunsttööstuskool. – Kunst, 1975, nr. 47/1, lk. 16.

⁶⁰ Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi tegevus 1935/36. Tallinn, 1936, lk. 18.

⁶¹ Samas.

⁶² Riigi Teataja, 1938, nr. 34, art. 278, lk. 942.

mis jaguneks 1-aastaseks üldklassiks ja 3-aastseks töökodade astmeks. Kooli tarbekunsti osakonna ülesandeks pidi olema loomingu- ja juhtimisvõimeliste tööjõudude ettevalmistamine kunstkäsitöö alal ja vastavate tööstuste tarbeks ning kujutava kunsti osakonna ülesandeks kunstihariduse andmine ning loova kunstivõime arendamine. Tarbekunsti osakond oli jagatud dekoratiivmaali, tarbeskulptuuri, graafika, tekstiili, sise- ja aiandusarhitektuuri, keraamika, naha- ja raamatuköite ja metall-ehistöö harudeks. Kujutava kunsti osakond aga maali- ja skulptuuri harudeks. Kooli lõpetajad pidid saama peale 3-aastast töötamist oma alal vastava ala õpetatud asjatundja kutse.

Endiselt jäi kooli juurde töötama 4-aastase õppeajaga avaliku erikoolina Riigi Trükitööstuskool. Riigi Tarbe- ja Kujutava Kunsti Kool alustas tegevust 1939/40. kooliaastal.⁶³

Riigi Kõrgem Kunstikool loodi kunsttööstuskooli meistriklassi asemele kõrgema õppeasutusena kunstihariduse andmiseks nii kujutava kui tarbekunsti alal. Koolis oli maali-, skulptuuri- ja tarbekunsti osakonnad, mis olid erialade järgi harudeks jagatud. Kõrgemasse Kunstikooli võeti vastu Riigi Tarbe- ja Kujutava Kunsti Kooli või Riigi Kunsttööstuskooli töökodade-astme lõpetajaid ning ka gümnaasiumi või 3-aastase õppeajaga kõrgema astme kutsekooli lõpetajaid, kes olid piisavalt kunstialaselt andekad.

Kooli õppeaja kestuseks oli ette nähtud 3 aastat. Lõpetajad pidid saama kujutava kunstniku või tarbekunstniku diplomi. Riigi Kõrgem Kunstikool alustas tegevust 1938/39. õppeaastal.⁶⁴

Ligi 20 aastat Riigi Kunsttööstuskoolina tegutsenud õppeasutus pani aluse Eesti oma rahvusliku tarbekunsti erinevatele harudele, koolitas välja piisaval hulgal rakenduskunstnikke ning tarbekunsti ja kunstikäsitöö alaseid nõustajaid ja kunstiõpetajaid, kes oma ala edasi viisid.

Tehnilist haridust oli võimalik omandada Eesti Tehnika Seltsi poolt loodud ja seni seltsi ülalpidamisel olevas Tallinna Tehnikumis. Eesti Tehnika Selts hakkas taotlema tehnikumi riiklikuks õppeasutuseks muutmist. Riiklikult oli Eesti majanduse arengu prioriteediks 1920. aastate algul seatud tööstuse arendamine. Tööstusele pandi suuri lootusi ning oldi selle tuleviku suhtes optimistlikult meelestatud. Arvati, et Nõuko-

⁶³ Ülevaade 1938/1939. õppeaastast. – Eesti Kool, 1939, nr. 7, lk. 473.

⁶⁴ Samas, lk. 473.

gude Venemaaga kujunevad laialdased kaubandussuhted, mis omakorda võimaldavad sõja ajal seisma jäänud suurtööstuse uuesti käiku panna. Teiseks loodeti oma väike- ja keskmise suurusega tööstusettevõtete toodanguga rahuldada siseturu vajadused tarbekaupade järele. 1920. aastate algul soodustas riik tööstuse arengut soodsate laenudega tööstusettevõtetele ning kõrgete kaitsetollidega. Kuna tööstuse arengut peeti prioriteetseks, oli loomulikult vajalik lisaks tööliste ka tehnilise haridusega kaadrit ette valmistada. Haridusministeerium koos Eesti Tehnika Seltsiga valmistas kinnitamiseks ette Tallinna Tehnikumi kui riiklikku õppeasutuse põhikirja, kus näidati ära nii teoreetilise kui praktilise õppetöö mahud ja vahekord ning õppekavad.

14. mail 1920 võeti Asutavas Kogus vastu Tallinn Tehnikumi põhikiri – sellega kuulutati kool täielikult riiklikuks õppeasutuseks.⁶⁵

Tehnikumis olid masinaehituse, elektrotehnika, laevaehituse, hüdrotehnika, arhitektuuri, keemia ja ehituse osakonnad, viimase juures oli ka maamöödu osakond. Eripõhikirja alusel, mis võeti Asutavas Kogus vastu 18. mail 1929. aastal, loodi tehnikumi juurde ka laevamehhaanikute kool, mis töötas seal kuni 1931. aastani, mil see ühendati Tallinna Merekooliga.⁶⁶

Riikliku tehnikumi eesmärk oli sama, mis tal erakoolinagi oli: tegelike inseneride, tegelike arhitektide ning tehnikute ettevalmistamine. Õppekavadki jäid põhiliselt samaks. uutele alustele seati aga sisseastujatelt nõutav eelharidus. Tehnikumi juurde loodi 3-aastase kursusega eeltehnikum. See oli vahekool, mis pidi tasandama erinevused õpilaste hariduslikus tasemes. Eeltehnikumi said astuda 6-klassilise algkooli lõpetajad (Eesti Tehnika Seltsi aegsesse tehnikumi pääses 4-klassilise linna-kooli lõpetanu).⁶⁷ Eeltehnikumi õppekavades olid matemaatika, loodusteadus, keemia, füüsika sama mahus, mis keskkooliski, lisaks veel ainete tehnoloogia. Põhikirja järgi tohtis Tallinna Tehnikumi põhikursusele vastu võtta Eeltehnikumi lõpetanuid või mõne muu kooli lõpetanuid, mille õppekavad vastasid eeltehnikumi omadele. See tähendas seda, et tehnikumi võeti vastu keskkooli lõpetanuid, sest raalainete maht oli seal sama, mis eeltehnikumiski. Tehnikumi enda kursus jagunes alam- ja ülemastmeks, kumbki 3 semestrit. Alamaste valmistas ette tehnikuid ja meistreid, ülemaste aga tegelikke insener ja arhitekte. Eeltehnikum kaotati 1923. aastal ning muudeti

⁶⁵ Riigi Teataja, 1920, nr. 81/82, lk. 641–645.

⁶⁶ Valitsusasutuste tegevus 1928–1934. Tallinn, 1934, lk. 33.

⁶⁷ Riigi Teataja, 1920, nr. 81/82, lk. 643.

iseseisvaks õppeasutuseks – Tallinna Tehnika Ühisgümnaasiumiks ning arvati sellega avalike keskkoolide võrku. Ka tehnikagümnaasiumina jäi kool edasi tegutsema endise Eeltehnikumi ruumidesse, Narva mnt. 46.

Eeltehnikumi kaotamisega pääsesid Tallinna Tehnikumi õppima vaid täieliku keskharidusega noored. Seega kujunes Tallinn Tehnikum juba mõne aastaga kõrgkooliks, kuigi Haridusministeeriumil ei olnud kavas kõrgemat õppeasutust luua. Tallinna Tehnikumi seisund oli duaalne: kuigi õppetöö sisulise külje poolest oli tegemist kõrgkooliga ning põhikirjas fikseeritud eesmärk oli koolitada tegelikke insenere ja arhitekte, ei olnud ta vormiliselt kõrgkool. Täit selgust ja ühest seisukohta tehnikumi iseloomu, õiguste ja tegevuse ulatuse kohta polnud ka riigiasutustes. Niisugune kahene seisund kestis kogu tehnikumi eksisteerimise aja – 1936. aastani, vormiliselt temast kõrgemat õppeasutust ei saanud vaatamata õpilaste ja õppejõudude tungivatele nõudmistele. Sisuliselt ta seda aga oli, kuigi oli asutatud keskastme koolina. Seetõttu antud peatükis põhjalikumalt selle Tallinna Tehnikumi probleeme ei käsitle, kuigi nad tekitasid ühiskonnas omal ajal palju vaidlusi.

Lisaks Tallinna Tehnikumile andsid tehnilist haridust ka tehnikagümnaasiumid, mis kuulusid üldhariduskoolide võrku. Kuna Tallinna Tehnikum oli muutunud kõrgemaks õppeasutuseks, olidki gümnaasiumid õppeasutusteks, mis andsid kesk- tehnilist haridust.

1922. aasta Avalikkude Keskkoolide seaduse põhjal võis gümnaasiumide ülemaste (II, IV ja V klass) töötada reaali-, humanitaar-, tehnika-, ehitustehnika-, kommerts-, sotsiaal-, kodumajanduse-, põllumajanduse-, aianduse jt. harudena.⁶⁸

Tehnikagümnaasiumid töötasid omaette õppeasutustena või gümnaasiumide harudena. 1934. aasta Gümnaasiumide seadus ei näinud enam ette gümnaasiumi tehnika-harusid, nende ülesande võtsid enda kanda Kutsehariduslike õppeasutuste seaduse järgi töötavad tehnikumid.

Tehnikaharu oli viiel gümnaasiumil, osal neist oli ka ehitustehnika haru.

1923. aastal Tallinna Tehnikumi Eeltehnikumi baasil moodustatud Riigi Ühistehnikagümnaasiumil Tallinnas oli nii tehnika kui ehitustehnika haru.

Tallinna II Reaalkooli baasil 1923. aastal moodustatud Tallinna Linna Ühistehnikagümnaasiumil oli tehnika ja masinaehituse haru. 1926. aastal liideti need kaks

⁶⁸ Riigi Teataja, 1922, nr. 155/156, lk. 750.

gümnaasiumi, edaspidi jäi kooli nimeks Riigi Ühistehnikagümnaasium.⁶⁹ Koolide ühendamine oli otstarbekas, sest mõlemad koolid olid väikesed. Liitumine läks valutult. Riigi Ühistehnikagümnaasiumi juhatajaks sai Nikolai Neuhaus (peale eestistamist Enn Nurmiste), kes oli varem Tallinna Linna Ühistehnikagümnaasiumi direktor. Kooli kasutusse jäid esialgu mõlema senise gümnaasiumi ruumid Harju tn. 48 ja Narva mnt. 46.

1927. aastal läks aga Haju tänava maja uuele omanikule ning kooli oli sunnitud sealt välja kolima. Edasi töötati Imanta tänaval kitsamates oludes, õppetöö toimus kahes vahetuses.

1927. aastal lõpetas kooli esimene tehniline lend – tehnikaharus 10 ja ehitusharus 8 lõpetajat.⁷⁰

Lühikest aega (1924–1927) töötas Tapa Alevi Ühistehnikagümnaasium ühe tehnika ja ühe majapidamisharuga tütarlastele. Alates 1927. aastast muudeti see aga humanitaarharuks.

Tehnikagümnaasiumina töötas veel aastail 1924–1931 Tartu Tehnika Ühisgümnaasium elektrotehnika ja ehitustehnika harudega.

Keskkoolide arvu vähendamise kampaania käigus ühendati 1931. aastal Tartu Tehnika Ühisgümnaasium Tartu Linna Reaalgümnaasiumiga. Kooli nimeks sai Tartu Poeglaste Gümnaasium, kus reaalklasside kõrval töötasid edasi ka tehnikaklassid kuni 1937. aastani. Samas klassis töötasid seal koos tehnika ja ehitustehnika haru, kus õpilased jagunesid erialatundideks kahte rühma.⁷¹

[1930. aastate algul hakati vähendama keskkoolide arvu. Üldharidus oli seni haridusministeeriumis prioriteetne olnud.

Kuigi juba 1922/23. õ.-a. andmed näitasid, et Eestis on keskkooliõpilasi suhtarvult ühe elaniku kohta rohkem kui siisugustes haritud maades nagu Saksamaa, Norra, Soome, kutsehariduskoolide õpilasi aga suhtarvult vähe. (Eestis tuli siis 1 iga keskkooliõpilase kohta 64,2 elanikku, Saksamaal 74,7, Norras 78,4, Soomes 92,5 elanikku. Seevastu tuli Saksamaal 1 kutsekooli õpilane 29 elaniku kohta, Norras 182, Soomes 178 ning Eestis 842 elaniku kohta).⁷² 1920. aastail toimus siiski üldharidus-

⁶⁹ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 45, l. 268, 272, 282.

⁷⁰ Tallinna Teknikumi kolmveerand sajandit/ Koostanud E. Jaanimets. Tallinn, 1990, lk. 8.

⁷¹ M. J a g u s , Tehnikagümnaasiumide tööst kodanikus Eestis. – Nõukogude pedagoogika ja kool. Tartu, 1966, lk. 171.

⁷² E. L a a m a n , Eesti ühiskond. Tartu, 1936, lk. 28.

keskkooli eelisareng võrreldes kutseharidusega. 1930. aastate algul jõuti tõdemuseni, et vaid üldharidusega ei suuda noored leida elus õiget kohta, on vaja enam arendada kutseharidust. Ka rahva hulgas oli seni valdavalt tähtsustatud üldharidust, kutseharidust peeti teisejärguliseks, halvemaks hariduseks. Kel vähegi võimalik, püüdis oma last panna ikkagi gümnaasiumi. See arusaam pärines veel Vene ajast ning oli visa kaduma.

Eesti Vabariigi arenedes sai juba üldharidusega tööjõudu küllalt, neile vastavate ametikohtade arv oli väike. Sellest lähtuvalt hakati ka keskkoolide arvu vähendama.]

Kokkuvõttes oli tehnikagümnaasiumide õppetöö tase kõrge. Ent kauaks see vajadusi ei rahuldanud, sest tehnikagümnaasiumide tunnikavades oli siiski liiga vähe eriaineid, mis tehnikutele tööks vajalikud, õppeaega neis aga sellevõrra ei pikendatud. Tehnikagümnaasiumid olid piisavalt paindlikuks üleminekuks üldhariduslikult õpetuselt kutseõpetusele.

Just Riigi Tehnika Gümnaasiumi pedagoogiline nõukogu hakkas taotlema tehnika-gümnaasiumi muutmist tehniliseks keskeriõppeasutuseks, kuna õpetajad nägid oma töös, et kuuest nädalatunnist eriainetele ning 6-nädalasestest erialasest suvepraktikast IV ja V klassi vahel ei piisa korraliku eriharidusega tehnikute ettevalmistamiseks.⁷³

Haridusministeeriumi loal suurendati järk-järgult erialatundide arvu. Riigi Tehnika Gümnaasiumi direktor Enn Nurmiste käis Rootsis tutvumas sealse tehnilise keskhariduse korraldusega ning koostas seejärel koos kooli pedagoogilise nõukoguga meie oludele sobivad erialade õppe- ja tunnikavad.⁷⁴ Niisamuti valmistati kooli poolt ette uue koolitüübi – tehnikumi seadus. Riigi Tehnika Gümnaasium kujundati ümber tehnikuid koolitavaks õppeasutuseks. Eeskujuks oli arenenud riikides valitsev 3-astmeline kutseharidussüsteem, kuis inseneriabide e. tehnikute koolitamine toimus keskastme tehnikakoolis ehk tehnikumis, oskusöölisi valmistati ette alamastme kutsekoolis (tööstuskoolis) ning insenere kõrgkoolis.

20. novembril 1928. aastal võeti Riigikogu poolt vastu Tallinna Tehnikumi Seadus.⁷⁵ Seaduse järgi oli Tallinna Tehnikum Haridusministeeriumile alluv riiklik õppeasutus. Tehnikumi ülesandeks sai ette valmistada tehnilise haridusega jõude, kes on abiks inseneridele või juhatavad töid, mille ülesande ja laadi määravad vastavad

⁷³ Riigi Teataja, 1932, nr. 10, lk. 107, art. 89.

⁷⁴ V. M ä g i, Enn Nurmiste elutee ja elutöö. – Tallinna Polütehnikum. Tallinn, 1995, lk. 8.

⁷⁵ Riigi Teataja, 1928, nr. 98, lk. 1081–1085, art. 590.

kutseõiguste seadused. Seaduse järgi võisid tehnikumi juures olla ka eriklassid ja kursused alamate tehniliste jõudude ettevalmistamiseks õppetöö kestvuseks tehnikumis määrati 5 aastat. Kaks esimest aastat moodustasid üldastme kõigile erialadele koos, kolm viimast aastat eriaastme erialade järgi.

Tehnikumis olid järgmised osakonnad: masinaehitus, elektrotehnika, ehitustehnika ning maamõõdu – kultuurtehnik osakond. Viimane jagunes maamäädu ja kultuurtehnik harudeks. Lõpetajad pidid saama tehniku või maamõõtja kutse pärast vastava praktika sooritamist. Tehnikumi üldastmele võisid astuda 6-klassilise algkooli lõpetanud.

Selle seaduse alusel muudeti Haridusministeeriumi määrusega Riigi Tehnika Gümnaasium Tallinna Tehnikumiks alates 1929. aasta kekspaigast. Tehnikumi direktoriks jäi Enn Nurmiste. Seega eksisteeris esialgu kaks Tallinna Tehnikumi nimelist õppeasutust, mis palju segadust ja väärarusaamist põhjustas. Oli veel ju olemas 1920. aasta Tallinna Tehnikumi põhikirja järgi töötav, sisuliselt kõrgharidust andev õppeasutus. Uue Tallinna Tehnikumi loomisega määrati insenere koolitav Tallinna Tehnikum järk-järgulisele sulgemisele. Lõplikult suleti see 1936. aastal. Sisult ühe haridusastme võrra erinevatele koolidele sama nime andmine viis noorema kooli lõpetajate alahindamiseni ning kahe kooli õppejõudude omavaheliste lahkkelideni.

1929. aasta kevadel lõpetas Riigi Tehnika Gümnaasiumi viimane lend – tehnika-harus 20 ja ehitusharus samuti 20 noormeest.⁷⁶

Üleminek gümnaasiumilt tehnikumile toimus sujuvalt. Peaaegu kõik õppeained jäid samaks, muutus vaid nende vahet: üldainete tundide arv vähenes, eriainetes oma aga kasvas. Tehnikumi oma õppejõudude poolt koostatud tunnikavad kinnitati Haridusministeeriumi poolt 1930. aastal.⁷⁷ Peaaegu kõigis klassides oli nädalatundide arv 36. Suvine välipraktika kestis kaks kuud, suvepuhkuseks jäi tehnikumi õpilastel vaid kaks nädalat. Kogu õppeaja vältel toimusid praktilised tööd kooli juures puu- ja metallitöökodades, geodeesia ning kultuurtehnik kabinetides, elektrotehnika laboratooriumis, samuti Riikliku Katsekoja masinate- ja elektrotehnika laboratooriumides. Tehnikumi lõpetamiseks tui teha iseseisev lõputöö ning sooritada lõpueksamid.

Masinaehituse-, elektrotehnika- ja ehitusosakonna ning maamõõdu-kultuurtehnik osakonna kultuurtehnik haru lõpetajad said pärast kolme aastast töötamist oma

⁷⁶ Riigi Tehnika Gümnaasium 1928–1929. Tallinn, 1929, lk. 28, 29.

⁷⁷ Riigi Teataja, 1930, nr. 72, lk. 833, 834, art. 494.

erialal vastava tehniku kutse. Maamõõdu haru lõpetajad pidid aga enne maamõõtja kutse aamist viis aastat oma alal töötama, sellest kolm suve välismõõtmistel riigiasutuses või vannutatud maamõõtja juhendusel.⁷⁸

1931. aastal andis Haridusministeerium uuele Tallinna Tehnikumile endise Vene-Balti laevatehase mahuka haldushoone Koplis. Kuigi keskastme tehnikum oli algselt määratud hoone ainuvaldajaks, paigutati sinna juba 1932. aastal ka 1920. aasta põhikirja järgi töötav Tallinna Tehnikum, kuna see õppeasutus oli oma senisest asukohast Kanuti gildi hoonest Pikk tn. 20 välja tõstetud (hoone läks Kaubandus-tööstuskoja valdusse).⁷⁹

Vabariigi Valitsuse määrusega 17. juunist 1932. aastal määrati Enn Nurmiste ka Tallinna Tehnikumi alusel töötava vana tehnikumi direktoriks. Seega oli kahe samanimelise, kuid sisuliselt erineva kooli direktoriks kuni 1936. aastani üks ja sama mees, kes pidi üheaegselt arendama uut tehnikumi ning likvideerima vana.

Ruumipuudus hakkas Tallinna Tehnikumi tööd häirima jälle 1939. aastal, siis koliti Kopli õppehoonest Liivalaia tänavale ning kasutati ka Veerenni tn. 2 algkooli ruume. Kopli õppehoone ainuvaldajaks sai siis 1936. aastal asutatud Tallinna Tehnika-instituut. Tehnikumile alustati oma maja ehitust 1939. aastal, enne sõja puhkemist seda aga valmis ei jõutud.⁸⁰

1937. aasta kutsehariduslike õppeasutuste seadusest lähtuvalt muudeti Tallinna Tehnikum alates 1939. aastast 3-aastase õppeajaga kõrgema astme kutsekooliks, kuhu võeti vastu eksamitega eesti keeles, matemaatikas, füüsikas ja keemias tööstuskeskkooli ja keskkooli (peale eelpraktikat) lõpetanud noori. Alates 1937/38. õppeaastast suleti järk-järgult üldastme klassid.⁸¹ Lõpetanud said tehniku või maamõõtja kutse, kutse saamise kord jäi endiseks. Õppemaks koolis oli 40 krooni aastas. Lõpetanutel oli õigus astuda Tallinna Tehnikaülikooli kõikidesse teaduskondadesse.

2. Tööstuslik ja tehniline kutseharidus 1930. aastatel

Majanduse üldine areng 1930. aastate alguseks oli jõudnud ajajärku, mil esialgne tööstuslik orientatsioon oli kõrvale jäetud, sest suured lootused oma tööstustoodanguga Venemaa avaratele turgudele pääseda ei olnud täitunud, sest Venemaa

⁷⁸ H. N o r m a n , Tehniline haridus Eestis. Tallinn, 1936, lk. 14.

⁷⁹ Tallinna Polütehnikumi kolmveerand sajandit/ Koostanud E. Jaanimets. Tallinnim. 1990, lk. 10.

⁸⁰ Samas.

⁸¹ Riigi Teataja, 1937, nr. 54, lk. 1123, art. 492.

kaubandussuhted suurte Euroopa riikidega olid paranenud. Tsaariaegsed suurete võtted, mis esialgu veel Venemaalt loodetud tellimuste täitmiseks kõigis hoiti, olid suletud või toomine neis siseturu vajadusteks ümber korraldatud. Oli loodud arvukalt väikesi ja keskmise suurusega ettevõtteid, mis põhiliselt siseturu jaoks tootsid. Oli tekkinud juurde palju uusi tööalasid, kuhu oli vaja hea kutselise ettevalmistusega tööjõudu. Kutseoskuste küsimuse lahendamiseks üleriiklikus ulatuses töötas Haridusministeerium koos Majandusministeeriumiga 1931. aastal välja Meistrite, õppinud töölist ja tööstusõpilaste seaduse (MÕT), mis võeti Riigikogu poolt vastu 24. aprillil 1931. aastal, kehtima aga hakkas alates 1. juulist 1931.⁸² Seaduse eesmärgiks oli tööstuslikele käitistele õppinud tööliste ja meistrite kutsetegevuse korraldamine. samuti noorte ette valmistamine kutsetele, kutsetunnistuste andmine. Määrati kindlaks tööstusõpilaste pidamise kord. Nõuti õppelepingu sõlmimist õpilase ja käitise omaniku vahel. Seaduses oli ka nõue käitiste pidajatele ja juhtidele omada vastava ala kutsetunnistust.

Õppinud tööliseks ja meistriks loeti seadusega ainult neid, kes olid end registreerinud tööoskusametis, enne seda aga olid sooritanud vastava eksami oma tööalal. Seaduse järgi võisid end õppinud tööliseks või meistriks registreerida ka need vane mad töölised ja meistrid, kes enne selle seaduse kehtimahakkamist olid omandanud vastavad kutsed ja ka neil, kes olid oma tööalal kauem töötanud või tööstust juhtinud.

Meistri kutseeksami võis sooritada õppinud tööline, kes oli oma tööalal vähemalt kolm aastat töötanud. Õppinud töölise kutseeksami võis sooritada peale kutsekooli lõpetamist.

Teine võimalus õppinud töölise kutset saada oli tööstusettevõttes õppelaepingu alusel kutseoskust omandada ning sealjuures õppida tööstusõpilastekoolis.

1931. aasta Meistrite, õppinud tööliste ja tööstusõpilaste seadus tegi tööstusõpilastekoolis õppimise kohustuslikuks neile, kes tööstusettevõttes õppelepingu alusel tööoskust omandasid.⁸³

Seadusega loodi Haridusministeerium juurde Tööstusliku kutseoskuste nõukogu, kuhu pidid kuuluma Haridusministeeriumi, Majandusministeeriumi, Kaubandus-Tööstuskoja ning töölisühingute keskorganisatsiooni esindajad, kokku kuus liiget.

⁸² Riigi Teataja, 1931, nr. 38, lk. 501–505.

⁸³ Riigi Teataja, 1931, nr. 38, lk. 502.

Nõukogu ülesandeks oli selle seaduse alla kuuluvate tööalade nimekirja koostamine- määrati kindlaks tööalad, kus võisid töötada vaid õppinud töölised või meistrid. Nõukogu ülesandeks oli ka tööoskusametite juhendamine, õppeaja kestuse määramine tööstusõpilastele.

Seaduse praktiliseks elluviimiseks moodustati tööoskusametid, kelle ülesandeks määrati kutseksamite korraldamine, meistrite ja õppinud tööliste registreerimine, tööstusõpilaste õppelepingute registri pidamine, õppekohtade otsimine õppida soovijaile, õpilase pidamise reeglitest kinnipidamise jälgimine.⁸⁴

Tööoskusametite tööpiirkonnad määrati Tööstusliku kutseoskuse nõukogu poolt, neid asutati vastavalt vajadusele.

1938. aastaks oli Tööstusliku kutseoskuse nõukogu poolt koostatu nimekirjas 114 tööala, mille kohta oli ette nähtud õppinud töölise ja meistri kutse andmine Samuti oli nimekirjas 68 tööala, mille tegelikelt juhtidelt nõuti kutsetunnistust alates 1. maist 1938. aastal.⁸⁵

Tööstusõpilastekoolide tähtsus oli küllalt suur. Põhiline mass õppinud tööistest saigi kutsetunnistuse tööstusõpilastekooli ning käitises õppelepinguga õppimise kaudu. Täisajalised kutsekoolid ei suutnud rahuldada vajadust õppinud kaadri järgi. Tööstusõpiastekoolide edasine väljaarendamine oli kutsehariduse korraldamises tähtsal kohal ning see jätkus 1930. aastatel.

1934. aastal reorganiseeriti Tallinnas Noorte Meeste Kristliku Ühingu pikaajalised elektrotehnika kursused (töötanud juba alates 1924. aastast) Tallinna Noorte Meeste Kristliku Ühingu Eratööstusõpilastekooliks, mis valmistas ette elektrotehniku, auto-mehhaaniku, raadiotehniku õppinud töölise kutsele. Lühiajaliste kursustena töötasid NMKÜ juures kiirkirja, raamatupidamise, raadioamatööride, keskküttekütjate ning autojuhtide kursused.⁸⁶ Kooli juhatas Arvo Talviste.

1935. aastal avati Viljandi Linnavalitsuse poolt Viljandi Linna Tööstusõpilastekool. Kuni 1934. aastani oli Viljandis töötanud Mõisaküla tööstusõpilastekooli paralleelklass.⁸⁷ Kooli juhatas J. Jalak. Samal aastal alustas tegevust ka Valga Rahvaülikoolide Seltsi poolt rajatud Valga Eratööstusõpilastekool. Majanduslike raskuste tõttu läks see kool 1937. aastal Valga Linnavalitsuse ülalpidamisele ning

⁸⁴ Riigi Teataja, 1931, nr. 38, lk. 503–505.

⁸⁵ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 164.

⁸⁶ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 203, l. 1, 2, 6, 7.

⁸⁷ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 204, l. 2–4.

nimetati Valga Tööstusõpilastekooliks.⁸⁸ Kooli juhatas Vladimir Mutt. 1937. aastal asutati Kuressaare Tööstusõpilastekool, mis oli Saare Maavalitsuse ülalpidamisel.⁸⁹

1937. aastal asutati Põltsamaa kutseliste Käsitööliste Ühingu algatusel Põltsamaa Eratööstusõpilastekool, et õpetada välja oma erialadel õppinud töölisi. Põltsamaa Linnavalitsus võttis kooli samal aastal oma ülalpidamisele.⁹⁰

1930. aastate lõpuks oli loodud 12 tööstusõpilastekooli, kus õpilasteks oli õppelepinguga tööstusettevõtteis töötavad noored. Õppetöö neis koolides toimus õhtuti, 9 tundi nädalas, lisaks 3 nädalatundi valitud aineid, sega kokku 12 nädalatundi.

Tööstusõpilastekoolides õpetati õppinud töölisele vajalikke teoreetilisi aineid. 1930. aastail kehtiva tunnikava järgi õpetati neis koolides eesti keelt ja ärilist kirjavahetust, matemaatikat, joonistamist ja joonestamist, tehnilist füüsikat ja keemiat, arvepidamist ja kalkulatsiooni, kodaniku- ja tööstusõpetust ning ametialade järgi tööstuslikke eriaineid.⁹¹ Väikestes linnades ja alevites olid koolides segaklassid, kus õppisid koos õpilased paljudelt kutsealadelt. Seal õpetati kõigile tööaladele kasulikke üldiseloomuga aineid. Tallinnas ja Tartus, kus õpilasi oli rohkem, olid moodustatud klassid erialade järgi metalli, puidu, elektrotehnika, automehhaanika, juuksuri, rõivastuse, nahatöö jm. aladel töötavatele noortele.

Õppeaeg tööstusõpilastekoolides oli 3 aastat, enamasti sama pikk oli ka töösuse õppimise aeg tööstusettevõtteis.

Erandiks oli vadi NMKÜ Eratööstusõpilastekool, kus elektrotehnika ja raadio- tehnika harudes oli õppeaeg 2 aastat, seal oli vastavalt nädalatundide arv suurem.⁹²

1930. aastail rajati lisaks tööstusõpilastekoolidele juurde ka uusi tööstuskooli. Lisaks tavalistele, puidu- ja metallitööd õpetavatele koolidel oli tarvidus rajada erineva spetsialiteediga koole, mis valmistaks ette õppinud kaadrit ka teistel küllalt levinud elualadel.

Uueks tööstusharuks Eestis sai põlevkivitööstus. 1922. aastal hakkas tegutsema Riigi Põlevkivitööstus, veidi hiljem alustas põlevkivi tellimist ka erapõlevkivitööstus. Riigi Põlevkivitööstuses hakati põlevkivist ka õli valmistama. See oli tööstusala, mis

⁸⁸ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 289; Riigi Teataja, 1937, nr. 54, lk., art. 489.

⁸⁹ Riigi Teataja, 1937, nr. 54, art. 489.

⁹⁰ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 211, l. 1.

⁹¹ H. N o r m a n , Tehniline haridus Eestis. Tallinn, 1936, lk. 12.

⁹² Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 284.

jõudsalt arenes. Riigi küttebilansis moodustas põlevkivi 1920. aastate lõpuks juba üle 40%.

1920. aastate lõpul töötas Riigi Põlevkivitööstuses ligi tuhat inimest ning järgmistel aastatel see arv kasvas veelgi.⁹³

Põlevkivi- ning õlitööstuse õppinud tööliste koolitamiseks asutati 1932. aastal Virumaa Kaevanduskool, mis töötas Jõhvi keskkooli ruumides.⁹⁴ Koolis oli kaks osakonda – kaevanduse- ja õlitööstuse osakonnad. Algselt oli kool 2-aastase õppeajaga, alates 1936. aastast aga 3-aastane. Esimesel õppeaastal õpetati üldaineid, kaks viimast aastat aga erialaineid. Õppetegevus koolis toimus 3 korda nädalas õhtuti. Õpilastel oli alates teisest aastast töötamine valitud erialal kohustuslik. Kooli lõputunnistus oli ka kaevandustööstuse või õlitööstuse õppinud tööliste kutsetunnistuseks. Korraga õppis kaevanduskoolis vaid üks komplekt õpilasi. Uute õpilaste vastuvõtt toimus iga kolme aasta tagant.

1933. aastal avati Pärnus üks mereäärsele linnale vajalik kutsehariduslik kool – see oli Pärnu Kalanduskool.

Pärnumaa Kaubanduskooli juures töötas alates 1929. aastast kalaasjanduse eriklass, mille baasil nüüd iseseisev kool asutati. Esialgu oli kool 1-aastase õppeajaga, 1935. aastal muudeti kursus 2-aastseks. Kool oli Pärnu Linna- ja Maavalitsuse ühisel ülapidamisel. Kooli juhatas Osvald Akkov.⁹⁵ Kool oli asutatud õppinud tööjõu ettevalmistamiseks kalapüügi, kalatööstuse, kalakaubanduse ning kalakasvatuse alal.

Kalanduskoolis oli tähtsal kohal praktika. Suvepraktil harjutati püügitehnikat ja praktiseeriti kalatööstuses või -kasvatuses. Koolil oli hea side kalandusalaste eraettevõtetega, kus õpilased said praktiliselt käia. Koolil olid olemas püügivahendid, tööstusruumid jm. vajalikud vahendid praktikaks.

Pärnu Kalanduskool oli ühiskool, kuhu võeti 6-klassilise algkooli lõpetanud noori.⁹⁶

1935. aastal loodi võimalused muuta senised 3-aastase õppeajaga poeglase tööstuskoolid ja naiskutsekoolid 4-aastasteks kutsekeskkoolideks. Kehtestati 4-aastase

⁹³ Õ. Elango, A. Ruusmann, K. Siilivask. Eesti maast ja rahvast. Tallinn, 1998, lk. 328.

⁹⁴ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 232, l. 1, 5, 7.

⁹⁵ Riigi Teataja, 1935, nr. 30, art. 252; Eesti Kool, 1937, nr. 1, lk. 33.

⁹⁶ Kutseharidus Eestis, lk. 281, 282.

kutsekeskkooli tunnikavad. 1935. aastal muudeti 4. aastase õppeajaga tööstuskeskkooliks Riigi Tööstskool Tallinnas ja Läänemaa Tööstskool Haapsalus.

Samal aastal asutati juba algselt 4-aastase õppeajaga tööstuskeskkoolid – Tartu Tehnikakool, Petseri Ehitus- ja Keraamikatööstuse Kool ning Räpina Aiatööstuskool.⁹⁷ Ülejäänud poeglaste tööstuskoolid läksid üle 4-aastasele õppeajale ning muutusid tööstuskeskkoolideks 1936/37. õppeaastal.⁹⁸ Naiskutsekoolide muutmine tööstuskeskkoolideks oli küll päevakorral, kuid lükkus rahaliste vahendite ning ruumipuuduse tõttu aina edasi ning seda ei toimunudki.

1935. aastal asutati transpordi-alase õppinud kaadri nappuse leevendamiseks 4-aastase tööstuskeskkoolina Tartu Linna Tehnikakool. See kool asutati 1935. aastal sulgemisele määratud Tartu Poeglaste Gümnaasiumi tehnikaharu asemel.⁹⁹

Koolis oli kaks osakonda: ehitustehnika osakond, mis valmistas ette teemeistri kutsele raud- ja maanteede alal ning mehhaanikaosakond, mis koolitas vedurijuhte. Õppeaeg koolis oli neli aastat ning baseerus 6-klassilisel algkoolil.

I aastal õppisid kõik õpilased ühiselt üldklassis. II õppeaastast peale jagunes kool juba mehhaanika- ja ehitusosakondadeks, kus anti lisaks üldinetele ka tehnilist eriharidust vastavalt osakondadele. II ja III klassi lõpetajad pidid sooritama kohustusliku 6-nädalase suvepraktika, ehitusosakonna õpilased raud- ja maanteede ehtuse alal ning mehhaanikaosakonna õpilaste praktikakohaks olid raudteetöökojad.

Praktikal tehtud tööde eest maksti õpilastele 30–50 krooni kuus.

Tartu tehnikakeskkooli lõpetajail oli edasiõppimise suhtes tööstuskeskkooli lõpetajate õigused.

Kool asus Tartu Poeglaste Gümnaasiumi maja Riia tn. 111 ning kasutas lisaks klassiruumidele gümnaasiumi füüsika, keemia, elektrotehnika, joonestuse, muusika, riigikaitse eriklasse, puidu- ja rauatöökoda ning võimlat. (Samasse koolihoonesse mahutati 1937. aastal ka Tartu Tehnikum). Kooli juhatajaks oli Viktor Neggo.¹⁰⁰

Tartu Tehnikakeskkooli iga ei olnud pikk. 1938. aastal alusati selle järk-järgulist sulgemist, lõplikult suleti kool 1941. aastal.¹⁰¹

⁹⁷ Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi tegevus 1935/36. Tallinn, 1936, lk. 18.

⁹⁸ H. N o r m a n , Tehniline haridus Eestis. Tallinn, 1936, lk. 6.

⁹⁹ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 214, l. 3, 4.

¹⁰⁰ Kutseharidus Eestis, lk. 277, 278.

¹⁰¹ Riigi Teataja, 1938, nr. 59, lk. 1801, 1802, art. 586.

1935. aastal asutati Petseri Ehitus- ja Keraamikatööstuskool. Seni Petserimaal tööstuskool puudus. Et Petserimaa oli aegade jooksul kujunenud savitööstuse ja häid ehitajaid andnud piirkonnaks, asutati Petserisse just seda laadi kool, mis neid oskusi edasi viiks ja täiendaks kaasaegse tehnika nõuetele vastavaks. Kool avati 4-aastase õppeajaga tööstuskeskkoolina, kuhu sai astuda peale 6-klassilise algkooli lõpetamist. Kooli pidas ülal Petseri Maavalistus.¹⁰² Koolil oli ehitusosakond ja keraamikaosakond. Keraamikaosakonnas õpetati nii ehitus- kui peenkeraamikat. Peenkeraamika alal õpiti savi-, fajanss- ja portselannõude valmistamist, kaunistamist ja glasuurimist. Ehituskeraamika alal õpetati peamiselt ehtuskivide ja -plaatide valmistamist. Koolil oli esialgu üks õppetöökoda, mida sai kasutada nii ehitusala kui keraamika õppetöökojana. Eraldi keraamikatöökoda hakati ehitama 1938. aastal. Koolijuhatajaks oli Karl Ivask.¹⁰³

1935.–1936. aastail avati veel mõned eritüübilised kutseõppeasutused. Tallinna Linnavalitsuse ülalpidamisel asutati 1935. aastal Tallinna meesrätsepatööstuse õppetöökoda.¹⁰⁴ Erakoolina alustas 1935. aastal tegevust insener M. Mardi autokool.¹⁰⁵

1936. aastal asutas Tekstiilieriteadlaste Liit Tallinnas Tallinna Eratekstiilikooli. Kool oli 3-aastse õppeajaga, töötas öhtuti. Kooli üheks organiseerijaks ja juhatajaks oli Max Pääbo. Koolis oli mehhaanilise kudumise osakond. II klassi lõpetanu võis omandada peale eksami sooritamist õppinud töölise kutse ning peale II klassi lõpetamist võis sooritada meistri kutseeksami.¹⁰⁶

1937. aastal asutas Narva Vene Emigrantide Komitee Vene emigrantide lastele kaasaegsel tasemel kutseharidust andva õppeasutuse – Narva Vene Emigrantide Tehnikakooli. Koolis olid klassid nii poeg- kui tütarlastele. Õppetöö neis oli kohandatud vastvalt kas tööstuskooli või naiskutsekooli eeskujul. Kooli ülalpidaja, Narva Vene Emigrantide Komitee sai koolile toetussummasid välismaal asuvailt organisatsioonidelt. Kool oli õppemaksuta. Vaeslastele ja kehvematest peredest lastele võimaldati internaadis tasuta elada ning toetati ka Narva Vene Emigrantide Komitee poolt riietuse ning muu vajalikuga.

¹⁰² ERA, f. 1108, nim. 6, s. 145, l. 2–5.

¹⁰³ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 272, 273.

¹⁰⁴ Riigi Teataja, 1935, nr. 14, lk., art. 136.

¹⁰⁵ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 236, l. 1–10.

¹⁰⁶ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 240, l. 19, 23.

1940. aasta maist oli kooli nimeks Narva Vene Eratööstuskool.¹⁰⁷

Tähtsaks sündmuseks kutsehariduse ajaloos oli kutsehariduslike õppeasutuste seaduse vastuvõtmine 1937. aastal.¹⁰⁸ Seadus haaras endasse põllumajandus-, tööstus-, majandus- ja kodumajanduskoolid. Kõik senikehtinud seadused nende kutsehariduslike õppeasutuste kohta kaotasid kehtivuse. Eraldi seaduste järgi jäid töötama vaid Riigi Kunsttööstuskool, merekoolid, õpetajate seminarid, metsanduskool jne.

Seadus valmistati Haridusministeeriumi kutseoskuse osakonna poolt põhjalikult ette. Kutseoskuse osakona loomisega 1934. aastal õieti toimuski pööre kutsehariduse korraldamises.¹⁰⁹ Siitpeale hakati kutseharidusega süsteemsemalt tegelema, et kutseharidus viimaks üldhariduse varjust välja saaks. Paljud haridustegelased, pedagoogid, poliitikud olid juba mitmete aastate jooksul avaldanud ajakirjanduses kirjutisi kutsehariduse laialdasema arendamise vajadusest, püüdnud kutsehariduse mainet rahva silmis tõsta ning tõestanud kutsega inimeste töö suuremat rentaablust, nende paremat väljavaadet tööturul. (Sellesisulisi kirjutisi olid avaldanud tehnikaspetsialist H. Norman, haridusjuhid J. Kiivet, J. Nõu ja J. Grünthal, põllumajandusspetsialistid J. Ümarik ja E. Terasmäe, kunsttööstuskooli direktor V. Päts, Tallinna Tehnikumi direktor E. Nurmiste).

Kutseoskuse osakonda kutsuti juhatama Riigi Kunsttööstuskooli direktor, hea organisator V. Päts. Abijuhatajaks sai kutseharidusega aastaid tegelnud J. Kiivet.

Kutsehariduse reformikavade põhilisteks väljatöötajateks olidki V. Päts, J. Kiivet ja põllukoolide peainspektor E. Terasmäe.

Kutsekoolide reform toimus ühenduses 1934. aasta üldharidusliku keskkooli reformiga. Olulisim uues seaduses oli kutsekoolide jagamine astmetesse; alamalt astmelt oli võimalus pärast lõpetamist liikuda järgmisele astmele kuni ülikoolini välja. Seega kehtestati ka kutseharidussüsteemis ühtluskooli põhimõte. Seniste seaduste järgi oli nimetatud pidevus olemas tööstuskooli lõpetajatele Tallinna Tehnikumi ja Riigi Kunsttööstuskooli suhtes.

Koolid liigitati keskastme ja kõrgema astme kutsekoolideks. Keskastme kutsekoolidesse toimus vastuvõtt 6-klassilise algkooli baasil. Keskastme kutsekoolid omakorda jagunesid 1-3-aastase õppeajaga koolideks, kus üldharidust ei antud ning

¹⁰⁷ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 241, l. 1, 13, 14, 21; Kutseharidus Eestis. lk. 273, 274.

¹⁰⁸ Riigi Teataja, 1937, nr. 53, lk. 1081–1093, art. 470.

¹⁰⁹ Riigi Teataja, 1934, nr. 36, lk. 737–739, art. 316.

3-4-aastase õppeajaga kutsekoolideks, kus anti ka keskkooli programmi ulatuses üldharidust ning kooli lõpetanutel oli õigus astuda kõrgema astme kutsekooli või gümnaasiumi (viimasesse eksamitega). Kõrgema astme kutsekoolid põhinesid kutsekeskkoolil või üldhariduslikulkeskkoolil, viimasel juhul nõuti eelpraktikat. Õppeaeg kõrgema astme kutsekoolis oli 1-3 aastat. Koole nimetati tehnikumideks, kommertschoolideks, kõrgema astme koolideks. 3-aastase kooli lõpetanul oli õigus astuda kõrgkooli erialasesse teaduskonda, lisaeksamite sooritamise järel ka teistesse teaduskondadesse.

Koolid liigitati põllumajandus-, tööstus-, majandus- ja kodumajanduskoolideks. Kadunud oli vahetegemine linna- ja maatiüpi kodumajanduskoolide vahel. Kolme viimase kooliliigi kohta oli ette nähtud ka osaaajaline või õhtune õppevorm (tööstus-, majandus- ja kodumajandusõpilaste koolid).

Täpsustati kutsete andmise korda. Laiendati erialade nimistut, kus oli võimalik kutsetunnistust saada. Kutsetunnistuse saamiseks tuli sooritada eraldi eksamid, lõpetamise tunnistuse (ilma kutseta) võis saada ka ilma. Paljudel erialadel tuli enne kutseeksami sooritamist oma erialal töötada. 1-aastase üldpõllutöö- ja kodumajandus-kooli lõpetamine õigust kutsetunnistusele ei andnud.

Seaduses pandi paika ka uued õppeasutuste liigid – kodundusõpilaste kool, õppekodu, õppetalu ja põllumajanduslik rahvakool.

Pärast seaduse jõustumist koostati õppekavad kõrgema astme kutsekoolidele ja töötati ümber teiste kooliliikide õppekavad.

Tallinna Tehnikum muudeti 3-aastase õppeajaga kõrgema astme kutsekooliks. Uue koolina asutati Tartu Tehnikum. Kehtna Kõrgem Kodumajanduskool muudeti keskkoolil ja kutsekeskkoolil baseeruvaks kõrgema astme kutsekooliks (seni põhines gümnaasiumil). Asutati ka 1-aastase õppeajaga kõrgema astme kodumajanduskoole (Tallinna, Oru, Kehtna, Vinni), mille lõpetajad said edasi õppida 3-aastases kõrgema astme kodumajandusekoolis Kehtnas. Põllumajandus-, piimandus- ja aiandustehnikumide asutamiseks tehti eeltöid. 1939. aastast muudeti Tihemetsa Metsakool tehnikumiks (kuulus Põllutööministeeriumi haldusalasse). 3-aastase õppeajaga kõrgema astme majanduskoolideks muudeti senised majandusgümnaasiumid – 2 kooli Tallinnas ja 1 Tartus, need nimetati kommertschoolideks, avati üks 2-aastase õppeajaga kõrgema astme majanduslik erikool Tallinnas.

Nagu eelpool juba nimetatud, asutati 1937. aastal Tartusse uue kõrgema astme kutsekoolina Tartu Tehnikum. See loodi riikliku õppeasutusena ühe suletava Tartu

Poeglaste Gümnaasiumi haru asemele. Tehnikumis oli elektrotehnika osakond, mille lõpetanud pidid pärast 3-aastast järelpraktikat ning vastava eksami sooritamist omandama tehniku kutse elektrotehnika alal. Tartu Tehnikumi juhatajaks sai V. Neggo, kes oli samal ajal ka Tartu Tehnikakeskkooli juhataja. Mõlemad koolid asusid Tartu Poeglaste Gümnaasiumi ruumides Riia tänav 111. Tehnikumis oli õppemaks 40 krooni aastas.¹¹⁰

Kõik tööstuskoolid, mis 1930. aastate keskel olid läinud üle 4-aastasele õppeajale, nimeteti 1. juulist 1938. aastal ümber tööstuskeskkoolideks. Tartu Tööstuskeskkooli lisandus 1938. aastal elektrotehnika osakond.¹¹¹

1939/40. õppeaastal õppis tööstuskeskkoolides kokku 1537 õpilast.¹¹²

Tööstuskeskkoolid ei suutnud kõiki soovijaid vastu võtta ning käitiste juhid ei tahtnud töölepinguid alla 16-aastaste noortega sõlmida. Algkoolilõpetajad olid aga enamasti 14-aastased ning paljudel neil tuli seetõttu paar aastat tegevusetult oodata või suunduda üldhariduskeskkooli. Et olukorda parandada, et noored saaksid hakata kutset omandama kohe peale algkooli lõpetamist, asutati 1938. aastal uuetüübiline tööstuslik kutsekool – ametikool (niisugune koolitüüp oli edukalt töötanud Soomes ja Skandinaaviamaades). Sisult sarnanes ametikool tööstusõpilastekooliga, ainult õpilased ei töötanud samal ajal töölepingu alusel mõnes ettevõttes. Õppeaeg koolis kestis kaks aastat, kool oli täisajaline. Õppeplaanis oli ette nähtud 36–39 nädalatundi, millest poole moodustasid teoreetilised ained, mis vastasid tööstusõpilastekooli kavale ning poole metoodilise tööõpetuse tunnid tööalade rühmade järgi. Üldainetest olid õppekavas eesti keel, matemaatika, joonistamine, tehniline füüsika koos keemiaga, tehnoloogia, masinaõpetus, kalkultatsioon ja arvepidamine, ühiskonna- ja käitisõpetus, riigikaitse, kehaline kasvatus.¹¹³

Ametikoolis õppimise kahte aastat arvestati 1,5 aasta õppimise ette käitises. Ametikooli lõpetanu pidi õppinud töölise kutse omandamiseks vaid 1,5–2 aastat käitises töötama. See oli lihtsaim variant õppinud töölise kutse omandamiseks. Peale ameti-

¹¹⁰ Riigi Teataja, 1937, nr. 54, lk. 1123, art. 492; Kutseharidus Eestis, lk. 296.

¹¹¹ Riigi Teataja, 1938, nr. 55, lk. 1734, art. 592; Riigi Teataja, 1938, nr. 59, lk. 1801, 1802, art. 586.

¹¹² ERA, f. 1108,n.6, s. 55, l. 152–183.

¹¹³ Riigi Teataja, 1940, nr. 30, lk., art. 220.

kooli lõpetamist oli võimalus ka minna edasi õppima tööstuskeskkooli III klassi. Õppemaks ametikoolides oli 10–20 krooni aastas.¹¹⁴

1938. aastal avati poeglaste ametikoolid Tallinnas, Paides, Narvas, 1939. aastal Tartus (täienduskooli asemel), Petseris ja Tallinnas II (samuti täienduskooli asemel).¹¹⁵ 1940. aastal avati ametikoolid ka Haapsalus, Võrus, Kuressaares, Pärnus ja Viljandis. Ametikoolid rajati tööstuskeskkoolide juurde iseseisvate koolidena või eriklassidena. Ametikoolid kasutasid tööstuskeskkoolide ruume ja töökodasid, tötasid teise vahetusena. Eraldi ruumid olid Tallinna II Poeglaste Ametikoolil.¹¹⁶

1939. aastal avati Tallinna Raudteekool, mis asus tööle 4-aastase tööstuskeskkooli kava järgi. See kool pidi asendama raudteeasjandust õpetava Tartu Tehnikakeskkooli, mis järk-järgult suleti.¹¹⁷

Õppinud töölise kutseks sai ettevalmistuse ka õppetöökodades, mis kuulusid samuti õppeasutuste hulka. Õppeaeg neis oli 2–4 aastat, mille jooksul õpetati praktilisi tööoskusi teoreetilisi aineid. Õppetöökoja õpilane pidi käima ka tööstusõpilastekoolis. Õppetöökojad olid ka kutsekoolide õpilaste eel- ja järelpraktika kohaks. Kes olid õppetöökkojas ja tööstusõpilastekoolis õpingud lõpetanud, võisid Tööoskusametis sooritada õppinud töölise kutseeksami. 1930. aastate lõpul oli 4 õppetöökoda, kus noormeestel oli võimalik kutseharidust omandada: E. Taska Iluköite, Nahavoolimise ja Kuldamise Eraõppetöökoda Tallinnas, K. Haupti Peennaha Eraõppetöökoda Tartus, Konservimise Eraõppetöökoda Tallinnas ning Tallinna Linna Meesrätsepatööstuse Õppetöökoda.¹¹⁸

20 aasta jooksul oli välja arendatud tehnilist ja tööstuslikku kutseharidust andvate kutsekoolide võrk. Koolid ühes vastavate õppetöökodadega valmistasid ette õppinud töölisi, meistreid, tehnikuid erinevate tööstusharude tarvis.

1939/40. õppeaastal töötas Eestis tööstus- ja tehnilist kutseharidust andvatest õppeasutustest 2 tehnikumi, 11 tööstuskeskkooli, 12 tööstusõpilastekooli, 6 ametikooli, 4 õppetöökoda, 2 osajalist tööstuskooli (Virumaa Kaevanduskool ja Tallinna Eratekstiiltööstuskool), 2 eritüübilist keskastme kooli (Tartu Tehnikakeskkool ja

¹¹⁴ H. Norman, Ametikool. – Eesti Kool, 1938, nr. 7, lk. 489–491.

¹¹⁵ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 221, l. 1; samas, s. 223, l. 1; samas, s. 220, l. 1; samas, s. 226, l. 1, 2; samas, s. 224, l. 1; samas, s. 225, l. 5.

¹¹⁶ A. Kennik, Tööstuskesk- ja ametikoolid. – Nõukogude Kool, 1975, nr. 8, lk. 701.

¹¹⁷ Riigi Teataja, 1938, nr. 59, lk. 1801, 1802, art. 586.

¹¹⁸ Kutseharidus Eestis, lk. 484.

Pärnu Kalanduskool), Riigi Tarbe- ja Kujutava Kunsti Kool ning selle juures töötav Trükitööstuskool.

3. Naiskutseharidus

Paralleelselt noormeestele mõeldud tööstuskoolidega hakati 1920. aastate algul rajama ka naiskutsekoole, kus erialadeks olid rõivaõmblemine, pesuõmblemine, kangakudumine, tikandus, keraamika jm. Arenev tööstus ja linnakultuur tingisid vajaduse ka õppinud naistööliste järele. Teiselt poolt andis kutseline haridus naistele võimaluse asuda iseseisvalt tööle õpitud erialal. Moderniseeruv Eesti ühiskond viis üha enam naisi kodust väljapoole tööle.

Asutamisajal nimetati neid koole kas tööstuslikeks naiskutsekoolideks või naiskäsitöökoolideks. Ka naiskutsekooli eesmärgiks oli ette valmistada õppinud tööliste kutseks. Naiskutsekoolidesse võeti õppima 6-klassilise algkooli lõpetanuid (haridustase võis olla ka kõrgem).

Esialgsetes tunnikavades langes valdav osa, ca 60% nädalatundide arvust erialainetele. Vähema tundide arvuga õpetati veel joonistamist ühes kompositsiooni ja stiiliõpetusega, kodanikuõpetust, praktilist majapidamist, tervis- ja lastehoidu, emakeelt ja üht võõrkeelt, milleks oli enamasti saksa keel (Tallinna Linna Naiskutsekoolis oli võõrkeeleks prantsuse keel).

Esimesed naistele mõeldud õppeasutused rajati eraalgatusel. Eespool mainitud 1919. aastal avatud Tartu Naisühingu käsitöökursused tütarlastele muudeti 1921. aastal 2-aastase õppeajaga Tartu Naisühingu Käsitöökooliks.¹¹⁹ Kooli võeti vastu 6-klassilise algkooli lõpetanuid. Kursuste organiseerimise ja nende käsitöökooliks muutmise eestvedajaks oli Alma Koskel-Johanson, kes oli õppinud Soomes Tampere Käsitöökoolis aastail 1907–1910, seejärel Vilppula Kudumiskooli kursustel ning Soome Kunstiühingu kooli joonistusklassis ja keraamikatöökojas. A. Koskel-Johanson oli Tartu Naisühingu kutsekooli juhatajaks ning õpetajaks kogu iseseisvusaja.¹²⁰ Ruumid kursusteks saadi “Pallase” kunstikoolilt. Need sisustati Tartu Naisühingu liikmete poolt, esialgu paljuski nende endi isikliku varaga. Kursused alustasid tööd 2 osakonnaga – kudumise ja naiskäsitöö osakonnaga. Samal aastal sisustati vastavad töökojad ja lisandusid raamatuköitmise ja papitöö ning keraamika

¹¹⁹ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 9, l. 26a.

¹²⁰ Eesti kooli biograafiline leksikon/ Koostanud H. Rannap. Tallinn, 1998.

osakonnad. 1923. aastal võttis Haridusministeerium õpetajate palgad riigi kanda. Samal aastal laienes koolis ka erialade valik – avati rõivaõmblemise ja pesuõmblemise osakonnad.¹²¹

Naiskutsekoolide tööd reguleeris samuti 1926. aasta 1. augustist kehtima hakanud Tööstuslikkude koolide seadus. Vastavalt seadusele võisid 6-klassilise algkooli lõpetanud saada õppinud töölise kutse alles pärast 3-aastast õppimist tööstuskoolis või tööstusõpilastekoolis. Seadusenõuetest tulenevalt hakati järk-järgult ka Tartu Naisühingu Käsitöökoolis õppeaega pikendama. Nii läksid 3-aastasele õppeajale 1925/26. õppeaastal üle nahatöö- ja raamatuköitmise osakond, 1926/27. õppeaastal rõivaõmblemise osakond, 1927/28. aastal kudumisosakond, 1929/30. õppeaastal keeraamika ja 1930/31. õppeaastal pesuõmblemise osakonnad. 1933. aastal lõpetati nahatööde õpetamine, kuna Tartus oli asutatud K. Haupti Peennaha Eraõppetöökoda ning sellest piisas vastava erialaga inimeste väljaõpetamiseks.

1935. aastal asutati sihtasutus “Tartu Naisühingu Kutsekool” ning kooli ülalpidamine läks Tartu Naisühingult sihtasutusele. Samal aastal nimetati ka Tartu Naisühingu Käsitöökool ümber Tartu Naisühingu Kutsekooliks.¹²²

Nii nagu meestele mõeldud tööstuskoolides, oli ka naiskutsekoolides väljastpoolt tellimuste täitmisel tähtis osa. Seda mitte ainult praktiliste oskuste omandamise seisukohalt, vaid ka niimoodi saadud tuludel oli tähtis osa koolide majanduskulude katmisel. Ka õpilasele maksti osa tellimustööde täitmisest saadud tasust välja, mis oli tõhusaks toeks kehvematest oludest pärit õpilastele. Tööstuskoolide ja naiskutsekoolide õppemaks oli enamasti 15–30 krooni aastas. Õppemaks võis olla samas koolis osakonniti erinev, olenevalt just tellimustööde täitmise võimalustest.

1919. aasta augustis registreeriti Haridusministeeriumis juba tsaariajal alustanud Rosalie Reite eraõppeasutus kunstkäsitöö õppetöötoana. 1923. aastast kandis kool R. Reite Eranaiskäsitöökooli nime, kuni uue ülalpidaja, Eesti Naisliidu kätte minekuni 1935. aastal.¹²³

1922. aastal avati Tartu Naisseltsi Eraõmbluskool, mis 1923. aastal reorganiseeriti majapidamiskooliks. Majapidamiskoolis õpiti toidlustamist ja kodukorrastamist.¹²⁴

¹²¹ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 319.

¹²² Samas, lk. 320.

¹²³ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 175, l. 104; f. 31, nim. 2, s. 254, l. 1924.; Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi tegevus 1935/36. Tallinn, 1936, lk. 18.

¹²⁴ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 451, l. 1–6, 66.

Kooli ülalpidajaks oli esimene Eesti naisorganisatsioon – Tartu Naisselts. Õpetajate palgad tasus Haridusministeerium ja ka Tartu linnavalitsus andis koolile igaaastast toetust. 1927. aastal avati kooli juurde ka üheaastase õppeajaga kangakudumise eriklass.¹²⁵ Kooli eesmärgiks oli anda tütarlastele kodundusalast haridust, mida igal naisel oma kodu arendamisel vaja läks, kuid silmas oli peetud ka linnaperedesse koduabiliste ettevalmistamist.

1922. aastal avati ka Virumaal Vinni mõisas üks omapärane majapidamiskool – seda nimetati kooli ülalpidaja järgi Johann Dietrichsteini Vinni asutuse tütarlaste majapidamiskooliks. Kool oli mõeldud balti-saksa soost neidudele, õppekeeleks oli saksa keel.¹²⁶

J. Dietrichsteini Vinni asutatus oli välja arenenud 1775. aastal J. D. v. Rennenkampffide poolt asutatud aadlineidude pansionist. Niisuguse varjupaiga eesmärgiks oli võimaldada noortele vallalistele aadlineidudele, kelle varanduslik seisund seda muidu poleks võimaldanud, seisusekohast kasvatust ja eluviisi. Samuti võisid vallalised aadlisoost naised soovi korral selles asutuses mõõduka tasu eest elada. Pansioni esimeseks juhatajaks oli J. D. v. Rennenkampffi abikaasa.

1922. aastal reorganiseeriti nimetatud asutuse poolt see vahepealsete ajalooliste sündmuste tõttu suletud paik kõrgemaks majapidamiskooliks balti-saksa neidudele. Äsjamöödunud sõdade, revolutsioonide ning maareformi tõttu oli palju vaesunud aadlineidusid, kellel oli nüüd võimlik peale keskkooli lõpetamist 1-aastase kursusega koolis omandada praktilisi kodumajandusteadmisi ja -oskusi. Kooli juhatajaks oli Marie Louise Lilienfeld. Alates 1. augustist 1938 muudeti kool keskkoolil baseeruvaks 3-aastaseks kodumajanduslikuks erikooliks. Kooli juurde koliti üle ka 12-kiikmeline seni Viljandis paiknev naisvanadekodu. J. Dietrichsteini Vinni asutus toetas kooli ka põllumajandussaadustega asutuse põllumajapidamisest.¹²⁷ 1939. aastal, kui enamus balti-sakslasi lahkus Saksamaale, sulges ka kool oma uksed.

1922. aastal avati Tallinna Linnavalitsuse ülalpidamisel olev Tallinna Linna Naiskutsekool. Kool oli esialgu 2-aastane ja seal olid pesuõmblemis-, rõivaõmblemis-, kudumis- ja majapidamisosakonnad.¹²⁸ 1926. aastal muudeti rõivaõmblemis- ja kangakudumisosakonnad 3-aastaseks ning 1928. aastal ka pesuõmblemisosakond (lähtu-

¹²⁵ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk.

¹²⁶ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 452, l. 20.

¹²⁷ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 493; J. K u u m , Op. cit., lk. 234.

¹²⁸ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 450, l. 4, 47.

valt Tööstuslikkude koolide seadusest). 1929. aastal avati kooli juures 1-aastane kübara- ja lilletöökursus. 1934/35. õppeaastal muudeti 3-aastaseks ka majapidamis-osakond.¹²⁹ 1937. aastal asutati majapidamisosakonna baasil iseseisev 2-aastane Tallinna Linna Kodumajanduskool.¹³⁰ Osakonnad ei olnud kitsalt ühele erialale spetsialiseerunud, vaid haarasid mitu lähedalolevat eriala, et lõpetanud leiaksid kergemini rakendust ja võimluse oma oskusi kombineerida. Tallinna Naiskutsekool sai ruumid võrdlemisi kesklinna lähedal, Tui tn. 12 krundil asuvates eraldi hoonetes. Ruumikitsikus oli suur, kõik osakonnad sinna ära ei mahtunud. Töötati kahes vahe-tuses, kudumis- ja pesuõmblemiseosakonnad asusid Pärnu mnt. 18 ja 22 majades, võimlemistundideks kasutati Pärnu mnt. 31 Tööliskodu võimlat. 1934. aastast sai kool endale ka naabruses asunud Linna Abikooli ruumid, siitpeale asus kool vähemalt ühel krundil eraldiolevates majades.¹³¹ Kooli vajadusi ei suutnud seegi rahuldada, sest aasta-aastalt õpilaste arv kasvas, samuti saadi õppetöökodadele uusi seadmeid ning õppevahendeid.

1922/23. aastal oli koolis 120 õpilast, 1933/34. õppeaastaks tõusis õpilaste arv üle 200, 1936/37. õppeaastaks oli kutsehariduse maine tublisti tõusnud ning koolis juba 323 õpilast.¹³² Seega oli kool sõna otseses mõttes täis kiilutud ning vajab hädasti ruume juurde. 1938. aastal kolitigi uude kaasaegsesse koolimajja Tui tänava ja Tõnismäe nurgal.

Tallinna Naiskutsekooli juhatas selle asutamisest peale kuni iseseisvusaja lõpuni Anni Varma, kes oli samuti saanud hariduse Soomes. 1914–1916 õppis ta Helsingis käsitööõpetajaid ettevalmistavas koolis ning 1916–1917. aastail Helsingis Soome Kunstiühingu koolis. Hiljem täiendas ta end rõivaõmblemise alal ka Pariisis, käis õppereisidel Austrias, Šveitsis, Belgias ning Skandinaaviamaades. A. Varma oli energiline organisaator, hea kunstimaitse ja ilumeelega naine, kelle juhtimisel vabariigi suurim naiskutsekool vaatamata suurele ruumikitsikusele edukalt tegutses. Euroopa-reisidel nähtu ja omandagu leidis rakendamist ka oma koolis. A. Varma koostas ka pesutöö ja õmblemistehnoloogia alaseid õpikuid ja käsiraamatuid naiskutse-koolidele.¹³³

¹²⁹ Tallinna Linna Naiskutsekool viisteist aastat 1922–1937. Tallinn, 1937, lk. 85.

¹³⁰ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 318.

¹³¹ Tallinna Linna Naiskutsekool viisteist aastat 1922–1937. Tallinn, 1937, lk. 90.

¹³² Samas, lk. 22, 23.

¹³³ Eesti kooli biograafiline leksikon. Tallinn, 1998, lk. 268.

Tallinna Linna Naiskutsekool oli ka eeskujuks ja metoodiliseks nõuandjaks teistele naiskutsekoolidele. Tuntud ja väga heal tasemel olid Tallinna Linna Naiskutsekooli õpilaste tööde iga-aastased näitused, mis olid õpilaste ja õpetajate loova ja kaasaegsel tasemel töö näitajaks. Näituste eesmärk ja suund oli kahesugune. Esiteks valmisööde näitused, kust eeskätt just tellijad said suundi ja ideid ning teiseks õppevahendite näitused igalt osakonnalt eraldi, mis olid mitmesuguste tehnikate ja võtete selgitamiseks ja demonstreerimiseks. Viimane pakkus huvi eeskätt teiste naiskutsekoolide õpetajatele, käsitööõpetajatele või juba vastaval alal iseseisvalt tegutsevatele inimestele.

A. Varma osales oma ja õpilaste töödega ka rahvusvahelistel kodutööndusnäitustel 1929. aastal Helsingis ja 1938. aastal Berliinis.¹³⁴ Mitmeid Tallinna Linna Naiskutsekooli õpilastööde näitusi toimus ka väljaspool kodumaad – Soomes, Rootsis, Prantsusmaal, Belgias, Lätis, Poolas, Ameerikas.¹³⁵

Naiskutsekool ei andnud üksnes oma ala hästi tundvaid kutseharidusega inimesi, vaid oli ka üldise eesti kodukultuuri tõstjaks oma näitusetegevuse ning oma lõpetajate kaudu, kes kolme aasta jooksul lisaks tehnilistele oskustele said koolist kaasa arenenud ilumeele ning oskused riietumise, kodutekstiilide, kodu kaunistamise ja sisustamise alal.

1936. aastal viis Tallinna Linna Naiskutsekool oma eelnevatel aastatel lõpetanute hulgas läbi ankeetküsitluse, mis näitas, et küllaltki paljud kooli lõpetajaskonnast olid asunud tööle oma eriala õpetajatena kodumajandus-, täiendus-, tööstusõpilaste- ja naiskutsekoolides või instruktoritena naisorganisatsioonide juurde, levitades nii koolis omandatud põhjalikke oskusi ning kodu- ja rahvakultuurile orienteeritud vaimu. 17% pesuõmblemisosakonna lõpetajatest oli 1936. aastaks saanud õpetajad ja 11% instruktorid. Rõivaõmblemise osakonna lõpetajatest vastavalt 16% ja 8%. Kudumisosakonna lõpetajatest olid õpetajad saanud koguni 36% ja instruktorid 7% ning majapidamisosakonna lõpetajatest töötas õpetajatena 33% ning instruktoritena 6%.¹³⁶

Aastail 1924–1937 (incl.) lõpetas Tallinna Linna Naiskutsekooli 760 tütarlast, neist pesuõmblemisosakonna 148, rõivaõmblemisosakonna 215, kudumisosakonna 89 ja majapidamisosakonna 308 tütarlast. 1-aastased kübara- ja lilletöökursused lõpetas

¹³⁴ Ülevaade 1938/39. kooliaastast. – Eesti Kool, 1939, nr. 7, lk. 473.

¹³⁵ Tallinna Linna Naiskutsekool viisteist aastat 1922–1937. Tallinn, 1937. lk. 103.

¹³⁶ Tallinna Linna Naiskutsekool viisteist aastat 1922–1937. Tallinn, 1937. lk. 86.

antud ajavahemikul 145 tütarlast.¹³⁷ 1-aastased kursused ei andnud lõpetajale õppinud tööliste kutset, vaid vastavad erialased oskused ning need võisid olla täienduseks mõne 3-aastase kursusega kooli lõpetanule.

Analoogilisi naiskutsekoolet asutati ka teistes linnades.

1923. aastal organiseerisid Võru linna mõtteärksad naised naisseltsist “Võru hõim” juba olemasolevate käsitöökursuste baasil erakäsitöökooli, mis ülalpidaja nime järgi nimetati Naisseltsi “Võruhõimu” Eranaiskutsekooliks.¹³⁸

Kooli esimeseks juhtajaks ja joonistusõpetajaks sai kunstiharidusega (lõpetas Riigi Kunsttööstuskooli 1923. a.) Frieda Tänav-Piibe.

Kool avati 3-aastase kursusega rõivaõmblemise ja käsitöö osakondadega, 1926. aastal lisandus 2-aastane kodumajandusosakond, mis 1929. aastal muudeti 1-aastaseks.¹³⁹ Kool allus kohaliku linnavalitsuse kaudu Haridusministeeriumile – s.t. oli õigustega erakool, mille lõpetajatel olid võrdsed õigused avalike kutsekoolide lõpetanutega.

Kooli toetamiseks korraldas Võru naisselts ka tasulisi kursusi, organiseeris tantsu- ja tuluõhtuid ning loteriisid. Õppemaks koolis oli 30–35 krooni aastas. Tellimustööde eest saadud tasust maksti 20–50% õpilastele, ülejäänu läks kooli majandamiskuludeks.

Era naiskäsitöökool töötas 1923–1928. aastail ka Narvas. See oli M. Michelsoni tütarlaste käsitöökool, kus õpetati mitmesuguseid naiskäsitöö alasid. Kool suleti selle omaniku surma järel 1928. aastal.¹⁴⁰

Lühiajaliselt töötas 1922/1923. õppeaastal Narvas ka täielikult linnavalitsuse ülalpidamisel kunstikäsitöökool. Koolis õpetati puutööd, joonestamist, voolimist, kipsornamentide valmistamist. Koolis oli 17 õpilast ja 2 õpetajat ning see lõpetas tegevuse 1. märtsil 1923. aastal.¹⁴¹

1924. aastal avati Tallinnas töötavatele noortele naistööstusõpilaste kool. Rahvaülikooli Seltsi poolt korraldatud kursused muudeti 1924. aastal Rahvaülikooli Seltsi poolt ülalpeetavaks Tallinna Naistööstusõpilaste kooliks. Kooli asutamise eesmärgiks oli anda ka kindlamat haridust töökodades või käitistes töötavatele töölistele ja

¹³⁷ Samas, lk. 85.

¹³⁸ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 455, l. 2, 19–23.

¹³⁹ Samas, l. 70

¹⁴⁰ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 454, l. 4, 5, 25.

¹⁴¹ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 473, l. 1, 3.

õpilastele, valmistades neid ette naiskäsitöö alal õppinud töölise kutse saamiseks. 1930. aastal läks kool üle Tallinn linna ülalpidamisele. Õppeastutuse esimeseks ja kauaaegseks juhatajaks oli Aurelie Soo. Koolis oli vastavalt õpilaste tööaladele tekstiili-, juuksuri- ja kodumajandusharud. Õppeaeg koolis oli kolm aastat, eelharidusena nõuti 6-klassilise algkooli lõpetamist. Kodundusharu muudeti 1937/38. õppeaastast 2-aastase õppeajaga Kodundusõpilaste kooliks.¹⁴²

1925. aastal asutati Narva Linnavalitsuse ülalpidamisel Narva Linna Naiskutsekool. Koolis oli algselt 2-aastase kursusega kudumisosakond ja 3-aastase õppeajaga õmblemisosakond. Kudumisosakond muudeti 3-aastaseks 1928. aastal. Samal aastal avati ka 2-aastane majapidamisosakond. 1936. aastal nimetati kool ümber Narva Tööstuslikuks Naiskutsekooliks.¹⁴³

Kooli esimeseks juhatajaks oli Johanna Must, kes jäi sellesse ametisse 1930. aastate lõpuni. J. Must oli lõpetanud Berliini naiskäsitöö seminari.

1926. aastal lisandus 3-aastase kursusega Pärnu Linna Naiskutsekool õmblemise osakonnaga. 1932. aastal avati koolis ka 1-aastane kodumajapidamise eriklass.¹⁴⁴ Kooli esimeseks juhatajaks oli tsaariajal Peterburis hariduse omandanud Vera Jekimov-Pöder. 1927.–1939. aastal oli kooli juhtajaks Tallinna Linna Naiskutsekooli lõpetanud Anna Kauffeldt.¹⁴⁵

1927. aasta sügisel jõuti 3-aastase naiskutsekooli avamiseni Rakveres ja Viljandis. Mõlemas neis oli avamisel vaid rõivaõmblemise osakond ning nad olid linnavalitsuse ülalpidamisel. 1935. aastal täiendati Rakvere Linna Naiskutsekooli 1-aastase kodumajapidamisosakonnaga (tolleaegse nimetuse järgi Toidustamise ja kodukorrastamise osakond). Kuna läbi aastate oli 80–90% kooli õpilaskonnast pärit maalt, läks kool 1937. aastal Viru Maavalitsuse ülalpidamisele ning kooli nimetuseks sai Rakvere Naiskutsekool.¹⁴⁶ Rakvere Linna Naiskutsekooli esimeseks juhatajaks aastail 1927.–1928. oli Adelheid Tiismann, kes oli õpetajakutse omandanud Riigi Kunsttööstuskooli juures korraldatud käsitööõpetajate kursustel. Samadel kursustel oli õpetajakutse omandanud ka tema järeltulija sellel ametipostil Anette Linvald (hiljem Anne

¹⁴² Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 238. ERA, f. 1108, nim. 4, s. 472, l. 2, 30, 31.

¹⁴³ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 456, l. 9, 10.

¹⁴⁴ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 458, l. 1–13.

¹⁴⁵ A. K e n n i k , Naiskutsekoolide rajamine. – Õpetajate Leht, 1990, 7. apr.

¹⁴⁶ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 463, l. 1–5, s. 459, l. 3, 8. Kutseharidus Eestis, lk. 326.

Linnvald). Viljandi Linna Naiskutsekooli esimeseks ja kauaaegseks juhatajaks oli Tallinna Linna Naiskutsekooli kasvandik Marta Varm (hiljem Kõiv).¹⁴⁷

1937/38, õppeaastal avati Viljandi Linna Naiskutsekoolis 1-aastase õppeajaga kangakudumise eriklass.¹⁴⁸

1930. aastal asutati Valga Linnavalitsuse ülalpidamisel olev Valga Linna Naiskutsekool. 1925.–1929. oli Valgas töötanud E. Birkenthali eranaiskäsitöökool. E. Birkenthali koolile linna poolt antud kangakudumise töökoja inventar läks nüüd uuele kutsekoolile. Koolil oli kaks osakonda – õmblemisosakond, mis oli kohe algselt 3-aastane ning kudumisosakond, mis muudeti 3-aastseks 1933/1934. õppeaastal.¹⁴⁹ Koolijuhatajaks Valgas sai Angelina Simson, kes oli oma erialased teadmised saanud R. Reite Eranaiskutsekoolist.¹⁵⁰

1930. aastate alguseks oli üle-Eestiline kutskoolide võrk välja arenenud. Asutatud oli 8 tööstuslikku naiskutsekooli, 2 majapidamiskooli ja 1 naistööstusõpilaste kool, kokku õppis 1930/31. õppeaastal naiskutsekoolides 766 õpilast (1924/25. õppeaastal oli naiskutsekoolides kokku 472 õpilast.)¹⁵¹ Need koolid valmistasid ette õppinud tööliste kutseks rõivaõmblemise, pesuõmblemise, tikanduse, pitside, silmuskudumise ja heegeldamise, naiste peakatete (moe), kudumise, värvimise, keraamika (keraamika osakonnas õppisid ka poeglapsed), üleriiete õmblemise, toitlustamise ja kodukorrastamise ühes aiandusega (majapidamise), koka ja kondiitri, raamatuköitmise ja nahatööde alal. Kursuse kestus oli 3 aastat, väljaarvatud majapidamise, tikanduse, pitside, silmuskudumise ja heegeldamise ja naiste peakatete alal, kus kursus kestis 2 aastat. Peale selle oli koolide juures ka 1-aastase kursusega majapidamise (toitlustamine ja kodukorrastamine) osakondi.

Tartu Naisseltsi Majapidamiskooli juures ning Viljandi Naiskutsekoolis töötasid 1-aastase kursusega kangakudumise osakonnad. 1-aastane kangakudumise osakond tütarlastele avati 1939. aastal ka ühe poeglase kutsekooli juurde, nimelt Kuressaare Tööstuskooli juurde. Selle baasil arendati välja ka Kuressaare naiskutsekool, mis alustas tööd 1942. aastal.¹⁵²

¹⁴⁷ A. K e n n i k , Naiskutsekoolide rajamine. – Õpetajate Leht, 1990, 7. apr.

¹⁴⁸ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 459, l. 11.

¹⁴⁹ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 466, l. 2–8; s. 457, l. 3, 7, 66.

¹⁵⁰ A. K e n n i k , Naiskutsekoolide rajamine. – Õpetajate Leht, 1990, 7. apr.

¹⁵¹ ERA, f. 1108, nim. 1, s. 993. l. 42, nim. 6, s. 48, l. 64.

¹⁵² Kuressaare ametikool 1922–1997. Kuressaare, 1997, lk. 14.

1-aastase kursusega naiskutsekooli osakond ei andnud lõpetanutele õppinud töölise või õppinud majapidaja kutset, sealt saadi õpetust vaid oma tarvidusteks või oli see eelkooliks vastavale tööalale edasi õppimasiirdujale.

1935. aastal läksid suletud R. Reite Eranaiskäsitöökooli varad Eesti Naisliidule. Samal aastal asutas Naisliit ka Kodumajanduse Instituudi, mille juures töötas aastail 1935–1937 2-aastase õppeajaga naiskutsekool õmblemise erialaga. Kooli juhatas Salme Masso.¹⁵³

Lisaks töötamisele käitises võimaldasid naiskutsekoolist saadud kutseoskused asuda naistel ka iseseisvalt tegutsema, asutada oma töökoda või täita tellimustöid õpitud aladel kodus. Niisugune naiskutsekoolide võrk püsis ka järgmisel kümnendil. Suurenes aga õpilaste arv kõigis koolides. 1938/39. õppeaastal õppis naiskutsekoolides 927 õpilast, 1939/40. õppeaastal õppis naiskutsekoolides kokku (koos Kuressaare Tööstuskeskkooli juures asunud kangakudumise eriklassiga) 1021 tütarlast.¹⁵⁴ Seetõttu jäid ka esialgsed ruumid kõikjal kitsaks ning kõik naiskutsekoolid taotlesid jätkuvalt õppetingimuste parandamist. Põhiliselt seisnes see esialgsete ruumide laiendamises ja juurdeehitamises. Järk-järgult naiskutsekoolide materiaalbaas ka paranes. 1930. aastate teisel poolel said uued õppehooned Tallinna Linna Naiskutsekool, mis seni paiknes mitmes eraldi majas ning Tartu Naisühingu Kutsekool. Ümber- ja juurdeehitusega õnnestus õppepindasid laiendada Viljandi, Narva, Rakvere ja Valga naiskutsekoolil. Pärast Võru Linnavalitsuse ülalpidamisele minemist 1939. aastal sai paremad ruumid ka Võru Naiskutsekool, mis oli seni naisseltsi “Võruhõimu” ülalpidamisel.

Kui 30. aastate keskpaiku läksid tööstuskoolid, kus said mehed õppinud töölise, tehniku vm. kutse, üle 4-aastasele õppeajale ja muutusid tööstuskeskkoolideks, kust oli võimalus edasi õppima minna kõrgema astme kutseõppeasutusse, kavandati sama ka naistööstuskoolidele. Kuid majanduslike võimaluste, ruumide ja raha puudumise tõttu lükati plaani aasta-aastalt edasi ning ei jõutudki selle täitmiseni. Nii olid naistööstuskoolide osas vaid keskastme kutseõppeasutused, kõrgema astme kutsekoolid puudusid.

Peale naiskutsekoolide oli tütarlastel võimalus õppinud töölise kutset omandada ka töötades õppetöökodades või käitistes ja õppides paralleelselt tööstusõpilastekoolis.

¹⁵³ ERA, f. 31, nim. 2, s. 348, l. 2237; Eesti Kool. 1937, nr. 1, lk. 33.

¹⁵⁴ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 48, l. 64, samas, s. 55, l. 335–362.

Niisuguseid õppetöökodasid, kus õpetati naiste tööalasid ja erialale vastavaid teoreetilisi aineid, oli vabariigi lõpuaastail 7: S. Mölder-Kovalenko Eraõppetöökoda, Moe- ja Tarbekunsti eraõppetöökoda, E. Taska Iluköite, Nahavoolimise ja Kuldamise Eraõppetöökoda (kõik Tallinnas), K. Haupti Peennaha Eraõppetöökoda Tartus, Tallinna Linna Naiskutsekooli Lõpetajate Ühingu Eraõppetöökoda, Natalie Eigi Kangakudumise Eraõppetöökoda Rakveres ja A. Priima ja J. Kaldveeri Konservimise Eraõppetöökoda Tallinnas.¹⁵⁵

Kodutööstuskoolid. Uue, tütarlastele kutseharidust andva koolitüübina loodi 1937. aastal kodutööstuskoolid. Need moodustati elujõulisemate kutseaineliste täienduskoolide baasil. Õppeaeg koolides oli 2 aastat ja need olid mõeldud samale õpilaskontingendile, kes moodustasid täienduskoolidegi õpilaskonna, s.t. algkooli lõpetanutele, kes ei soovinud keskkoolis edasi õppida, kuid kutseala põhjalikumaks õppimiseks veel liiga noored olid. Nii muudeti endiste täienduskoolide käsitööharud kodukäsitöö- või kodundusharudeks. Neisse võeti õppima tütarlapsi, väljaarvatud Lüganuse Kodutööstuskooli, kuhu võeti ka noormehi. Õppetöö hulka kuulus ka kohustuslik suvepraktika. Kodutööstuskoolides õpetati 1–2 nädalatunniga üldaineid ja süvendatult (10–12 nädalatunniga) eriaineid. Õpetati rõiva- ja pesuõmblemist, toitlustamist, kodukäsitööd, kodukorrastust, aiandust, linnu- ja loomakasvatust, poeglastele puutööd, taimekasvatust koos talumajandusega ning tehnilisi aineid.¹⁵⁶

Kodutööstuskooli lõpetanul oli võimalik astuda vastava kutsekeskkooli või kutsekooli II klassi. Lõpetajad pidid sooritama eksami ja tegema lõputöö. Kodukäsitööharu lõpetanu võis edaspidi käitisse tööle minnes sooritada tööskusametis õppinud töölise eksami ilma tööstusõpilastekooli lõpetamata. Samuti loeti kodutööstuskooli lõpetamist 1–1,5 aasta praktilise töösokuse õppimise ette. Kodumajandusharu lõpetanu lõpueksam võrdus koduabilise eksamiga ning peale 10-kuulist praktikat õppekodus või mujal sai lõpetanu koduabilise nimetuse ja vastava tunnistuse, kui oli 17 aastat vana.¹⁵⁷ Täienduskoolide lõpetanutel niisuguseid õigusi ei olnud. Täienduskoolide koht koolivõrgus oli ebamäärane. Siin oli analoogia 1938. a. tööstuskoolide juurde avatud ametikoolidega.

¹⁵⁵ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 155, 484.

¹⁵⁶ A. K e n n i k , Kodutööstuskoolidest Eestis (1937–1945). – Nõukogude Õpetaja, 1978, 22. juuli.

¹⁵⁷ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 115.

Kodutööstuskoole oli kokku 10. Tallinna Linna Kodutööstuskoolis oli nii kodukäsitöö kui ka kodunduse harud. Kodundusharu töötas Tallinna Kodunduskeskkooli ruumides (Tõnismägi 12/14) ja kodukäsitööharu Tallinna Linna Naiskutsekooli juures.

Põltsamaa Kodutööstuskool asutati 1927. aastal loodud täienduskooli asemele. Kooli ülalpidajaks oli Viljandi Maavalitsus, kes 1937. aastal koolile uue hoone ehitas. Selles koolis oli kodundusharu, koolijuhatajaks oli Ferdinand Russi.

Suure-Jaani Kodutööstuskool asutati Viljandimaa esimese täienduskooli (asutatud 1920. aastal) asemele. Ka seal oli erialaks kodundus. Kool asus Lõhavere mõisa-hoones. Kooli ülalpidajaks oli Viljandi Maavalitsus ja koolijuhatajaks Peeter Pratkan.¹⁵⁸

Ülejäänud seitsmes kodutööstuskoolis õpetati kodukäsitööd – tütarlastele kangakudumist, õmblemist, keetmist, noormeestele Lüganuse Kodutööstuskoolis puutööd.

Järva-Jaani Kodutööstuskool asutati seal 1924. aastast töötanud täienduskooli asemele. Kool oli Järva Maavalitsuse ülalpidamisel. Koolis õpetati nii kodundust kui kodukäsitööd. Veel täienduskooli päevil rajati koolile õppemajand, milleks ehitati ümber mõisa majapidamishooned ning soetati vajalik inventar.

Lüganuse Kodutööstuskool asus Virumaal Erra vallas, oli Viru Maavalitsuse ülalpidamisel. See oli ainsana ühisõppeasutus, seega ka kõige suurema õpilaste arvuga. Seal õpetati mees- ja naiskäsitööd, kodundust, aiandust. Kool arenes välja Lüganuse Eesti Hariduse Seltsi poolt 1910. aastal asutatud rahvakoolist. Seejärel töötas ta algkoolina ja täienduskoolina. Koolijuhatajaks oli Aleksander Veevo. Koolil olid otstarbekohased hooned, õpilaste abiga rajatud õppeaed, korras töökojad, laut ja kanala.¹⁵⁹

Valga Maavalitsuse poolt peeti ülal Puka Kodutööstuskooli. See kool oli asutatud näidistäienduskoolina Pikasilla algkooli juurde 1928. aastal. Kuna suur osa täienduskooli õpilastest oli pärit Puka ümbrusest, toodi kool 1935. aastal ühes inventariga üle Puka algkooli juurde ning muudeti 1937. aastal kodutööstuskooliks, kodukäsitöö haruga. Kodutööstuskooli juhatajaks oli Karla Kalep.

Petseri Kodutööstuskool rajati 1934. aastal loodud täienduskooli asemele. Koolis õpetati kodumajapidamist ja käsitööharus põhjalikumalt rahvuslikku, eriti Setu tikan-

¹⁵⁸ J. K u u m , Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani). Tallinn, 1991, lk. 213, 214.

¹⁵⁹ J. K u u m , Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani). Tallinn, 1991, lk. 212, 213.

dust. Koolil oli ka korralik õppeaed. Koolijuhatajaks oli Rose Ploom ja seda pidas ülal Petseri Linnavalitsus.

Pärnu Maavalitsus pidas ülal kahte – Saarde ja Abja Kodutööstuskooli. Saarde koolis oli kodukäsitööharu ning õpetati ka aiandust. Koolijuhatajaks oli Ella Kalm. Saarde kooli ajalugu ulatus 1925. aastasse, mil seal rajati 1-aastane majapidamiskool, mis 1928. aastal muudeti täienduskooliks.

Abja Kodutööstuskool rajati endise Halliste täienduskooli asemele. Koolis oli kodukäsitööharu, õpetati ka aiandust. Koolil oli korralik õppemajand ja -aed. Kool asus Abja mõisa majas, kus varem oli töötanud ka Abja Kultuurtehnika Gümnaasium. Koolijuhatajaks oli agronoom Magda Toode.¹⁶⁰

Teistest veidi erinev oli Saksi Kodutööstuskool, mis avati 1938. aastal. Seda pidas ülal riik ja ta oli 3 õppeaastaga. Õpilasteks siin olid raskestikasvatatavad tütarlapsed. Enne 1937. aastat oli Saksis Haridusministeeriumile alluv Tütarlaste Hoolekandekool. Saksi Kodutööstuskoolis oli kodutööstusharu, kuid põhjalt õpetati ka aiandust. Koolil oli 4-hektariline kooliaed. Kool asus Virumaal endise Saksi mõisa peahoones.¹⁶¹

1939/40. õppeaastal avati kodutööstuskool ka Rakkes Järvamaal.¹⁶²

Kodukäsitöökoolid said tütarlaste hulgas populaarseks. Õpilaste arv koolides oli 40–50 inimese piires. 1938/39. õppeaastal jäi osa kooli astuda soovijaid ruumikitsuse tõttu ukse taha Abja, Saarde ja Petseri kodutööstuskoolides. 1937/38. õppeaastal õppis kodutööstuskoolides 525 tütarlast ja 23 poeglast (see arv on koos täienduskoolide, mille asemele kodutööstuskoolid rajati, II klasside õpilastega, kes 1937/38. õppeaastal veel samas täienduskooli lõpetasid). 1939/40. õppeaastal oli õpilaste arv kokku 490.¹⁶³

Linnas asuvais kodutööstuskoolides oli õppemaks – Tallinnas 30, Petseris 10–20 krooni aastas. Maal asuvais kodutööstuskoolides kehtestati 5–15-koonine õppemaks alates 1938/39. õppeaastast Järva-Jaani, Puka, Põltsamaa ja Suure-Jaani kodutööstuskoolides.¹⁶⁴

¹⁶⁰ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 190, l. 2; J. K u u m, Op. cit., lk. 211, 213; Kutseharidus Eestis, 1938, lk. 335, 340–344.

¹⁶¹ J. K u u m, Op. cit., lk. 214.

¹⁶² A. K e n n i k, Kodutööstuskoolidest Eestis (1937–1945). – Nõukogude Õpetaja, 1978, 22. juuli.

¹⁶³ A. K e n n i k, Kodutööstuskoolidest Eestis (1937–1945). – Nõukogude Õpetaja, 1978, 22. juuli.

¹⁶⁴ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 336, 341, 342, 347.

Kodutööstuskoolide lõpetanud tütarlapsed leidsid tööd kudujate, õmblejate ja kokkadena, olles heade oskustega tööjõuks või rakendasid oma oskusi kodus, talumajapidamistes.

Kodumajanduslikud õppeasutused. Kodukultuuri võib pidada iga rahva kultuuri alusmüüriks. Ka Eestis peeti tähtsaks, et naised saaksid kodumajapidamise, lastekasvatuse ning üldise kodukultuuri tõstmiseks vajalikku kooliharidust lisaks neile teadmistele, mis kodudest, oma vanematelt ja vanavanematelt saadi. Peeti vajalikuks naisi perenaise ja emakutsele ette valmistada. Kodumajanduslikke koole oli maa- ja linnatüüpi, sest maa- ja linnaperenaised vajasisid hoopis erinevaid oskusi ja teadmisi. Maal asuvaid nn. põllumajanduslikke kodumajanduskoole, mis andsid talunaistele vajalikke kodumajanduslikke oskusi asus välja arendama Põllutööministeerium, kuna ka põllutöökoolid olid viidud juba 1919. aastal vastava ministeeriumi haldusalasse. Seega vaatleme maal asuvate kodumajanduskoolide arenemiskäiku koos põllutöökoolidega.

Linnatüüpi kodumajanduskoolideks olid tööstuslike naiskutsekoolide juures asunud 2-aastase õppeajaga toitlustamise ja kodukorrastamise (majapidamise) osakonnad Tallinna Linna Naiskutsekooli juures ja Narva Linna Naiskutsekooli juures. 1937. aastal eraldus Tallinna Linna Naiskutsekoolist majapidamisosakond. Selle baasil avati iseseisev Tallinna Kodumajanduskool, mis jäi 2-aastase kursusega tegutsema Tallinna Kodunduskeskkooli juurde. Lisandus veel 1-aastase õppeajaga kokaklass.¹⁶⁵

Tartu Naisseltsi Majapidamiskool oligi vaid kodumajapidamise õppimiseks, samuti saksa õpekeelele Vinni majapidamiskool (viimane oli kuni 1938. aastani 1-aastase õppeajaga). 1-aastase kursusega majapidamisosakonnad olid Rakveres, Valga ja Võru naiskutsekoolide juures. Õppetöö neis oli orienteeritud linnaperenaisele.

Majapidamiskoolide ja -osakondade töö oli samuti reguleeritud 1925. aasta Tööstuslikkude koolide seaduse ja 1931. aasta ning 1935. aasta Meistrite, õppinud tööliste ja tööstusõpilaste seadusega, kuna neis seadustes oli tööstuslike koolide ülesandeks toodud ka õppinud majapidajate ja majapidamisinstruktorite ettevalmistamine.

Õppinud majapidaja kutse toiduvalmistamise alal e. õppinud keetja kutse sai peale 2-aastst õppimist majapidamise osakonnas ja peale 1-aastast praktikat vastaval alal.

¹⁶⁵ Riigi Teataja, 1937, nr. 73, art. 606. Tallinn, 1937, lk. 86.

Õppinud majapidaja kutse tähendas neile naistele, kes pidid ise teenima, paremaid võimalusi koha saamisel majapidajana või õppinud keetjana. Peale 3-aastast töötamist võis õppinud majapidaja sooritada õppinud perenaise kutseeksami.

Üheaastase kursusega majapidamisosakonna lõpetanu sai peale 10-kuulist praktikat praktikakohal koduabilise nimetuse ja vastava tunnistuse.¹⁶⁶

Kodundusalane haridus kodumajanduskoolis- või klassis oli hinnas ka nende naiste seas, kes ei pidanud väljaspool kodu vastavat teenistust otsima, vaid said õpitut oma kodu majapidamise või kultuuri arendamiseks kasutada.

1930. aastate algupoolel oli ühiskonnas suurenenud vajadus palgalise kodumajandusliku kutseharidusega tööjõu järele – nõudmine õppinud majapidajate, perenaiste ja koduabiliste järele ületas pakkumise.

Need asjaolud tingisid vajaduse kodumajanduslike koolide võrku laiendada.

1930. aastatel loodi juurde kodunduskeskkoolid, kuhu võeti vastu 6-klassilise algkooli lõpetanud eksamitega eesti keeles ja matemaatikas. See koolitüüp pidi ette valmistama õppinud perenaisi ning andma üldharidusliku keskkooli tasemega võrdse keskkooli hariduse. Õppeaja kestuses oli vahe maal ja linnas asuvate kodumajanduskeskkoolide vahel. Maa kodunduskeskkoolides oli õppeaega 3 aastat, linna omas 4 aastat. Kooli lõpetajad pidid sooritama lõpueksami, mis oli ühtlasi õppinud perenaise kutseeksami ning peale 10-kuulist praktikat said lõpetanud vastava kutsetunnistuse. Kodunduskeskkoolide edukamate lõpetajate lõputunnistusele tehti märkus, mis võimaldas neil edasi õppima minna õpetajate seminari või mõnesse kõrgema astme kutsekooli.¹⁶⁷

Esimene kodunduskeskkool asutati 1932. aastal Kehtnasse Kehtna Kõrgema Kodumajanduskooli juurde, mis oli juba olemas 1925. aastast.¹⁶⁸ Kehtna Kõrgem Kodumajanduskool oli 2-aastase õppeajaga õppeastutus, kuhu võeti vastu gümnaasiumi lõpetanud tütarlapse ning kooli põhiliseks eesmärgiks oli ette valmistada kodumajanduse õpetajaid ja instruktoreid. Kehtna Kõrgemas Kodumajanduskoolis oli 3 osakonda – aianduse, kodunduse ja kodutööstuse osakonnad. 1927. aastal lõpetas seal esimene lend, enamus lõpetanutest sooritas vastava komisjoni ees eksamid ning omandas õpetajakutse – see lahendas kutseõppeasutuste kodunduse, aianduse ja

¹⁶⁶ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 135.

¹⁶⁷ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 143.

¹⁶⁸ ERA, f. 31, nim. 2, s. 212, l. 2068.

käsitööõpetajate probleemi. Kool sai enda käsutusse Kehtna riigimõisa Harjumaal. Kooljuhatajaks aastail 1925–37 oli Aleksander Arak, edasi Villem Sõerd.¹⁶⁹ Nii Kehtna Kõrgemat Kodumajanduskooli kui kodunduskeskkooli pidas kuni 1935. aastani ülal Põllutööministeerium, pärast seda Haridusministeerium.

1932. aastal asutas Põllutööministeerium endises põllutöökooli hoones Vana-Võidu Kodumajanduskeskkool.¹⁷⁰

Järgmisena avas Põllutööministeerium 1934. aastal Helme kodunduskeskkooli. Helme kodunduskeskkooli valdusse läksid endise Helme põllutöökooli varad, kuna see kool oli lõpetanud tegevuse.¹⁷¹

Kodumajanduslikku kutseharidust andvad õppeasutused olid kahe erineva ministeeriumi – Haridusministeeriumi ning Põllutööministeeriumi alluvuses, olenevalt sellest, kas nad asusid maal ja andsid taluperenaisele vajalikku kutseharidust või olid linnas ning valmistasid ette õppinud majapidajaid ja linnaperenaisi. 1935. aastal allutati kõik kodumajanduslikku kutseharidust andvad koolid Haridusministeeriumile. Kuna kodumajanduslikul haridusel oli tollal naiskutsehariduses tähtis koht, oli selle arengu juhtimine ning metoodiline juhendamine tõhusam ja lihtsam ühe ministeeriumi poolt. 1932. aastast hakati rajama ka kodumajanduskeskkoole, mis asusid nii maal kui linnas ning sealt saadud eriaine ja üldharidusliku keskkooli tasemele vastav üldharidus sobisid nii maa- kui linnanaistele. Vabariigi Valitsuse otsusega 27. märtsist 1935. aastal viidi 10 kodumajanduslikku õppeasutust Põllutööministeeriumi alluvusest üle Haridusministeeriumi alluvusse: Kehtna Kõrgem Kodumajanduskool ja kodumajanduskeskkool, Helme Kodumajanduskeskkool, Särevvere, Antsla, Vasula, Saku, Mõdriku, Orgita ja Karja kodumajanduskoolid koos hoonete, sisseseadete, aiandite, kogu kinnis- ja vallasvaraga.¹⁷²

1935. aastal avati kodunduskeskkool Tallinnas. Selle ülalpidajaks oli Tallinna linn.¹⁷³ Kool oli 4-aastase õppeajaga. Kodunduskeskkoolile ehitati uus koolimaja Tõnismägi 12/14, mis valmis 1937. aastal.

¹⁶⁹ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 9, l. 34; J. K u u m, Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani). Tallinn, 1991, lk.161.

¹⁷⁰ ERA, f. 31, nim. 2, s. 211, l. 1716.

¹⁷¹ ERA, f. 31, nim. 2, s. 294, l. 831.

¹⁷² Riigi Teataja, 1935, nr. 34, art. 314, lk. 735.

¹⁷³ ERA, f. 31, nim. 2, s. 349, l. 3154.

Kõik Tallinna linna erinevat liiki kodumajanduskoolid koondati sinna. Samas majas asus veel Tallinna Kodutööstuskooli (asutatud 1937. aastal) kodundusharu, 2-aastase kursusega Tallinna Kodumajanduskool ühes 1-aastase kokaklassiga (endine Tallinna Linna Naiskutsekooli majapidamisosakond), samuti 1-aastase õppeajaga kodunduse eriklass keskkooli lõpetanud tütarlastele.¹⁷⁴ Kooli juhatajaks oli keemia-magister Hilja Laugus.

1936. aastal avati Amblas erakoolina Põhja-Järvamaa Kodumajanduskeskkool, mis järgmisel aastal nimetati ümber Ambla Erakodumajanduskeskkooliks.¹⁷⁵ Koolil oli õppemajandiks Koolimäe talu. Kooli ülalpidajaks oli sihtasutus “Põhja-Järvamaa Kodumajanduskeskkool Amblas”. Koolijuhatajaks oli agronoom Linda Tõevere.¹⁷⁶

1938. aastal avati ka riikliku õppeasutusena Oru Kodunduskeskkool. Kooli tarbeks ehitati uus koolimaja. Oru kodunduskeskkooli juurde avati ka 1-aastane kodunduse eriklass keskkooli lõpetanud tütarlastele. Kooli juhatajaks oli agronoom Linda Jalvendi.¹⁷⁷

Seega oli kokku avatud 6 uut kodunduskeskkooli (5 maal ja 1 Tallinnas), kuhu said õppima minna 6-klassilise algkooli lõpetanud tütarlapsed.

1937. aastast nimetati kõik kodumajanduskeskkoolid kodunduskeskkoolideks.¹⁷⁸ 1937. aasta Kutsehariduslike õppeasutuste seaduse järgi liigitati kõik kutsehariduslikud õppeasutused eelhariduse järgi astmetesse – keskastme (baseerus 6-klassilisel algkoolil) ja kõrgema astme (baseerus keskkoolil või kutsekeskkoolil) kutsekoolideks.

Kõrgema astme kutsekoolid omakorda võisid olla 1-, 2- või 3-aastase kursusega. 3-aastase kursusega kõrgema astme kutsekool vastas üldhariduslikult gümnaasiumile. Seadusega olid ette nähtud ka uued kutseõpetuse vormid, mis ka kodundusalast kutsehariust puudutasid. Nendeks uuteks vormideks kodunduse alal olid kodundusõpilaste koolid (analoogselt tööstusõpilaste koolidega) ja õppekodud. Kodundusõpilastekool oli osaaajaline (õppetöö toimus õhtuti või mõnel päeval nädalas) kool, kus toimus täiendava teoreetilise õpetuse andmine neile, kes praktilisi tööoskusi omandasid õppekodus. Õppekodud olid ka kodumajanduskoolide õpilastele eel- ja

¹⁷⁴ Riigi Teataja, 1937, nr. 73, art. 606.

¹⁷⁵ ERA, f. 4192, nim. 1, s. 1, l. 1; Riigi Teataja, 1937, nr. 54, art. 491.

¹⁷⁶ J. K u u m, Op. cit., lk. 230.

¹⁷⁷ ERA, f. 31, nim. 2, s. 349, l. 3154.

¹⁷⁸ Riigi Teataja, 1937, nr. 73, art. 605.

järeelpraktika kohaks, kuna kõik kodundust õpetavad koolid nõudsid lõpetajatelt enne kutsetunnistuse saamist 10 kuud praktikat.¹⁷⁹

Kodu tunnistati õppekoduks Haridusministeeriumi Kutseoskuste Osakonna poolt Kodumajanduskoja ettepanekul – 1938. aastal leidsid tunnustamist esimesed õppekodud, arvult 24.¹⁸⁰ Praktikant sai õppekodus prii ülalpidamise ja korteri.

Kodundusõpilaste kool avati 1937/38. õppeaastal. Tallinna Linna Tööstusõpilaste-kooli majapidamisosakonnast moodustati 2-aastase õppeajaga kodundusõpilaste kool, mis valmistas ette tütarlapsi koduabilise ülesannetele linnas.¹⁸¹

1937. aasta seaduse järgi muudeti Kehtna Kõrgem Kodumajanduskool 3-aastase õppeajaga kõrgema astme kutsekooliks, kuhu said astuda kõrgema astme kodunduskeskkooli või keskkoli lõpetanud tütarlapsed (varem võeti gümnaasiumi lõpetanuid).¹⁸²

Kooli ülesandeks oli valmistada ette nõuandjaid kodunduse erialadel. Kool andis ka gümnaasiumile vastava üldhariduse. Endiselt oli koolis kolm osakonda – kodunduse, aianduse ja kodutööstuse osakonnad. Kooli võis vastu võtta ka gümnaasiumiharidusega tütarlapsi, kes vabastati gümnaasiumis õpitud üldainetest. Kõrgema astme kodumajanduskooli lõpetajad pidid sooritama lõpueksami, mis ühtlasi oli kodunduse nõuandja kutseeksami. Peale 3-aastast praktikat sai lõpetanu kodunduse nõuandja kutse. Kooli lõpetajatel oli õigus astuda ka Tartu Ülikooli Põllumajanduse ja Majandusteaduskonda ning Tallinna tehnikaülikooli Keemia- ja Mäeteaduskonna keemiaosakonda, täiendavate eksamite sooritamisel ka teistesse teaduskondadesse. Samuti oli lõpetajatel võimalus omandada õpetajakutse. Selleks tuli peale lõpetamist sooritada 1-aastane praktika, siis võis astuda Tallinna Pedagoogiumi, kus peale 1-aastast õppimist sai sooritada oskusainete õpetaja kutseeksami.¹⁸³

Uue seaduse järgi loodi Kehtna Kõrgema Kodumajanduskooli juurde ka 1-aastane kõrgema astme kutsekool kodunduse eriklassi nime all, et võimaldada keskkooli lõpetanud tütarlastele üldist kodundusalast kutseharidust oma kodu korrastamise eesmärgil või ettevalmistusena 3-aastase õppeajaga kõrgema astme kodumajan-

¹⁷⁹ Riigi Teataja, 1937, nr. 53, art. 470, lk. 1092.

¹⁸⁰ Haridusministeeriumi tegevus 1937/38. a. Tallinn, 1938, lk. 24.

¹⁸¹ Haridusministeeriumi tegevus 1937/38. a. Tallinn, 1938, lk. 24.

¹⁸² ERA, f. 31, nim. 2, s. 474, l. 38.

¹⁸³ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 147.

duskooli astumiseks.¹⁸⁴ Üldharidusliku keskkooli lõpetanu sai 3-aastasesse kõrgema astme kodumajanduskooli astuda vaid peale 1-aastase kõrgema astme kodunduskooli lõpetamist. Enamasti olidki need teiste kodumajanduskoolide juures kodunduse eriklassi nime all.

1-aastased kõrgema astme kutsekoolid olidki vaid kodumajanduse alal. Lõpetajad said peale eksami sooritamist vastava tunnistuse. Niisugune kodumajanduse eriklass rajati Tallinna Kodunduskeskkooli juurde. Tegevust alustas see 1937. aasta sügisest kodunduskeskkooli vastvalminud koolimajas Tõnismägi 12/14.

1938. aastal avati 1-aastane kodunduse eriklass ka Oru Kodunduskeskkooli juurde.¹⁸⁵

Eraldi koolina oli 1-aastase õppeajaga kõrgema astme kodumajanduskooliks 1937. aastal Tartu Eesti Noorsoo Kasvatuse Seltsi Tütarlaste Gümnaasiumi juurde rajatud kodumajanduskool, kuhu võeti vastu gümnaasiumi lõpetanud tütarlapsi.¹⁸⁶

Kõrgema astme kodumajanduskoolina töötas ka 1922. aastal asutatud saksa õppekeelega Vinni Kodumajanduskool.

Eritüübiline 3-aastase õppeajaga kõrgema astme kodumajanduslik kool oli 1935. aastal Tallinnas asutatud Eesti Naisliidu Kodumajanduse Instituut.¹⁸⁷

Eesti ühiskonna arenedes tekkisid ka uued elualad, kus naised tegutsesid. Üheks niisuguseks valdkonnaks oli laienev sotsiaalhoolekanne. Oli vajadus anda selles sfääris tegutsevaile naistele kutselist ettevalmistust.

Eesti Naisliit lahendas selle probleemi luues uuetüübilise, sotsiaalpedagoogilise iseloomuga õppeasutuse – Kodumajanduse Instituudi.

Kodumajanduse Instituuti pidas ülal Eesti Naisliit ja selle ülesandeks oli ette valmistada sotsiaaltegelasi, toitudeadlasi ja lapsehoidjaid-kasvatajaid.

Kooli võeti vastu gümnaasiumi lõpetanud tütarlapsi. Koolil oli kaks eriharu – sotsiaalhoolekande ja dieetikaharu, mis põhinesid esimesel klassil – kodunduse eriklassil. Kodunduse eriklass moodustas omaette terviku, andes tütarlastele vajaliku hariduse kodunduse alal, olles ühtlasi põhiklassiks Kodumajanduse Instituudi mõlemale harule. Sotsiaalhoolekande-haru ülesandeks oli ette valmistada tööjõudu lastekaitse ning sotsiaalhoolekande asutustele, samuti organisatsioonide sekretäre.

¹⁸⁴ ERA, f. 31, nim. 2, s. 474, l. 40.

¹⁸⁵ J. K u u m , Op. cit., lk. 233.

¹⁸⁶ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 291, l. 1, 17.

¹⁸⁷ ERA, f. 31, nim. 2, s. 348, l. 2237.

Lõpetajad said sotsiaal-assistendi kutse. Dieetika-haru valmistas ette toitlustuse spetsialiste, nii üldise rahvatoitlustamise kui dieettoitlustuse alal. Lõpetajad said toitlustusassistendi kutse. Sotsiaalhoolekande-haru avati 1936. aasta sügisel ning dieetikaharu alustas tegevust 1938. aastal.¹⁸⁸ Lisaks avati 1937. aasta sügisel Kodumajanduse Instituudi juurde selle iseseisva liitharuna 1-aastse õppeajaga ja sellele järgneva poole aastase praktikaga Kodukasvatavate-lastehoidjate Kool. See kool baseerus keskkoolil ja ta ülesandeks oli ette valmistada kutselisi väikelapsehoidjaid ja kasvatajaid kodudele ja lasteasutustele.¹⁸⁹

Kodumajanduse Instituuti juhtis Marie Reisik. Õppetöös üüriti ruume Tõnismägi 9 hoones.

1937. aastal alustati Kodumajanduse Instituudile oma maja ehitamist. Valitsuse otsusega lubati hoone püstitada Haridusministeeriumi krundile ning lubati riigieelarvest summasid selle ehituse toetuseks tingimusel, et hoone jääb Haridusministeeriumi omandiks.¹⁹⁰ Kodumajanduse Instituudi uus hoone Hariduse tn. 8 valmis 1939. aastal.

Kodumajanduskoolid olid Eesti Vabariigis naiskutsehariduses domineerivad, sest tähtsaks peeti naiste osa just kodukultuuri ja selle kaudu ka kogu rahva kultuuritaseme tõstmisel. Eriti haakus see 1930. aastate II poole Riikliku Propagandatalituse poolt korraldatud kodukaunistamise kampaaniaga.

Naised pidid oskama nii kodu kujundada ja kaunistada kui käsitööd teha, õmmelda oma pere tarvis, pidid tundma tervishoidu ja lastekasvatamist, olema kursis aianusega, maanaised pidid tundma ka loomakasvatust ja põllupidamist, samas pidid naised ka olema kursis arvepidamisega, et osata majandada. Seda kõike ka kodumajanduskoolides õpetati, lisaks ka üldaineid ja joonistamist.

1940. aastal olid erinevat liiki kodumajanduskoolid olemas kõigis maakondades, välja arvatud Pärnu- ja Petserimaa. Petseris asus seda lünka mõningal määral täitma 1937. aastal rajatud kodutööstuskool, kus oli ka majapidamisharu. Pärnus oli majapidamisosakond naistööstuskooli juures. Tõeliseks kodumajanduse kantsiks kujunes Kehtna, kus oli 2 kõrgema astme (1- ja 3-aastane) kodumajanduskooli ning kodumajanduskeskkool. Samuti andis Kehtna Kõrgem Kodumajanduskool alates

¹⁸⁸ ERA, f. 1108, nim. 6, s. 287, l. 5, 35, 38.

¹⁸⁹ Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1938, lk. 446.

¹⁹⁰ Haridusministeeriumi tegevus 1936/37. Tallinn, 1937, lk. 21.

1927. aastast kodumajanduse erialaõpetajaid teistele koolidele ning kodumajanduse nõustajaid naisorganisatsioonidele. 1940. aastaks oli Kehtna Kõrgema Kodumajanduskooli lõpetajaid üle 300.¹⁹¹ Eesti naisorganisatsioonid olid naiste kutsehariduse organiseerimisel aktiivsed aastakümnete jooksul, organiseerides naistele kursusi ja koole elust tulenevatest vajadustest lähtuvalt. Nii oli see esimeste naiste käsitöö- ja oskuskoolidega, mis olid naisseltside ja ühingute poolt organiseeritud. Ka kodunduslase kutsehariduse levitamine algas naisseltside poolt korraldatud keedu-, käsitöö-, aiandus- jne. kursustelt, lisaks kodumajanduslik Tartu Naisseltsi Kutsekool. Eesti Naisliit asutas, kui selle järele tekkis vajadus, ja pidas ülal kõrgema astme eritüübilist kodumajanduslikku kooli – Kodumajanduse Instituuti.

1940. aastal töötasid järgmised kodumajanduslikud koolid. I keskastme koolid: 1-aastase õppeajaga maal asuvad kodumajanduskoolid Antslas, Karjas, Mõdrikul, Orgitas, Sakus, Säreveres ja Vasulas; kodundusõpilastekool Tallinnas; naistööstuskoolide juures asuvad 1- ja 2-aastase õppeajaga kodumajandusosakonnad Pärnus, Rakveres, Võrus (1-aastased), Narvas (2-aastne); 2-aastase õppeajaga kodumajanduskoolid Tallinnas (selle kooli juures asus ka 1-aastane kokaklass) ja Tartus; kodunduskeskkoolid Tallinnas, Ambblas, Helmes, Kehtnas, Vana-Võidus ja Orul; II 1-aastase õppeajaga kõrgema astme kodumajanduskoolid Tartus, Tallinnas, Kehtnas, Orul, III 3-aastase õppeajaga kõrgema astme kodumajanduskool Kehtnas; Eesti Naisliidu Kodumajanduse Instituut.

4. Põllumajanduslik kutseharidus

Eesti rahvas on olnud sajandeid põlluharija rahvas. 20. sajandi alguse Eesti oli veel enamuse kultiveeritavast maast mõisnike käes, vaid 28% maast kuulus eestlastest põlluharijate omandusse.¹⁹²

Soov maad omada ja harida oli eestlaste hulgas valdav. “Maa rahvale” oli ka üheks Vabadussõja loosungiks; lootus vabal maal oma põldu harida kannustas eestlasi Vabadussõtta minema ja seal mehiselt võitlema.

10. oktoobril 1919. aastal võetigi maaseadus Asutava Kogu poolt vastu.¹⁹³ Kuigi seadus oli väga radikaalne, leidis erinevate poliitiliste erakondade poolt sellele vähe

¹⁹¹ J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939. Tartu, 1939, lk. 13.

¹⁹² Eesti. (Kogumik). Tallinn, 1923, lk. 9.

vastuseisu, sest kõigile oli selge, et oma rahvusriigi ülesehitamiseks on maa ümberjagamine tingimata vajalik. Ei olnud ju tegemist mitte üksnes sotsiaalse ja majandusliku, vaid rahvusliku ümberkorraldusega – tuli murda domineeriva sakslastest mõisa-aadli selgroog. Riigi edaspidise püsimise ja arenemise seisukohast oli väga tähtis kujundada laialdane iseseisvate talupidajate kiht, kes on võimsaks toeks ja selgrooks riigile. Maaseaduse järgi võõrandati riigi omandiks kõik vabariigi piiridesse jäävad mõisad. Eesõigus maa saamiseks oli kõigil Vabadussõjast osavõtnutel.

Vabadussõjas erilist vaprust üles näidanud isikud ning sõjas langenute perekonnad said maad tasuta, teistel tuli riigile maa eest tasuda 55 aasta jooksul. Riik andis maasaajale hoonete ehitamiseks pikaajalist laenu, riigimetsast soodustingimustel ehituspuitu jm.

Nüüd, kui oli täitunud rahva sajanditevanune soov olla ise oma maa peremeheks, tuli ka mõelda nende peremeeste koolitamise peale.

Kuna vastav koolitussüsteem varem puudus, oli 1920. aastate algul Eestis põllumajandusliku haridusega isikuid, alates välismaal õppinud agronoomidega ja lõpetades pikaajaliste kursuste lõpetanutega, umbes 1000.¹⁹⁴

Põllumajandusliku kutsehariduse korraldamisega hakkas tegelema Põllutööministeerium. 1919. aasta augustis anti põllumajanduskoolid valitsuse otsusega Haridusministeeriumi alluvusest Põllutööministeeriumi alluvusse (nagu oli see tollal enamuses Euroopa riikides). Usuti, et Põllutööministeerium, kuhu oli koondunud hulga oma ala tundvaid põllumajandusspetsialiste, suudab optimaalsemalt välja töötada põllumajanduse vajadusi rahuldava kutsehariduslike õppeasutuste võrgukava, välja arendada kohalikest oludest lähtuvad põllutöökoolide tüübid, need tööle rakendada ning neid sisuliselt juhtida ja juhendada.¹⁹⁵

Põllutööministeeriumis teostas põllumajandusliku kutsehariduse korraldamist Põllumajanduse peavalitsus Haridusnõukogu ja Haridustoimkondade abil. Haridusnõukogu oli nõuandev organ Põllumajanduse peavalitsuse juures ning selle liikmeteks oli Põllutööministeeriumi, põllutöökoolide ja Põllumeeste Keskseksi esindajad. Haridustoimkonnad olid igas maakonnas ja need allusid Haridusnõukogule.¹⁹⁶

¹⁹³ Riigi Teataja, 1919, nr. 79/80, lk. 624–628.

¹⁹⁴ Riigiasutiste tegevus 1918–1934. Tallinn, 1934, lk. 165.

¹⁹⁵ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 1, l. 25; s. 3, l. 28; Riigi Teataja, 1919, nr. 62, lk. 489.

¹⁹⁶ Haridus Eestis. Tallinn, 1924, lk. 230.

1920. aasta 3–5. jaanuaril toimus Põllutööministeeriumis esimene tõsine nõupidamine põllumajandusliku kutsehariduse korraldamise küsimustes. Osa võtsid ka Haridusministeeriumi, maavalitsuste, põllutöökoolide esindajad ning põllumajanduse eriteadlased. Nõupidamisel määrati sihid põllumajandusliku kutsehariduse alal, töötati välja tulevased koolitüübid. Sellest lähtuvalt töötati välja põllumajandusliku kutsehariduse seaduse eelnõu, mis ka 1920. aasta märtsis Asutavale Kogule esitati. Ajapuudusel selle eelnõu arutamisega aga lõpule ei jõutud ning seda seadusena vastu ei võetud.¹⁹⁷ Põllumajanduslike koolide alal jäid esialgu kehtima Vene-aegsed seadused, kuid Põllutööministeerium arvestas oma töös siiski nende põhimõtetega, mis 1920 aastal üles seati ning seaduseelnõus kajastusid.

Peeti vajalikuks avada kolme liiki koole. Esiteks üldised põllumajanduslikud koolid (1- ja 2-aastased põllutöökoolid ja 3-aastased põllutöökeskkoolid), mis annaksid tegelikule põllumehele vajalikke teoreetilisi ja praktilisi teadmisi talu kui terviku otstarbekaks majandamiseks ja juhtimiseks, käsitledes kõiki talu põllumajanduse eriharusid enam-vähem võrdselt. Need koolid olid mõeldud õppinud taluperemehe koolitamiseks ning ka õppinud tööliste ja instruktorite koolitamiseks põllumajanduse alal. 3-aastase kursusega põllutöökeskkooli eesmärk oli sama, kuid pikem õppekursus andis põhjalikuma põllumajandusliku kutsehariduse võimaldamaks lõpetanutel tegutseda ka nõuandjaina põllumajanduslikel erialadel. Teiseks tarvilikuks kooliliigiks arvati põllumajanduslikud erikoolid, mis annaksid süvendatud ettevalmistuse mingis põllumajanduslikus eriharus. Peeti vajalikuks asutada karjamajandus-, aiandus- ja mesindus-, metsamajandus- ning kultuurtehnikakoole. Kolmandaks kooliliigiks, mis põllumajandusliku kutsehariduse süsteemi raames tuli välja arendada, olid kodumajanduslikud koolid tütarlastele, mis valmistaksid ette õppinud taluperenaisi.¹⁹⁸ Põllumajanduslikesse kutsekoolidesse pidi vastu võetama 6-klassilise algkooli lõpetanud vähemalt 16-aastaseid noori.

Seega olid Põllumajanduse peavalitsuses esialgsed kavad põllumajandusliku kutsehariduse arendamiseks välja töötatud. Suuri teeneid selle süsteemi väljaarendamisel oli Jaak Ümarikul, kes töötas pikki aastaid Põllumajanduse peavalitsuses põllumajanduskoolide nõunikuna.

¹⁹⁷ Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat I 1918–1926. Tallinn, 1927, lk. 40.

¹⁹⁸ Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat I 1918–1926. Tallinn, 1927, lk. 40, 44, 45.

1920. aastal said põllutöökeskkoolid ja 1919–1920. õppeaastast tegutsema hakanud uued 2-aastase õppeajaga põllutöökoolid oma valdusse maareformi käigus võõrandatud mõisad koos maadega ning paiknesid sinna ümber. Riigi poolt antud mõisahoonetesse kolisid Eesti Aleksandri Põllutöökeskkool Olustvere mõisa, Põllumeeste Keskse Põllutöökeskkool Jäneda mõisa, Kuressaare põllutöökool Kõljala mõisa, Pärnu põllutöökool Polli mõisa, Paide põllutöökool Vodja mõisa ning Lääne-maa põllutöökool Vana-Vigala mõisa. Vastavalt muudeti ka koolide nimed.¹⁹⁹

Kõik nimetatud koolid muutusid tugevateks põllumajandusharidust andvateks õppeasutusteks ning nad tegutsesid vabariigi lõpuni.

Jäneda mõisa ülekolimine sai vanuselt esimesel, Põhja-Eesti Põllutöökeskkoolil teoks 1921. aasta aprillis. Samal aastal lõpetas kooli ka esimene lend – 22 noort. Varem tegutses see Eesti Põllumeeste Keskse poolt 1918. aastal asutatud kool agronoom Anton Nõmmiku juhtimisel Tallinnas Kunsttööstuskooli ja poeglase kaubanduskooli ruumides.

1928. aastal nimetati kool ümber Jäneda Põllutöökeskkooliks. Kooli pidas ülal Eesti Põllumeeste Keskse, kes sai peamised vahendid selleks riigilt renditud 605-hektarilisest Jäneda mõisa majapidamisest. Majapidamisse kuulusid lisaks põllumaale ja kariloomadele õppeaiad kasvuhoonetega, mesila, piiritusetehas, jahu- ja saeveski. Majapidamine oli ühtlasi õpilaste praktikabaasiks.

Koolis oli ka õppemaks, mis läks samuti kooli ülalpidamiskuludeks. See määrati kooli kuratooriumi poolt. 1919/1920. õppeaastal oli õppemaks 100–125 marka pool-aastas, 1930. aastate lõpus pidi maksma 60 krooni aastas.²⁰⁰

1933. aastal avati Jäneda Põllutöökeskkooli juurde Põllutööministeeriumi korraldusel Piiritusmeistrite eriklass, kus õppetöö toimus kaks aastat.

Kuna piirituse tootmine oli riigi monopol ja riik oli kehtestanud koguste osas vastavad normid, oli piiritusmeistritel oma erialast tööd piiritusvabrikus vaid mõned kuud talvel. Seda arvestades oli nende õppeplaanis ka rida kõrvalaineid majapidamise juhtimise alalt, et piiritusmeistrid ka ülejäänud osa aastast tööd leiaksid. Kooli võeti õpilasi vastu üle aasta. Lõpetanud sai piiritusmeistri abiks, peale 3-aastast töötamist ja

¹⁹⁹ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 2, l. 179.

²⁰⁰ Kutseharidus Eestis, lk. 199, 200; V. Sirk, Mõnda 70-aastase põllumeeste Jäneda kooli asutamisest. – Nõukogude Õpetaja, 1989, nr. 3, 21. jaanuar.

eksami sooritamist sai piiritusmeistri kutsetunnistuse. 1939. aastaks oli eriklassi lõpetanud 30 inimest.²⁰¹

Eesti Aleksandri Põllutöökeskkool kolis talle eraldatud Olustvere mõisa 1920. aastal. Kooli esimeseks juhatajaks oli agronoom H. Johani, aastail 1923–1926 A. Tuults, alates 1926. aastast kuni vabariigi lõpuni V. Männik.

Kooli ülalpidajaiks olid Viljandi Eesti Põllumeeste Selts ja Viljandi maavalitsus. Olustvere mõisa majapidamisest saadi enamik kooli ülalpidamiseks vajalikest vahendeist.

Majapidamist täiendati järk-järgult vajaliku inventari ja seadmetega. 1930. aastate lõpuks oli kooli praktikabaasiks olemas majapidamises järgmised harud: põllupidamine ühes seemneviljakasvatusega, rohumaade kultiveerimine koos maaparan-dusega, metsamajandus, karjapidamine, sigadepidamine, hobustepidamine, piirituse-tehas, juustutehas ja saeveski, mehhaniseeritud viljapuhastus, köögi- ja puuviljaaed ühes puukooli ja mesilaga, meteoroloogiajaam. See oli eeskujulik majapidamine, kus õpilased nägid ja said harjutada kaasaegse intensiivse ja ratsionaalse põllumajan-dusliku tootmise võtteid. Osa kooli majanduskuludest kaeti õppemaksudest. 1930. aastate lõpus oli õppemaks seal 40 krooni.²⁰²

Mõlemad põllutöökeskkoolid olid kohe algselt 3-aastase õppeajaga, kuhu võeti vastu 6-klassilise algkooli lõpetanud vähemalt 16-aastaseid noormehi, kel oli aastane eelpraktika põllumajanduses. Vastuvõtt toimus eksamitega eesti keeles ja matemaatika. Esimestel aastatel küll ei peetud 6-klassilise eelhariduse nõudest kinni. Põllu-töökeskkoolid valmistasid ette talundi peremehi, kuid lõpetanud võisid asuda tööle ka instruktoritena põllumajandusseltside juurde. Enamasti õppisid seal suurtest taludest pärit noored (väiksed talud olid vaesemad ning sealt polnud võimalik kolmeks aastaks poegi õppima saata). Teoreetiline õppetöö põllutöökeskkoolides kestis 30 nädalat iga klassi kohta, suviti oli õppepraktika. Suurt rõhku pandi õpilaste iseseisvale tööle.

Iseseisva töö- ja mõtlemisvõime arendamiseks pidid õpilased vähemalt ühel suvel töötama iseseisvate õppeprojektidega kas kodutalus või võõras talus. See tähendas, et õpilane pidi täiesti iseseisvalt korraldama mõnd taluettevõtmist, et sel viisil oman-datud kogemustega osata hiljem kogu talu juhtida. Pärast III klassi lõpetamist oli 5,5

²⁰¹ Kutseharidus Eestis, lk. 233, 125; J. N õ u , Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939, lk. 12.

²⁰² Kutseharidus Eestis, lk. 202–204; J. K u u m , Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani), lk. 202.

kuune järelpraktika.²⁰³ Eesmärgiks oli anda põhjalikku põllumajanduslikku haridust, kutseoskusi ja üldhariduslikke teadmisi, mis talujuhi kutseks vaja.

Õppekavasid parandati ja täiendati mitmel korral, nende maht suurenes, üldainete maht vastas enam-vähem üldharidusliku keskkooli omale.

Kuna 1930. aastatel Eestis veel kõrgema astme põllumajanduslik kutsekool ehk tehnikum puudus, siis andis haridusminister, tulles vastu põllumeeste soovile, põllumajanduskeskkoolide lõpetanutele alates 1932. aastast õiguse edasi õppida Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskondades peale täiendavate eksamite sooritamist. Seda võimalust pikendati kuni 1940. aastani, eeldusel, et siis on olemas juba ka põllumajandustehnikum, läbi mille saab suunduda õppima ülikooli.²⁰⁴

Pärnumaa põllutöö talvekoolist välja kasvanud ja 1920. aastast Polli riigimõisas tegutsenud Polli Põllutöökool oli 2-aastase õppeajaga ning teda pidas üleval Pärnu maavalitsus. Polli mõis oli halvas seisus. Et selle kordategemiseks vahendeid juurde saada, rentis Pärnu maavalitsus mõisa maad 1925. aastal Abja Värnitsa ja linatööstuse ühisusele. See samm ennast ei õigustanud, kooli majanduslik seisund sellest ei paranenud. Alates 1. augustist 1928. aastal võeti kool Põllutööministeeriumi poolt üle ning muudeti riigikooliks.²⁰⁵

1929. aastal avati Pollis lisaks 1-aastase õppeajaga aianduse eriklass, mille tööd soodustas Morna aiatalu liitmine Polli koolitalundiga ühiseks majapidamiseks. Morna aiad rajati juba enne I maailmasõda kuulsa taanlasest aedniku E. Ohlseni poolt.

Morna suurte viljapuuaedade all oli 24 ha maad, lisaks oli seal mesila. Alates ühendamisest Polli koolitalundiga algas Mornas aianduse uus tõus, sest sõja-aastail ja vabariigi algaastail olid aiad jäänud hooletusse.²⁰⁶ Lisaks Morna viljapuuaedadele oli koolis veel kaks aeda koos kasvuhoonetega. 1935. aastal muudeti 1-aastane aianduse eriklass 2-aastase õppeajaga aiamajanduskooliks. Kool nimetati ümber Polli Põllutöö- ja Aiamajanduskooliks.²⁰⁷

²⁰³ J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939, lk. 5–7.

²⁰⁴ Kutseharidus Eestis, lk. 51.

²⁰⁵ Edu, 1927, nr. 2, lk. 32; Haridus Eestis, lk. 230.

²⁰⁶ Kutseharidus Eestis, lk. 188.

²⁰⁷ ERA, f. 31, nim. 2. s. 348, l. 2128.

1930. aastaks oli kool esialgsetest majandusraskustest üle saanud, majapidamine korrastatud ja ajakohastatud. Kasvatati sordivilja, õpilased said praktiseerida maa-viljelust uuema aja nõutele vastavalt.

Omaaegsed tuntud aiandusspetsialistid J. Rumbak ja J. Kangur olid aiandus-õpetajateks ja kooliaiamajanduse korraldajateks. Koolijuhatajad vaheldusid tihti. Esimeseks juhatajaks oli A. Tults, siis J. Laurits, M. Vahtrik, A. Männik, 1930. aastail M. Vessart, K. Erenurm, J. Nõu ja A. Toome.²⁰⁸

1932–1935. töötas Pollis ka kodumajanduse eriklass, mille lõpetas kolm lendu õppinud perenaissi.

Kõljala 2-aastase õppeajaga põllutöökool kujunes välja 1919. aastal Kuressaares tegevust alustanud Saaremaa 1-klassilisest põllutöökoolist, mis 1920. aastal muudeti 2-aastseks. 1921. aastal paigutati kool ümber Kõljala mõisa. Kooli ülalpidajaks oli Saaremaa maavalitsus. Esimeseks koolijuhatajaks oli A. Kaar, edaspidi P. Häidesk. Arvestades Saaremaa oludega, kus ka naistel tuli tegeleda põlluharimisega, oli Kõljala koolis ka rohkesti tütarlapsi. Tütarlaste tarvis oli õppeplaani sisse viidud ka kodumajanduslikke aineid.

Praktikabaasiks oleva koolitalu põlluviljeluses olid esikohal söödaviljade ja heinakasvatus, samuti nisukasvatus ja karjakopliite korrastus.²⁰⁹

Vigala Põllutöökool kasvas välja Haapsalus tegutsenud pikaajalistest kursusest, mis 1920. aastal 2-aastase õppeajaga põllutöökooliks muudeti ning Vigala mõisa ümber paigutati. Kooli juhatajaks algusest peale kuni iseseisvusaja lõpuni oli Karl Illimar. Kooli pidas ülal Lääne maavalitsus.

1932. aastal asutati kooli juurde 2-aastase õppeajaga aianduse-mesinduse eriklass, kuhu võeti õpilasi vastu üle aasta.

Vigalas pandi kooli majapidamises erilist rõhku lüpsikarjapidamisele ja aiamajandusele.²¹⁰

Vodja põllutöökool alustas 1919. aastal kursustena Paide linnas, agronoom A. Tombergi (Toome) juhatusel. 1920. aastal muudeti see 2-aastaseks põllutöökooliks. Kooli esialgne nimi oli Esimene Põllutöökool Järvamaal. Kool paigutati 1921. aastal ümber Vodja mõisa ja nimetati Vodja Põllutöökooliks. Kooli pidas üleval

²⁰⁸ J. K u u m , Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani), lk. 143.

²⁰⁹ Haridus Eestis, lk. 230; Kutseharidus Eestis, lk. 184.

²¹⁰ Haridus Eestis, lk. 230; Kutseharidus Eestis, lk. 194.

Järva maavalitsus kuni 1936. aasta maikuuni, mil ta muudeti riigikooliks. Kooli juhatajaks oli siis A. Einre.

Alates 1935. aastast muudeti veidi kooli profiili ning temast sai tööjuhatajatekool, mis pidi valmistama talu tööjuhataja kutsele. Tööjuhatajatekoolina jäi ta siiski väga sarnaseks 2-aastasele põllutöökoolile, sest talu tööjuhataja ettevalmistus ei saanudki palju erineda talujuhi ettevalmistusest. Õpilased pidid osa võtma koolitalu kõigist töödest. See tähendas, et õppetöö toimus ka suviti. Kooli võeti vastu ka naisõpilasi. Paljud tööjuhatajatekooli lõpetanud ei hakanud siiski tegutsema tööjuhatajatena, vaid siirdusid kodutallu.²¹¹ 1939. aastal avati Vodjal ka aianduse eriklass.²¹²

Vahi 2-aastase põllutöökooli eelkäijaks olid samuti pikaajalised kursused, mida Tartu Eesti Põllumeeste Selts Vahi talus Tartu lähistel korraldas. 1919. aastal muudeti need 2-aastase õppeajaga põllutöökooliks ning paralleelselt sellega avati uued kursused talvekoolina. Talvekool lõpetas tegevuse 1923. aastal.²¹³ Varem töötas kool endises taluhoones, 1925. aastal valmis uus ruumikas koolimaja.

Aastail 1927–1933 töötas Vahil ka karjakontrollassistentide kool.

1927. aastal avati Vahi 2-aastase õppeajaga aiandus-mesinduskool. Koolil oli oma 122 hektariline õppetalu, korrastatud aed ja konservitööstus. Vahi koolide tööd organiseeris ja pidas üleval Tartu Eesti Põllumeste Selts. Koolijuhatajaks oli selle algusest kuni 1937. aastani Märt Sõrra, tema järel Viktor Riks.

Vahi koolides oli õppemaks, 1930. aastate lõpus oli see 30 krooni aastas.

2-aastase õppeajaga põllutöökoolide õppekavades võeti elulähedane, praktiline suund. Kui esialgu oli õppekavades veel naabermaade eeskujul kuni 35% üld- ja loodusteaduslikke aineid, siis alates 1926/27. õppeaastast viidi sisse muudatused praktilisuse suunas. Vähendati üldainete ja loodusteaduslike ainete mahtu, loodusteaduslikke aineid õpetati seoses teiste ainetega. Põhirõhk oli põllupidamise ja karjakasvatuse tehniliste võtete ja oskuste omandamisel, üldise majandusliku mõtlemise arendamisel, mis aitaks talu kui terviku ratsionaalsel korraldamisel tulutoovaks ettevõtteks. Uuendusena viidi õppekavadesse sisse käsitöö (raua-, naha- ja nõõritööd), et taluperemees saaks ise hakkama talus ettetulevate käsitööoskust

²¹¹ Haridus Eestis, lk. 230; Kutseharidus Eestis, lk. 225.

²¹² J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud, lk. 8.

²¹³ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 2, l. 36; Edu, 1927, nr. 1, lk. 16.

nõudvate toimingutega, ei peaks vastavaid meistreid palkama ning praktilistel alustel põllutöömasinate õpetus.

Õppeviisidelt oli teoreetiline õpetus tihedalt seotud praktikaga, praktikale mõeldud tundide arvu suurendati. Iga päev oli ette nähtud 3–4 tundi õppepraktikaks ja tegelikeks töödeks koolimajandi ettevõtetes, laboratooriumides, töökodades. Nädalas jäeti üks terve päev täielikult praktilisteks töödeks.

I ja II klassi vahelisel suvel oli neli nädalat õppepraktikat kooli juures ning peale II klassi teoreetilise osa lõpetamist 5,5 kuud praktikat harjutuskohaks valitud talus, kus oli kohustuslik läbi viia ka iseseisev õppeprojekt, s.t. mingi taluettevõtmise täiesti iseseisev korraldamine.²¹⁴

Õppekavade väljatöötamisel arvestati, et õpilased omandaksid selle kahe aasta jooksul võimalikult palju talumajapidamises vajalikke praktilisi teadmisi ja oskusi, et nad tallu tagasi minnes oskaksid neid kohe rakendada.

Jätkus uute koolide rajamine.

1920. aasta sügisel alustas tööd 2-aastase kursusega Võru põllutöökool, mis 1921. aastal paigutati Väimela mõisa. Kooli ülalpidajaks oli Võru maakonnaavalitsus.

Kooli juhatajaks sai Heinrich Narusk. 1927. aastal asutati Väimela põllutöökooli juurde ka karjatalitajate klass.²¹⁵

Rootsi Haridusselts avas 1920. aastal rannarootslaste asustusosal Pürksis rootsi rahvaülikooli koos põllutöökursusega, mis muudeti 1922. aastal 1-aastaseks Pürksi põllutöökooliks.²¹⁶

1920. aastal avas Põllutööministeerium Kuremaa mõisas Tartumaal kaks põllumajanduslikku erikooli – need olid 1-aastane karjakasvatuskool ja 2-aastane piimaasjanduskool. Karjakasvatuskooli juurde loodi 1922. aastal lisaks täiendusklass kontroll-assistentide ja talu arvepidajate ettevalmistamiseks. Piimaasjanduskool paigutati 1921. aastal Õisu mõisa Viljandimaal, ühtlasi sai sellest ajast kooli ülalpidajaks Põllunduse Keskühistu “Estonia”.²¹⁷

²¹⁴ Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat. II. 1926–1929, lk. 16–19.

²¹⁵ Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat I 1918–1926. Tallinn, 1927, lk. 41; Kutseharidus Eestis, lk. 195.

²¹⁶ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 2, l. 72.

²¹⁷ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 2, l. 64.

1920. aastal avas osaühisus “Aednik” Vasalemmas 2-aastase kursusega aianduskooli. Kuid juba järgmisel aastal Põllutööministeerium sulges selle puuduliku personali ja õpilaste vähesuse tõttu.²¹⁸

1920. aastal avati 1-aastase õppeajaga põllutöökool Rakveres, mis 1922. aastal viidi üle Arkna mõisa. Kooli juhatajaks oli Johannes Link. Kooli pidas ülal Viru maakonnaavalitsus. Kool muudeti 2-aastaseks 1925. aastal.²¹⁹

1924. aastal asutas Viljandi maakonnaavalitsus Vana-Võidus 1-aastase õppeajaga põllumeestekooli. Kool tegutses 1932. aastani, mil ta suleti.²²⁰

Päris 1920. aastate algul pidas riik prioriteediks tööstuse arendamist, andis tööstusettevõttele soodsaid laene, mis tihti ei õigustanud end ning jäidki riigile tagasi maksmata. Õige pea aga, nähes sõjajärgset toiduainete soodsat konjunktuuri Euroopa turul, asus riik põllumajandusele enam tähelepanu pöörama, mis oli ka loomulik, sest ligi 60% rahvastikust oli tegev põllumajanduses.²²¹ Hakati suurendama võieksporti. Uute koorejaamade ja meiereide rajamiseks hakkas riik andma pikaajalist krediiti, loodi ühispiimatalituste riiklik fond. Siit tulenes ka põllumehe kutselise ettevalmistuse suur tähtsus, et jätkuvalt konkurentsipõhine.

Põllutööministeeriumis töötati välja põllumajanduslike koolide võrgukava pikemas perspektiivis võttes aluseks statistilised andmed maailma arenenumate põllumajandusmaade kohta. Põllutööministeeriumi eesmärgiks oli jõuda 25 aasta jooksul nii kaugele, et igas talus oleks vähemalt üks kutselise põllumajandusliku haridusega isik (peremees või perenaine), eeskujuks siin oli Norra, kus juba tollal oli nii kaugele jõutud. Sellest lähtuti ka põllumajanduskoolide võrgukava koostamisel. Kutseharidus pidi talupidajale olema kättesaadav igas maakonnas. Selle sihi saavutamiseks oleks olnud vajalik rajada üks põllumajanduslik kutsekool iga 1050 talu kohta. Kava nägi ette, et 25 aasta jooksul rajatakse kokku 44 põllutöökooli ja 31 kodumajanduslikku kooli, nii et iga kihelkonna kohta oleks üks põllutöö- või kodumajanduskool. Nii oli planeeritud rajada Harjumaale 10, Virumaale 10, Järvamaale 7, Läänemaale 7, Pärnumaale 7, Viljandimaale 7, Tartumaale 11, Võrumaale 8, Valgamaale 5, Saaremaale 6 ja Petserimaale 2 kooli. Nimetatud võrgukava kinnitati valitsuse otsusega 23. mail

²¹⁸ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 2, l. 64; s. 15, l. 1.

²¹⁹ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 2, l. 179.

²²⁰ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 23, l. 5; f. 31, nim. 2, s. 211, l. 1716.

²²¹ Statistiline album. 1. Vihik. Maa ja rahvas. Tallinn, (1925)–1928, lk. 23, 24.

1924. aastal ning eraldati ka koolide tarvis riigi maatagavarast maad endistes mõisate südames, 100–500 ha suurustes tükides.²²²

Et põllutöökoolid said riigi endised mõisad koos majapidamistega enda valdusse oli igati loogiline – nii lahendati koolide ruumiprobleem ja praktikabaasi küsimus, samuti said mõisate majapidamised (ühes loomade, seadmete, aedade, villa- või jahuveskite, piiritusvabrikutega jm.) peremehe. Koolide valdajaile oli aga mõisate eluruumide ümberehitamine õppetööks sobilikeks ruumideks ja internaatideks ning majapidamishoonete kohandamine väiksema, koolimajapidamise tarvis raskeks ülesandeks. Valitsuse otsusega 23. jaanuarist 1925. aastal ei pidanud koolide üllalpidajad hoonete ja maade eest riigile renti maksma, vaid neil oli õigus renti kustutada kooli ja selle majapidamishoonete juures tehtud remontide või uusehituste ja inventari soetamise arvel.²²³

Samuti hakkasid põllumajanduslikud koolid saama alates 1925. aastast metsaseaduse alusel riigimetsast tasuta kütte- ja ehituspuitu.²²⁴ Arvestades nende paiknemist suurtes mõisahoonetes kulus küttepuid ohtrasti.

1924. aastal asutati vastava seadusega Põllumajanduslike kutsekoolide ja katsejaamade riikliku toetuse laenufond, mis andis laenu koolihoonete remondiks ja ehituseks ning inventari muretsemiseks. Fondist anti koolidele ka võimalusel tagastamatut toetust.²²⁵

Põllumajanduslike kutsekoolide üllalpidajaiks võisid olla kas riik, omavalitsused, organisatsioonid või üksikisikud. Algul nähti ette, et koolide finantseerimisel annavad põhiosa omavalitsused või organisatsioonid, riigipoolseks toetuseks õppejõudude palgad ning varustamine maa ja hoonetega. Niisugune olukord püsis aga lühemat aega põllumajandusele soodsail aastatel. Peagi jäid aga koolide üllalpidajad majanduslikult hätta, mistõttu nii mõnedki koolid tuli riigi üllalpidamisele võtta (Polli ja Helme). Kui 1920. aastate algul rajasid maakonnavalitsused põllumajanduslikke koole, siis kümnenendi lõpupoole asus riik uusi koole rajama. Riigi poolt rajati eeskätt põllumajanduslikke erikoole. Täielikult riigikoolid olidki enamik erikoole, mille väljaminekud sisseseadeks ja üllalpidamiseks olid suuremad.

²²² Riigiasutiste tegevus 1918–1934. Tallinn, 1934, lk. 165; Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat. I. 1918–1926. Tallinn, 1927, lk. 49.

²²³ Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat. I. 1926–1929. Tallinn, 1929, lk. 16.

²²⁴ Riigi Teataja, 1925, nr. 99/100, lk. 476.

²²⁵ Riigi Teataja, 1924, nr. 83/84, lk. 519.

Riigi osa põllumajanduslike õppeasutuste finantseerimisel tõusis pidevalt nii absoluutarvudes kui suhtarvudes. Viie aasta lõikes (1921–1925) kandsid maavalitsused 17,6% põllumajanduslike kutsekoolide kuludest, Põllutööministeerium 46,9% (sellest suurema osa moodustasid õpetajate palgad), koolide oma majapidamised andsid 13,5%, seltsidelt-organisatsioonidelt saadi 10,8%, õppemaksust 2,5%, laenudest 2,3% ning muud sissetulekud moodustasid 6,4%.

1927/28. õppeaastal oli aga Põllutööministeeriumi osa koolide ülalpidamisel tõusnud 60,1%-ni ja maakonnaavalitsuste osa langenud 9,1%-ni. Ülejäänud tuluallikate osa oli jäänud enam-vähem samaks.²²⁶

Põllumajanduslik kutseharidus sisaldas ka kutsehariduse andmist taluperenaistele. 1924. aastal valitsuse poolt kinnitatud põllumajanduslike koolide võrgukavas oli võrdselt põllutöö ja erikoolidega ette nähtud välja arendada ka tütarastele mõeldud kodumajanduskoolide võrk.

Et vajadus niisuguse koolitüübi järele oli olemas, näitas pr. Marie Sapase poolt asutatud 6–7-kuuliste aiatöö- ja majapidamiskursuste suur populaarsus tütarlaste hulgas. Nimetatud kursus Pärnumaal Liplapi talus oli registreeritud Põllutööministeeriumi poolt 1919. aastal.

Marie Sapas oli õppinud Soomes Järvenlinna aiatöö- ja majapidamiskoolis. Peale koolijuhatamise oli ta ka aiandusõpetajaks. Majapidamisõpetajaks oli Fanny Kekälinene (lõpetanud Soomes majapidamiskooli), mesindusõpetajaks Jaan Roots, ehisaandust õpetas Jaan Post, looma- ja linnukasvatust Peeter Kallit ja Jaan Kull.²²⁷

See oli erakool, kuid sai riigilt raha õpetajate palkadeks. Kui riigipoolne toetus jäi väiksemaks, oli kool sunnitud majanduslike raskuste tõttu 1927. aastal lõpetama.²²⁸

1924. aasta jaanuarist alustas tööd Harju maavalitsuse poolt ülalpeetav Saku majapidamiskool.²²⁹ Koolijuhatajaks oli Aino Käsper. 1933. aastal asutati kooli juurde koduabiliste eriklass.

1925. aastal asutati Tartu maavalitsuse poolt ülalpeetav Vasula tütarlaste põllutöö- ja majapidamiskool.²³⁰ Alates 1934. aastast töötas koolis ka koduabiliste klass. Kooli-

²²⁶ Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat. I. 1918–1926. Tallinn, 1927, lk. 64,65; Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat. II. 1926–1929. Tallinn, 1929, lk. 38, 39.

²²⁷ J. K u u m, Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani), lk. 124.

²²⁸ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 205, l. 36.

²²⁹ ERA, f. 31, nim. 2, s. 19, l. 2528.

²³⁰ ERA, f. 31, nim. 2, s. 19, l. 2528.

juhatajaks oli asutamisest alates agronoom Juhan Valvere, kelle initsiatiivil rakendati õppepraktikas individuaaltööviisi. Õpilased said aias oma individuaalsed peenrad, mida nad pidid hooldama kuni saagi koristamiseni. Ka organiseeriti seal õpilaste vahel aedviljakasvatuse võistlusi. See suurendas õpilaste huvi ja vastutust.

Lühikest aega, 1925.–1928. aastail töötas Pärnu maakonnaavalitsuse ülalpidamisel Saarde 1-aastase õppeajaga majapidamiskool. 1928. aastal muudeti ta kodumajandusliku suunitlusega täienduskooliks.²³¹

Need koolid olid talundi perenaiste ja koduabiliste ettevalmistamiseks. Õppetöö kestis seal aasta läbi, algas jaanuaris ja lõppes detsembris.

Taluperenaistele vastava kutsehariduse korraldamine oli Põllutööministeeriumi poolt 14.–15. detsembril 1925. aastal korraldatud nõupidamise põhiküsimuseks. Nõupidamisest võtsid osa juba olemasolevate kodumajanduskoolide juhatajad, Haridusministeeriumi, naisorganisatsioonide ja naiskutsehariduse tegelased. Nõupidamisel määrati kindlaks kodumajanduskoolide tüübid ja laadid, samuti määrati üldjoontes kindlaks koolide tunni- ja õppekavad.²³² Põhiliseks koolitüübiks määrati 1-aastased kodumajanduskoolid talundi perenaiste ja koduabiliste ettevalmistamiseks, kus põhiaineteks oleks talunaise neli tähtsat tegevusala – toiduvalmistamine, käsitöö, aiandus ja koduloomade kasvatuse. Peale selle õpetataks veel vähemal määral tervishoidu, lastekasvatust, koduhoidu, ühiskonnaõpetust. Õppetöö kestaks terve aasta – jaanuarist detsembrini.

Esialgu takistas uute kodumajanduskoolide avamist vastava ettevalmistusega õpetajate puudumine. Õpetajateprobleemi lahendamiseks avas Põllutööministeerium riigikoolina 1924. aasta lõpul Kehtna Kõrgema Kodumajanduskooli, mille ülesandeks sai kodumajanduse õpetajate ja instruktorite ettevalmistamine (lähemalt vt. lk...). Kahe aasta jooksul said gümnaasiumi lõpetanud tütarlapsed seal õpetust aianduse, kodunduse või kodutööstuse osakonnas.

Vastava haridusega õpetajate nappus segas ka teiste põllumajanduslike õppeasutuste tööd. Põllutööministeerium nõudis põllutöö- ja erikoolide õpetajatelt vastavat kõrgemat haridust. Esialgu lubati õpetajaametisse siiski ka oma ala tundvaid põllutöökeskkooli või muu kutsekeskkooli lõpetanuid või neid, kel stuudium kõrgkoolis pooleli.

²³¹ J. K u u m , Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis. (1940. aastani), lk. 221, 213.

²³² Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat. I. 1918-1926, lk.45.

Põllumajandusliku kõrgharidusega inimeste pööud oli suur – vabariigi algusaastail oli Eestis vaid veidi üle kuuekümne kõrgema haridusega agronoomi. 1923. aastal töötas neist vaid kolmandik põllumajanduslikes koolides õpetajatena, ülejäänud tegutsesid kas Põllutööministeeriumis, omavalitsustes, seltsides või oma majapidamistes.²³³

Kõrgharidusega õpetajaid oli kõige enam põllutöökeskkoolides – 1922/23. õppeaastal 84,5%, kõige vähem kodumajanduskoolides.²³⁴

Põllumajanduse peavalitsus korraldas alates 1923. aastast igal aastal põllumajanduslike kutsekoolide õpetajatele täienduskursusi Jänera põllutöökeskkooli ja Raadi entomoloogia katsejaama juures. Eriti edukaks loeti 1929. ja 1930. aasta kursused, kus professor P. Pööd ning H. Taba lugesid pedagoogikat ja didaktikat, Põllutööministeeriumi põllutöökoolide nõunik J. Ümarik aga põllumajanduslike ainete metoodikat.²³⁵ Põllumajanduskoolidele õpetajate saamiseks asutas Põllumajanduse peavalitsus ka Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna juurde kolm pedagoogilist stipendiumi.²³⁶ Aasta-aastalt õnnestus üha rohkem põllumajandusliku kõrgharidusega inimesi koolitöösse kaasata.

1927. aastal lõpetas Kehtna Kõrgema Kodumajanduskooli I lend, enamik lõpetajatest sooritas Põllutööministeeriumi vastavas komisjonis eksamid ning omandas õpetajakutse.

Olles värske õpetajatekaadriga varustatud võis Põllutööministeerium avada uusi kodumajanduskoole, mille järele oli tarvidus suur.

Seda näitab ka tütarlaste suur osakaal põllutöökoolides, mis olid eeskätt mõeldud taluperemeeste ettevalmistamiseks. 1925. aastal moodustasid 1-aastaste põllutöökoolide õpilaskonnast 50% tütarlapsed, 2-aastaste põllutöökoolide õpilaskonnas oli samal aastal 35,2% tütarlapsi.²³⁷

1926/27. aastal jäi üle 200 tütarlapse kodumajanduskoolidesse vastu võtmata kohtade vähesuse tõttu.²³⁸

²³³ Agronoomia, 1923, nr. 1, lk. 5.

²³⁴ Haridus Eestis. Tallinn, 1924, lk. 231.

²³⁵ J. Ü m a r i k . Põllumajanduslikust kutsekoolist ja selle lõpetajatest. Tartu, 1937, lk. 12; Haridus Eestis, lk. 232.

²³⁶ Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat. I. 1918–1926, lk. 51.

²³⁷ Põllumajanduse peavalitsuse aastaraamat. I. 1918–1926, lk. 52.

²³⁸ Edu, 1927, nr. 3, lk. 38.

1927. jaanuaris avati 1-aastane Mõdriku majapidamiskool Virumaal, kooli juhatajaks sai agronoom Erna Traat.²³⁹

1928. aasta jaanuaris avati 1-aastase õppeajaga kodumajanduskoolid Orgital Läänemaal ja Antslas Võrumaal.²⁴⁰

Antsla kodumajanduskooli juhatajaks sai mesindusspetsialist Peeter Liebus, kes rajas ka kooli juurde eeskujuliku mesila, mis võeti hiljem riigi katsemesilaks. Kooli ülalpidajaks oli Põllutöoministeerium.²⁴¹

1929. aastal avati jällegi kaks uut 1-aastast kodumajanduskooli – Karjas Saaremaal ning Säreveres Järvamaal.²⁴²

Karja kodumajanduskooli juhatajaks oli Linda Parts, hiljem L. Jalviste, kooli pidas ülal Saaremaa Maavalitsus.

Särevere kodumajanduskooli pidas ülal Põllutöoministeerium. Kooli juhatajateks olid algul Aari Rõuk, hiljem Mari Tärn.²⁴³ Karja kodumajanduskooli juures töötas lühiajaliselt ka koduabiliste eriklass, mille lõpetas 25 tütarlast.²⁴⁴

1929. aastal kinnitati kodumajanduskoolide põhikiri, kõik senised majapidamiskoolid nimetati kodumajanduskoolideks. Lõplikult reguleeriti nende töö 1931. aasta põllumajandusliku kutsehariduse seadusega.

1930. aastate alguseks oli asutatud 7 maatüübilist kodumajanduskooli. Nende arv jäi ka järgmisel kümnendil samaks, lisaks asutati vaid Polli põllutöökooli juurde kodumajanduse eriklass, mis töötas aastail 1932–1935 ning selle lõpetas kolmes lennus kokku 44 tütarlast.²⁴⁵

Maatüübilised kodumajanduskoolid olid 1-aastase õppeajaga taluperenaisi või koduabilisi ettevalmistavad õppeasutused. Vastu võeti vähemalt 16-aastaseid 6-klassilise algkooli lõpetanud tütarlapsi. Et õpilased saaksid praktiliselt läbi teha kõik kodumajanduses esinevad toimingud, kestis õppetöö aasta läbi. Selline töökorraldus

²³⁹ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 207, l. 1–10.

²⁴⁰ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 28, l. 15–17, 38, 40.

²⁴¹ J. K u u m , Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani), lk. 217.

²⁴² ERA, f. 1648, nim. 3, s. 39, l. 4, 38.

²⁴³ J. K u u m , Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani), lk. 217, 220.

²⁴⁴ J. N õ u , Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939, lk. 13.

²⁴⁵ J. N õ u , Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939, lk. 13.

oli tingitud aianduse õpetamisest. Õppeplaanis moodustasid praktikatunnid suurema osa: 48 nädalatunnist olid kodumajanduskoolis 28 praktikatundi ja koduabiliste klassides oli 48 nädalatunnist 36 praktikatunni.

Oskuste ja vilumuste omandamisel oli õppekavades tähtis koht. Teooria ja praktika olid tihedalt seotud, neis valitses elulähedane suund nagu põllutöökooligi õppekavades.

Eesti kodumajandushariduse korraldusest olid huvitatud ka naabrid, välisriikide vastava hariduse organiseerijad käisid korduvalt Eestis sellega tutvumas ja eeskuju saamas.²⁴⁶

1935. aastast läksid kõik maatüübilised kodumajanduskoolid Põllutööministeeriumi alluvusest Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi alluvusse.

1-aastased kodumajanduskoolid, arvult 7, andsid aastail 1924–1938 (incl.) 2165 tütarlapsele taluperenaise kutselise ettevalmistuse (Saku 484, Vasula 440, Mõdriku 367, Antsla 256, Säreveere 197, Karja 202 ja Orgita 219). 1938/39. õppeaastal õppis neis koolides keskmiselt 36 õpilast kooli kohta. Kodumajanduse eriklass Polli põllutöökooli juures andis 44 lõpetajat oma eksisteerimisaja jooksul. Koduabiliste eriklassides sai samal ajavahemikul ettevalmistuse Sakus 112, Karjas 25 ja Vasulas 93 tütarlast.

1938/39. õppeaastal oli Vasula ja Saku eriklassides kokku 35 õpilast.²⁴⁷

1937. aasta kutsekoolide reform maatüübiliste kodumajanduskoolide osas muudatusi kaasa ei toonud, nende arv ja suunitlus jäi samaks.

Pärast põllumajanduskoolide võrgukava kinnitamist 1924. aastal avati esialgu igal aastal mõned põllumajandusklikud õppeasutused.

1925. aastal avas Helme Põllumeeste Selts 2-aastase põllutöökooli Helmes Viljandimaal.²⁴⁸

Seltsil oli kooli majandamisega raskusi ning 1927. aastal läks see riigi ülalpidamisele. Kooli esimeseks juhatajaks oli A. Rondik, edaspidi agronoom B. Säga.²⁴⁹

1925. aasta detsembris avati Põllutööministeeriumi poolt Voltveti (Tihemetsa) metsakool Pärnumaal. Õppetöö algas 1926. aasta jaanuaris. Kool oli 2-aastase kursu-

²⁴⁶ J. Ü m a r i k , Põllumajanduslikust kutsekoolist ja selle lõpetajatest, lk. 11.

²⁴⁷ J. N õ u , Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939, lk. 13.

²⁴⁸ ERA, f. 31, nim. 2, s. 23, l. 1878.

²⁴⁹ Kutseharidus Eestis, lk. 182, 183.

sega, sinna võeti 6-klassilise algkooli lõpetanud noormehi. Kool valmistas ette metsnikke, 1931. aastal lisandus ka metsavahtide eriklass. Erinevalt põllumajanduslikest õppeasutustest allus see kool Põllutööministeeriumi Metsade Peavalitsusele ning töötas Metsaseaduse alusel.²⁵⁰

Koolijuhatajaks kooli asutamisest kuni 1931. aastani oli Arved Reinwald, aastail 1931–1939 Alfred Auksman. Koolil oli oma puukool ja dendroloogia õppeaed. Lisaks kutselise metsanduse kaadri ettevalmistamisele andis Voltveti metsakool olulise panuse ümbruskonna ilu- ja viljapuuaedade rajamisel. Kooli puukoolist müüdi aastail 1925–1940 16 000 viljapuud ja marjapõõsast ning 21 000 ilupuud ja -põõsast.²⁵¹

1937. aasta kutsekoolide reformi järgselt reorganiseeriti Voltveti metsakool metsatehnikumiks alates 1939. aasta sügisest. Direktoriks kutsuti Paul Reim.²⁵²

Seega sai temast kõrgema astme kutseline õppeasutus: õppetöö kestis 3 aastat ning kooli võeti vastu kesk- või kutsekeskkooli lõpetanud 17–30-aastaseid noormehi.

Tehnikumi juurde jäi edasi tegusema ka metsavahtide eriklass, kuhu võeti vastu 6-klassilise algkooli lõpetanud alla 30 aasta vanuseid noormehi.

Aastail 1925–1939 lõpetas kooli 146 metsnikku ja 196 metsavahti.²⁵³ Voltveti metsatehnikum oli ainuke põllumajanduslikest õppeasutustest, mis vastavalt kutsehariduse reformile jõuti kõrgema astme kutsekooliks muuta.

Kuna Eesti põllumajanduses oli tähtsamaks haruks piimakarjakasvatus ja või oli saanud tähtsaks ekspordiartiklik, oli vajadus karjakasvatuse asjatundjate järele suurenenud.

Sellest vajadusest lähtuvalt avati 1925. aasta mais Harjumaal Purila Karjahoiukool, eesmärgiks valmistada ette oskustööjõudu karjamajanduse alal. Kooli juhatajaks sai A. Käbin, ülalpidajaks oli algul Eesti Maakarja Kasvatajate Selts, alates 1926. aastast Purila mõisa rentnik Hans Virkus. Õpetajate palgad koolis maksis riik.²⁵⁴ Õpetus Purila Karjakoolis oli peamiselt praktiline, teoreetilist õpetust oli vaid 2–3 tundi päevas.

Analoogilised karjatalitajate klassid avati 1927. aastal Väimela põllutöökooli juures, 1937. aastal Vaeküla põllutöökooli juures ning 1938. aastal ka Õisu Piiman-

²⁵⁰ ERA, f. 58, nim. 2, s. 571, l. 615–618; f. 63, nim. 7, s. 248, l. 19, 21.

²⁵¹ J. K u u m, Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani), lk. 209, 210.

²⁵² Riigi Teataja, 1939, nr. 44, art. 340, lk. 1065.

²⁵³ J. K u u m, Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani), lk. 210.

²⁵⁴ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 27, lk. 48.

duskooli juures.²⁵⁵ Õppeaeg karjatalitajate klassides kui ka Purila Karjahoiukoolis oli üks aasta ning nad valmistasid ette karjatalitajaid. Kuna õpilased töötasid pidevalt koolide majapidamistes, said nad kooli poolt tasuta ülalpidamise. See tegi karjatalitajaks õppimise võimalikuks ka vaesematest kihtidest pärit õpilastele. Tublimad lõpetajatest võisid edasi õppida karjakontrollassistentide koolides, mis tegutsesid alates 1922. aastast Kuremaal, alates 1925. aastast Kuusikul ja alates 1927. aastast Vahil.

1925. aasta sügisel avati Harjumaal Põllutöoministeeriumi ülalpidamisel olev Kuusiku Karjakasvatuskool. Kooli esimeseks ja kauaaegseks juhatajaks oli agronoom Jaaks Sõrmus, vabariigi lõpuaastail Aleksander Arak. Kool oli 2-aastase õppeajaga ning valmistas ette karjakontrollassistente. 1930. aastal nimetati kool ümber Kuusiku Karjakontrollassistentide Kooliks.²⁵⁶

1927. aastal asutati Vahi 2-aastase põllutöökooli juurde ka kontrollassistentide kool, mis tegutses kuni 1933. aastani. Seni oli Tartu Eesti Põllumeeste Selts alates 1920. aastast korraldanud Vahil igal suvel kontrollassistentide kursusi 2-aastase põllutöökooli lõpetanuile.²⁵⁷

Nimetatud koolid asutati piimakarjanduse asjatundjate ettevalmistamiseks lisaks eelpoolmainitud 1920. aastal asutatud 1-aastasele Kuressaare Karjakasvatuskoolile, mis esialgu valmistas samuti ette vaid karjatalitajaid ja karjapidajaid. Kuid juba 1922. aastal lisandus eriklass karjakontrollassistentide ettevalmistamiseks. Sellest ajast peale muutuski kool 2-aastaseks karjakontrollassistentide ettevalmistavaks kooliks. Nii Kuusiku kui Kuremaa koolis sai I klassi lõpetanu karjatalitaja kutse ning võis edasi siirduda II s.o. kontrollassistentide klassi või piirduda karjatalitaja kutsega. Nimetatud koolide II klassi võeti vastu ka 2-aastase põllutöökooli lõpetajaid. Kujunenud olukorrale vastavalt nimetati ka Kuremaa Karjakasvatuskool 1932. aastal ümber karjakontrollassistentide kooliks.

Kuremaa kooli esimeseks juhatajaks oli Karl Roosileht, 1930. aastate II poolel aga agronoom Artur Vask.²⁵⁸

²⁵⁵ J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939. Tartu, 1939, lk. 10, 11.

²⁵⁶ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 27. l, 3; Kutseharidus Eestis, lk. 212.

²⁵⁷ V. Mägist, Põllumeeste seltsid põllumajanduslise kutsehariduse edendajana. – Edu. 1927, nr. 1, lk. 10.

²⁵⁸ Kutseharidus Eestis, lk. 210, 212.

Aastail 1925–1939 andsid karjatalitajate klassid kõigis neljas koolis kokku 435 lõpetajat. Karjakontrollassistendina lõpetasid Kuremaa, Kuusiku ja Vahi vastavad koolid aastail 1920–1939 1116 noort.

Lisaks koolidele, mis valmistasid ette piima tootmiseks vajalikku tööjõudu, oli olemas eelpool mainitud 1920. aastal asutatud kool piimatööstusele kvalifitseeritud kaadri ettevalmistamiseks. See oli Õisu Piimanduskool, mille organiseerijaks ja kauaaegseks juhatajaks oli agronoom Julius Tarmisto. Kooli asutajaks ja esimeseks üllalpidajaks oli Põllutöoministeerium, aastail 1921–1936 pidas kooli üllal Põllunduse Keskühistu “Estonia” viimase likvideerimise järel läks kool 1937. aastal Sihtasutuse Õisu Piimandusinstituut üllalpidamisele.²⁵⁹

Kool oli 2-aastase kursusega ning hakkas ette valmistama meiereid ja piimatalituste juhatajaid. Kuna need olid vastutusrikkad ja täpsust nõudvad ametid võeti kooli vastu 2-aastase eelpraktikaga 20–35-aastaseid noormehi. Talvekuudel oli teoreetiline ja praktiline õpetus koolis ja suvel praktika piimatalituste juures.

Varsti tekkis vajadus ka spetsiaalset kutselist ettevalmistust saanud koorejaamajuhatajate järele, sest või kvaliteedi tõstmiseks oli tähtis võitööstuste varustamine kvaliteetse koorega. Selleks asutati Õisu Piimanduskooli juurde 1930/31. õppeaastal koorejaamajuhatajate eriklass.

Õppetöö koorejaamajuhatajate eriklassis kestis ühe aasta. Õpetus oli teoreetiline ja praktiline. Vastu võeti mõlemast soost vähemalt 20-aastaseid 1-aastase eelpraktikaga noori, kes olid lõpetanud 6-klassilise algkooli. Lõpetajad said õppenõukogu otsusega edasi minna piimanduskooli või juustumeistrite eriklassi II klassi.

Seni olid koorejaamajuhatajatena töötanud piimatalitustes praktilise ettevalmistuse saanud inimesed.

Kuna 1930. aastate alguse majanduskriisi aastail või hind langes ning konkurents suurenes, tuli osa piimatoodangust turustada juustuna, mis tõi kaasa nõudmise heade juustumeistrite järele. Nende ettevalmistamiseks avati Õisu Piimanduskooli juurde 2-aastase õppeajaga juustumeistrite eriklass, mis alustas tööd 1935. aastal. Sellesse klassi võeti õpilasi vastu üle aasta. Talvekuudel toimus teoreetiline ja praktiline õpetus kooli juures, suvekuudel praktika kooli õppejuustutööstuses või väljaspool kooli.²⁶⁰

²⁵⁹ Kutseharidus Eestis, lk. 214; Haridus Eestis, lk. 230.

²⁶⁰ Kutseharidus Eestis, lk. 217, 218.

Piimanduskoolis sai aastail 1920–1939 ettevalmistuse kokku 379 meerit ja meieriabi, 68 koorejaamajuhatajat ning 12 juustumeistrit.²⁶¹

Pärast põllumajandusliku kutsehariduse korraldamise seaduse vastuvõtmist 1931. aastal hakati ka piimandus- ja karjamajanduskoolide lõpetajatele välja andma kutsetunnistusi analoogselt õppinud tööliste ja meistrite kutsetunnistustega tööstuslikel aladel. 1-aastased karjatalitajatekoolid (Purila, Väimela, Vaeküla, Õisu) andsid lõpetajatele õppinud karjatalitaja kutse.

Kontrollassistentide koolide (Kuramaa, Kuusiku, Vahi) lõpetajad said peale 1-aastast praktikat karjakontrollassistenti kutsetunnistuse. Õisu piimanduskooli lõpetajad said juustumeistriks või peale 1-aastast praktikat meieri kutsetunnistuse.

Vastavalt kutsehariduslike koolide reformile 1937. aastal oli Haridusministeeriumil kavas muuta Õisu piimanduskool kõrgema astme kutsekooliks – piimandustehnikumiks alates 1941. aastast.

1928. aastal avas Põllutööministeerium riigikoolina veel ühe põllumajandusliku erikooli – Tooma Sooharijate Kooli.²⁶² Kool oli 2-aastase õppeajaga, programmilt sarnanes paljuskki 2-aastasele põllutöökoolile, valmistades ette talujuhte, kes said täiendavad oskused sookultuuri ja maaparanduse alal.

1930. aastal avati samas 6-kuuline maaparandusmeistrite eriklass, mis töötas perioodiliselt 3–4 aasta järel vastavalt vajadusele. Sinna võeti vastu Tooma Sooharijate Kooli lõpetanuid. Eriklassi õppetöö koosnes 25 nädalast teoreetilisest õpetusest talvel ning 17 nädalast õppepraktikast koolis ja samas asuvas Tooma Sookatsejaamas ning selle majapidamises. Lõpetajad said maaparandusmeistri kutse. 1939. aastaks oli kooli lõpetanud kolm kursust maaparandusmeistreid, kokku 36 inimest.²⁶³ Kavas oli maaparandusmeistrite kursused 1-aastaseks muuta ning korraldada vastuvõtt sinna üle aasta. See kava jäi teostamata.

Sooharijate kooli nimetus muudeti 1930. aastal Tooma Sookultuuri- ja Maaparanduskooliks ning pärast 1937. aasta kutsehariduse seaduse vastuvõtmist nimetati kool Tooma Põllutöö- ja Maaparanduskooliks. Kool oli tihedalt seotud Tooma Sookatsejaamaga, kus õpilased praktiliselt käisid. Koolil oli ka endal soomaadele rajatud puu- ja

²⁶¹ J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutsed tööjõud. 1918–1939, lk. 12.

²⁶² ERA, f. 1648, nim. 3, s. 39, l. 26.

²⁶³ J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939, lk. 9.

köögiviljaaed ning puukool, oma laborid ja maaparandusriistad. Alates 1938. aastast asuti kultiveerimata soomaaga varustatud koolitalu väljaarendamisele.

Kooli juhatajaks oli agronoomiadoktor Enn Terasmäe. 1936. aastal, kui E. Terasmäe asus tööle Haridusministeeriumi kutseoskuste osakonna nõunikuna, sai koolijuhatajaks O. Ojaveer.

Kokku sai 2-aastases maaparanduskoolis õpetust üle 130 maaparanduse ja sookultuuri alal erilise ettevalmistuse saanud õppinud talujuhi.²⁶⁴

1928. aastal avati Lasarevo mõisas 1-aastase õppeajaga Petseri Põllutöökool Petseri maavalitsuse ülalpidamisel. Koolijuhatajaks sai maakonna agronoom Karl Tõnnis. Kooli juures töötas alates 1932. aastast ka kodumajandusharu tütarlastele, 1935/36. õppeaastal töötas kodundusharu asemel aiandusharu.²⁶⁵

1929. aastal asutati Harju maavalitsuse poolt 1-aastane Keila Põllutöökool. Kool töötas kuni 1934. aastani Keila mõisas, siis paigutati see Kehra riigimõisa ja nimetati ümber Kehra Põllutöökooliks.²⁶⁶ 1937. aastal paigutati kool Keilasse tagasi, kuna valitsus müüs kooli käsutuses olnud maja ühes pargi ja viljapuuaiaga Kehrasse asutatavale tselluloosivabrikule. Korralik koolitalu Keilas puudus. Kooli juhatas Johannes Leeder.

1930. aastal avati riigikoolina 2-aastase õppeajaga Vaeküla Põllutöökool Virumaal talu töödejuhatajate ettevalmistamiseks. Vastu võeti vaid noormehi. Kooli esimeseks juhatajaks oli Aleksander Männik, 1930. aastatel A. Rondik.

1937. aastal avati samas ka karjatalitajatekool. Õppetingimused koolis olid head, sest õppemajandina kasutati eeskujulikult korras Vaeküla riigimõisa.²⁶⁷

1931. aastal võeti Riigikogu poolt vastu Põllumajandusliku kutsehariduse korraldamise seadus.²⁶⁸ Midagi põhimõtteliselt uut see seadus ei sisaldanud, fikseeriti seaduslikult seniloodu. Leidis heakskiitmist praktiline elulähedane suund, millest Põllutööministeerium põllumajandusliku kutsehariduse arendamisel oli lähtunud juba alates 1920. aastate algusest. Määratleti põllumajanduslike koolide tüübid. Üldkoolid pidid 1–2 aasta jooksul ette valmistama õppinud talujuhte ja põllutöölisi, 3-aastased

²⁶⁴ Kutseharidus Eestis, lk. 227; J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939, lk. 9.

²⁶⁵ Kutseharidus Eestis, lk. 174.

²⁶⁶ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 160, l. 2; s. 33, l. 2.

²⁶⁷ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 74, l. 6, 7.

²⁶⁸ Riigi Teataja, 1932, nr. 34, art. 138, lk. 233–240.

põllumajanduskeskkoolid põllumajandusinstruktoreid ning erilised põllumajanduslikud koolid pidid 1 või 2 aasta jooksul valmistama ette karjakasvatuse, piimanduse, metsanduse, aianduse, maaparanduse jne. õppinud tööjõudu.

1-aastased kodumajanduskoolid olid mõeldud talundi perenaiste ettevalmistamiseks ning 2-aastane gümnaasiumil baseeruv kõrgem kodumajanduskool kodumajanduse nõuandjate ja õpetajate ettevalmistamiseks.

Õpilased pidid olema vähemalt 17 aastat vanad, täitnud algkooli kohustuse ja töötanud varem vastavalt koolile kas 1 või 2 aastat põllumajanduses.

Seaduses määratleti ka põllumajanduslike kutsete andmise kord. Põllumajanduslike erikoolide ja keskkoolide ning kõrgema kodumajanduskooli lõpetanud said peale nõutavat järelpraktikat ning selle aruande heakskiitmist kooli õppenõukogus Põllutöoministeeriumi poolt määratud korras vastavad kutsetunnistused.

Seaduse koostamisel lähtuti juba 1920. aastal paika pandud põhimõtetest, et põllumajanduskool peab olema lühiajaline, andma korralikud praktilised teadmised ja oskused, üldhariduse andmist lühikene aeg ei võimaldanud. Meie keskmised talumajapidamised ei olnud nii tulutoovad, et oleksid suutnud kanda 3–4 aastase õppeajaga seotud kulutusi ja tööjõu talust eemalolekut. Ka riigi majanduslik kandevõime ei oleks seda lubanud. Teadliku kutsehariduse omandamiseks oli vajalik sisseastujate kõrgem vanus, vähemalt 16–17 aastat ning eelpraktika põllumajanduses.

1934. aastal avas Eesti Seemnevilja Ühisus Hiiumaal Putkastes 1-aastase põllunduskooli. Selle kooli suunitluseks oli heinaseemne ja juurvilja kasvatamine. Koolis õpetati ka maaparandust ja sooharimist, praktiseerimise võimalus selleks oli lähedalasuva soo kultiveerimisel kultuurheinamaaks. Kooli õppemajandiks oli Eesti Seemnevilja Ühisuse Putkaste Seemnekasvatus. Kooli ning ühtlasi ka seemnekasvatuse juhatajaks oli agronoom Bernhard Praks.²⁶⁹

1935. aastal avas Põllutöoministeerium Penijõe 1-aastase põllutöökooli. 1936–1937 töötas samas ka karjatalitajate eriklass. Koolijuhatajks oli A. Toome (Tomberg).²⁷⁰

1934. aastal viidi läbi üldharidusliku keskkooli reform. Paralleelselt sellega hakkas Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi Kutseoskuse osakond välja töötama ka kutsehariduse reformi põhimõtteid. Et kõik kutsehariduslikud õppeasutused ühtse süsteemi

²⁶⁹ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 67, l. 3; Kutsharidus Eestis, lk. 176, 177.

²⁷⁰ ERA, f. 1648, nim. 3, s. 74, l. 13.

järgi liigitada, et nende juhtimine ja juhendamine ühest keskasutusest oleks lihtsam ja tõhusam otsustati esialgu kodumajanduskoolid ning seejärel ka põllumajanduslikud koolid Põllutöoministeeriumi alluvusest jälle Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi alluvusse tuua.

Vastav otsus kodumajanduskoolide kohta võeti valitsuse poolt vastu 27. märtsil 1935. aastal.²⁷¹ Selle otsusega tuli Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi alluvusse ühes majapidamiste ja kinnisvaraga 7 1-aastase õppeajaga taluperenaisi ettevalmistavat kooli (Särevere, Antsla, Vasula, Saku, Mädriku, Orgita, Karja), kaks kodumajanduskeskkooli (Kehtna ja Helme), Kehtna Kõrgem Kodumajanduskool.

Põllumajanduslikud kutsekoolid viidi alates 1. augustist 1936. Haridusministeeriumi alluvusse.²⁷² (Alates 1936. aasta aprillist olid seoses riigiasutuste reformiga taas eraldi Haridusministeerium ja Sotsiaalministeerium).

Põllutöoministeeriumi alluvusse jäi vaid Voltveti metsanduskool.

Ühes põllumajanduslike koolidega Haridusministeeriumi haldusalasse tulnud riigimõisate, koolitalude ning muude majapidamiste ja ettevõtete haldamiseks moodustati kutseoskuste osakonna juurde koolide põllumajapidamiste amet.²⁷³

Aianduslike erikoolide loomine oli seni tähelepanu alt kõrvale jäänud. Olid olemas 1927. aastal Vahile põllutöökooli juurde rajatud 2-aastane aiandus-mesinduskool, Polli põllutöökooli juures alates 1929. aastast töötav 1-aastane aianduse eriklass ning alates 1932. aastast Vigala põllutöökooli juures asuv 2-aastane aianduse eriklass, kuhu võeti õpilasi üle aasta.

1935. aastal muudeti Polli aianduse eriklass 2-aastase õppeajaga aianduse kooliks.

Samal aastal asutati ka Arkna 2-aastase põllutöökooli juurde 1-aastane aianduse eriklass, kuna Põhja-Eestis puudus aiandusharidust andev kool.

Esimeseks põllumajanduslikuks kooliks, mis Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi alluvuses 1935. aastal asutati oli Räpina Aiatööstuskool.²⁷⁴ See loodi suletud Räpina põllumajandusliku gümnaasiumi asemele. Kooli ülalpidajaks oli algul Räpina Vallavalitsus, alates 1. augustist 1936 aga Võru maavalitsus.

²⁷¹ Riigi Teataja, 1935, nr. 34, art. 314, lk. 735.

²⁷² Riigi Teataja, 1936, nr. 66, art. 558, lk. 1485–1386.

²⁷³ Riigi Teataja, 1936, nr. 67, art. 566, lk. 1497.

²⁷⁴ Riigi Teataja, 1935, nr. 33, art. 288, lk.

Räpina Aiatööstuskool oli 4-aastase õppeajaga kutsekeskkool, kuhu võeti vastu 6-klassilise algkooli lõpetanud mõlemast soost noori. Praktikabaasiks oli koolil suur aed kasvuhoonetega ning katsetalu. Lisaks aiandusele õpetati Räpinas ka aiasaaduste ümbertöötamist. Selleks oli koolil olemas moodsa sisseseadega konservitööstus. Kooli juhatas Endel Lamp.

Koolil oli õppemaks 30 krooni aastas, Räpina päritolu õpilastel 20 krooni.²⁷⁵

1936. aastal avati ka Türi Aianduskeskkool.²⁷⁶ Nii nagu Räpinaski, oli selle kooli eelkäijaks kutseharidusliku suunitlusega eriaimeline gümnaasium. 1924. aastal oli vastvalminud koolimajas tegevust alustanud Türi Aiamajandusgümnaasium, mis andis õpilastele üldhariduse kõrval rikkalikud teadmised aianduse ja mesinduse alal. Koolile rajati kohe ka puu- ja köögiviljaaed, puukool, 1932. aastal valmis suur keskküttega kasvuhoone. Lisaks õppepraktikale kooli juures saadeti õpilased põhjalikuma praktika omandamiseks suvekuudeks parematesse aianditesse. Koolis õpetasid aiandust parimad spetsialistid Karl Mölder ja Aleksander Haavaniit (Liidemann).

1932. aastal muudeti õppeprogrammi ning sellega seoses muudeti ka kooli nimi Türi Linna Majandusgümnaasiumiks. Aastail 1927–1932 lõpetas Türi Aiamajandusgümnaasiumi kokku 120 noort.

1936. aastal suleti aga majandusgümnaasium ning selle asemel asutatigi kõnesolev 4-aastase õppeajaga Türi linna poolt ülalpeetav Türi Aianduskeskkool, mis oli mõeldud mõlemast soost noortele. Õppemaks koolis oli 30 krooni aastas.²⁷⁷ Kooli juhatajaks oli 1924. aastal Mihkel Rõuk, siis Arnold Mägar (1924–1928), seejärel botaanikamagister Karl Mölder (1928–1932). Majandusgümnaasiumi ja aianduskeskkooli ajal Johannes Vitsut (1932–1941).

Õppetöö mõlemas aianduskeskkoolis oli korraldatud sarnaselt. Kooli võeti 6-klassilise algkooli lõpetanuid. Talvepoolaastal oli põhiliselt teoreetiline õpe, suviti toimus erialane õppe- ja tööpraktika. Kooliaias tuli õpilastel töötada ühel aastal kevadine järk, teisel sügisene ning kolmas suvi oli praktika aianduse õppekohtades. Pärast IV klassi talvise õppejärgu lõppu oli järelpraktika 5,5 kuud, seejärel oli lõpueksam, mis oli ühtlasi aedniku abi kutseeksamiks. Pärast 3-aastast edukat tööd oma alal võis kutseoskusametis sooritada aedniku kutseeksami.

²⁷⁵ Kutseharidus Eestis, lk. 238, 239.

²⁷⁶ Riigi Teataja, 1936, nr. 63, art. 539.

²⁷⁷ J. K u u m , Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani), lk. 129–131.

1936. aastal asutati suletava Kose täienduskooli asemele 2-aastane Ravila Aianduskool.²⁷⁸ Selle asutamise motiiviks oli aianduse edendamine Harjumaal ja Põhja-Eestis üldiselt. Kooli võeti 6-klassilise algkooli lõpetanud mõlemast soost noori. Kooli pidas ülal Harju maavalitsus, juhatajaks oli diplomeeritud aednik ja agronoom Elmar Laido. Koolile rajati korralik õppeaed ja kasvuhoone, käsitöötoad nii mees- kui naisõpilastele.²⁷⁹

Aianduslikku kutseharidust andvate koolide süsteem 1930. aastate lõpus oli analoogne põllumajanduslike koolide süsteemile. Olid olemas 1-aastase õppeajaga aianduse eriklassid alates 1939. aastast Vodja ja alates 1935. aastast Arkna Põllutöö-kooli juures, 2-aastased aianduskoolid Ravilas, Pollis, Vahil ja 2-aastane eriklass Vigala põllutöökooli juures, 4-aastase õppeajaga aianduskeskkoolid Türil ja Räpinas.²⁸⁰ Need kõik baseerusid 6-klassilisel algkoolil, olid seega keskastme kutsekoolid. 1-aastane aianduse eriklass pidi andma praktilised oskused taluaia pidamiseks. Õppetöö kestis seal terve kalendriaasta (42 nädalat), kooliastujad pidid vähemalt 16 aasta vanused olema.

2-aastaste aianduskoolide (varem nimetati aiamaajanduskoolideks) ülesandeks oli valmistada ette aedniku abi kutsele. Aedniku abi kutseeksami sai sooritada peale koolilõpetamisele järgnenud 2-aastat töötamist oma alal ning aedniku kutseeksami sai seejärel sooritada pärast 3-aastast töötamist. Kooliastujailt nõuti 16 aasta vanuse alammäära ja eelpraktikat. II klassi võeti vastu ka 1-aastase aianduskooli lõpetanuid. 4-aastase aianduskeskkooli ülesandeks oli ette valmistada aedniku kutsele.

1937. aasta kutsehariduslike õppeasutuste seaduses nähti ette ka kõrgema astme aiandusliku kutsekooli – aiandustehnikumi rajamine lähiaastatel. Tehnikum oleks ette valmistanud aiandustehnikuid tuluaiaanduse ja ehisaiaanduse alal. Vastu oleks võetud aianduskeskkoolide lõpetanuid eelpraktikata, põllundus- ja kodunduskeskkooli lõpetanuid 1-aastase ja üldharidusliku keskkooli lõpetanuid 2-aastase eelpraktikaga vastavates õppeaedades ja aiataludes.²⁸¹

²⁷⁸ Riigi Teataja, 1936, nr. 73, art. 595.

²⁷⁹ Kutseharidus Eestis, lk. 236.

²⁸⁰ J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised töäjõud 1918–1939, lk. 8.

²⁸¹ J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised töäjõud 1918–1939, lk. 7–9.

Juba 1936. aastal tehti Riigivanema otsusega haridusministeeriumile ülesandeks teha eeltöid kõrgema astme aianduskooli asutamiseks Tallinna.²⁸² Eeltöid küll tehti, aga tehnikumi siiski avada ei jõutud.

Kokku sai erinevates aianduskoolides ja klassides aastail 1918–1939 (incl.) aiandusalast ettevalmistust üle 650 noore (1-aastased aianduse eriklassid andsid 132 lõpetajat, 2-aastased aianduskoolid 367 lõpetajat, Räpina aianduskeskkooli lõpetas 1939. aastal 24 noort ning Türi Aiandusgümnaasiumis said ettevalmistuse 120 noort.)²⁸³

Kuna paljudel õppidasoovijail polnud võimalik 2–3 aastaks oma kodutalust lahkuda, asutati ka üks kaugõppekool põllumeestele – Eesti Haridussõprade Seltsi poolt rajatud 3-aastase õppeajaga Kodupõllutöökeskkool Tallinnas, mis alustas agronoom A. Toome juhtimisel tegevust 1935. aasta sügisel.²⁸⁴ A. Toome oli samal ajal ka Kodupõllunduskeskkooli praktikabaasiks oleva Penijõe 1-aastase põllutöökooli juhatajaks. Kodupõllutöökeskkoolis õppimise ajal pidid õpilased kodust eemal olema vaid 5–10 kuud kokku kolme aasta jooksul. Üldhariduslikud ained ja erialaainete teoreetiline osa õpiti iseseisvalt koolist saadetud tööjuhiste järgi. Vaid õppetöö praktiline osa võeti läbi kooli majapidamises. Kool töötas avalike põllunduskeskkoolide õppekavade järgi. Õpilased pidid kolm korda aastas (jaanuaris, mais, septembris) käima koolis eksamil. Kodupõllunduskeskkoolis võisid õppida gümnaasiumi, 2-aastase põllutöökooli või 6-klassilise algkooli lõpetanud. Vastavalt eelharidusele oli erinev õppeaja ja praktiliste tööde pikkus. Koolis oli 50-kroonine õppemaks iga klassi eest, praktikamaks 25 krooni ja 25 krooni lõpueksamite maks. Vastavalt 1937. aasta kutsehariduslike õppeasutuste seadusele süstematiseeriti ka põllumajanduslikud kutsekoolid, ühtlustati samatüübilised koolid, täiendati põllumajanduslikel erialadel antavate kutsete nimistut.

1938. aasta 1. juulist muudeti põllumajanduslike koolide nimetusi. Põllutöökoolid nimetati põllunduskoolideks, aiamajanduskoolid aianduskoolideks, karjakontroll-assistentide koolid kontrollassistentide koolideks, Tooma Sookultuuri- ja Maaparanduskool nimetati põllutöö- ja maaparanduskooliks.²⁸⁵

²⁸² Riigi Teataja. 1936, nr. 63, art. 540, lk. 1440.

²⁸³ J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939, lk. 7–9.

²⁸⁴ Kutseharidus Eestis, lk. 205, 206.

²⁸⁵ Riigi Teataja, 1938, nr. 49, art. 584, lk.

Seaduse järgi jagunesid põllumajanduslikud kutsekoolid järgmiselt: I Keskastme kutsekoolid, kuhu vastuvõtt toimus 6-klassilise algkooli baasil, õppeajaks 2–3 aastat. Lõpetanud said soovi korral peale 2–3 aastat töötamist oma alal ja pärast eksami sooritamist õppinud talujuhi, aedniku, töödejuhataja, kontrollassistendi, meieri, juustumeistri, maaparandusmeistri, piiritusmeistri kutse. Siia rühma kuulusid 1- ja 2-aastased üldised põllunduskoolid ja põllumajanduslikud erikoolid. Üldharidust niisugused kutsekoolid ei andnud.

2-aastane põllunduskool kujunes meil arvukamaks ja elujõulisemaks kooliliigiks, kuigi vabariigi algaastail valitses arvamus (Põhjamaade eeskujul), et just 1-aastane põllutöökool peaks ka meil valdavaks saama. Ühte kooliaastasse oli väga raske kogu teoreetilist ja praktilist kursust kokku suruda, lõpetanud ei pidanud sealt saadud haridust küllaldaseks. 1-aastase kooli valisid kas vanemad põllumehed või need noored, kel polnud võimalik kauem kodutalust ära olla. Vabariigi algaastail rajati mitmeid 1-aastaseid põllutöökoole, osa muudeti õige pea 2-aastasteks (Kuressaare, Pärnu, Arkna) osa likvideeriti (Vahi, Vana-Võidu). Ainsana selle ajajärgu koolidest jäi püsima Pürksi 1-aastane kool. Hiljem, 1920. aastate lõpul 1930. aastate algul rajati veel mõned 1-aastased koolid (Petseri, Keila, Putkaste, Penijõe). 1-aastase põllutöökooli edukaid lõpetajaid võeti 2-aastase põllunduskooli II klassi.

2-aastaseid põllunduskoole oli 1939/1940. õppeaastal 8: Vahi, Kõljala, Polli, Vigala, Väimela, Helme, Arkna ja Avanduse. Viimane, Avanduse Põllunduskool avati 1938. aastal.²⁸⁶ Seda kooli pidas ülal Viru maavalitsus ning sinna astumisel vanuse alammäära ei olnud.

2-aastase põllunduskooli lõpetanutel oli võimalus ilma eksamiteta pääseda edasi õppima põllunduskeskkooli II klassi.

Põllunduslikest erikoolidest töötasid 1939/1940. õppeaastal 1-või 2-aastase õppeajaga keskastme koolid. Need olid 1-aastase õppeajaga karjatalitajate kool Purilas ja karjatalitajate eriklassid Vaeküla, Väimela ja Õisu koolide juures. Neist koolidest sai edasi õppima minna kontrollassistentide kooli. 2-aastase õppeajaga olid tööjuhatajatekoolid Vaekülas ja Vodjal, kontrollassistentide koolid Kuusikul ja Kuremaal, piimanduskool Õisus (koos juustumeistrite ja koorejaamajuhatajate eriklassidega), põllundus- ja maaparanduskool Toomal (ühes maaparandusmeistrite eriklassiga), piiritusmeistrite eriklass Jäneda Põllunduskeskkooli juures.

²⁸⁶ Riigi Teataja, 1937, nr. 54, art. 490, lk.

II Keskastme kutsekoolid, kuhu vastuvõtt toimus samuti 6-klassilise algkooli baasil, õppeaeg oli vastavalt koolile 3–4 aastat. Anti ka üldharidust. Lõpetanud said õppinud talujuhi või põllundusinstruktori kutse, neil oli õigus astuda kõrgema astme kutsekooli või gümnaasiumi (gümnaasiumi pääsemiseks pidi sooritama eksamid). Niisugusteks koolideks olid põllunduskeskkoolid, mida oli 1939/1940. õppeaastal kokku 4: Järeda, Olustvere, Väimela ja kaugõppekoolina Tallinna Kodupõllunduskeskkool.

Väimela Põllunduskeskkool avati 1938. aastal ning ta oli ette nähtud 4-aastase õppeajaga. Sinna võeti otse algkooli lõpetanuid, ilma eelneva praktikata, seal oli nii talviste kui suviste õppejärete kestus lühem. Kooli pidas üleval Võru maavalitsus.²⁸⁷ Seaduse järgi oli ette nähtud ka kõrgema astme põllunduskooli – põllundustehnikumi rajamine, kuhu oleks saanud õppima asuda põllunduskeskkooli või keskkooli (viimasel juhul oli nõutav eelpraktika) baasil. Tehnikum oleks andnud ka üldharidust ning selle lõpetanutel oleks olnud õigus astuda Tartu Ülikooli vastavatesse teaduskondadesse.

Eeltöid küll tehti, kuid tehnikumi avada ei jõutud. Kuni 1940. aastani oli põllunduskeskkooli lõpetanutel õigus astuda Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskondadesse lisaeksamite sooritamise järel.

Kõrgema astme kutsekoolina töötas alates 1939/1940. õppeaastast Tihemetsa Metsatehnikum (endine Voltveti).

1930. aastate lõpupoole alustasid tegevust Alatskivi, Rapla, Kambja ja Lääne-Saaremaa põllumajanduslikud rahvakoolid. Need olid osaajalised koolid, mõeldud juba vanematele talupidajatele. 1-aastase põllunduskooli kursus oli seal jaotatud kahe aasta peale. Koole pidasid ülal kohalikud põllumajandusseltsid.²⁸⁸

Kutsehariduslike õppeasutuste seadus paigutas õppetälad õppeasutuste hulka. Õppetälate võrku oli Haridusministeeriumi poolt kinnitatud üle 230 eesrindlikuma talu üle maa.²⁸⁹ Õppetälad olid põllunduskoolide õpilaste praktikakohaks ning seal toimus ka õppinud põllutööliste ettevalmistamine.

Niisugune oli siis põllumajanduslikku kutseharidust andvate õppeasutuste süsteem vabariigi lõpuaastail. Kokku töötas 35 põllumajanduslikku kutsekooli ja 11 eriklassi. Et hoida kokku kulusid, pidas põllutööministeerium otstarbekaks iseseisvate erikoo-

²⁸⁷ Riigi Teataja, 1938, nr. 56, art. 548, lk.

²⁸⁸ J. Nõu, Põllumajanduslike kutsekoolide tüübid ja neis ettevalmistatud kutselised tööjõud 1918–1939, lk. 12, 13.

²⁸⁹ Eesti Kool, 1939, nr. 7, lk. 473.

lide asemel luua eriklasse juba olemasolevate koolide juurde, et ära kasutada sealseid õpetajaid ja majapidamisi. Põllumajanduslikud kutsekoolid olid olemas kõigis maakondades. Kõige enam õppis põllumajanduslikes koolides õpilasi Viru- ja Tartumaalt, vähem aga Petseri-, Valga- ja Saaremaalt²⁹⁰.

Kui võrrelda loodud koolide arvu 1924. aastal kinnitatud põllumajanduslike koolide võrgukavaga, siis 16 aastaga oli kolmandik varem kavandatud plaanist täidetud – iga 3250 talu kohta tuli üks põllundus- või erikool. Põllutööministeerium ja hiljem Haridusministeerium olid ära teinud tohutu töö põllumajanduskoolide võrgu väljatöötamisel. Arenenud põllumajandusega maadest oli põllumajanduskoolide tiheduse poolest Eestist eespool Norra, Belgia, Soome, Ameerika Ühendriigid ja Holland.²⁹¹

Iseseisvusaja jooksul suutsid põllumajanduslikku kutseharidust andvad koolid välja koolitada üle 4300 õppinud talupidaja ja talujuhi, 350 abiaednikku ja aednikku, 100 maaparandust tundvat noort, 150 töödejuhatajat, 400 õppinud karjatalitajat, 1100 kontrollassistenti, 450 meierit ja meieriabilist, 30 piiritusmeistrit, 3000 õppinud perenaist ja perenaiseabilist – seega ümmarguselt 10 000 põllumajandusalal kutselise ettevalmistuse saanud noort. 20 aasta kohta oli seda siiski suhteliselt vähe, arvestades, et Eestis oli üle 100 000 talu. Ka tolleaegsed põllumajandus- ja haridusjuhid ei olnud saavutatuga veel sugugi rahul. Arvestades, et Eesti oli agraarmaa ja põllumajandussaaduste eksport oli ekspordiar artiklite hulgas esikohal, on loomulik, et mõeldi põllumajandustootmise edasise intensiivistamise ja moderniseerimise peale, et püsida konkurents.

Et õppinud põllumehel on talupidamise edasiarendamisel ja rentaablimaks muutmisel suurem potentsiaal võrreldes üldhariduse saanud talunikega, näitas ilmekalt Põllutööministeeriumi raamatupidamistalituse poolt tehtud kokkuvõtte 1933/1934. aastast. See näitas, et põllutöökooli lõpetanud talunike keskmine tööpalk oli 13,93 krooni, keskkooli lõpetanul 6,28 krooni ning algharidusega talunikul 8,82 krooni; talumajapidamise tasuvuse protsent oli vastavalt 2,74%, 1,26% ning 1,63%.²⁹² Kuigi põllumajandusliku kutsehariduse omandamine oli põllumehele tema edasises töös väga vajalik, jõuti sellele arusaamisele pikkamööda. Põllumajanduslike

²⁹⁰ Põllumajanduse osakonna aastaraamat. III. 1929–1936. Tallinn, 1936, lk. 24.

²⁹¹ J. Ü m a r i k , Põllumajanduslikust kutsekoolist ja selle lõpetajatest. Tartu, 1937, lk. 11.

²⁹² Põllumajanduse osakonna aastaraamat. III. 1929–1936, lk. 23.

kutsekoolide ja neis õppivate noorte arv küll kasvas pidevalt, aga koolid oleksid suutnud ka rohkem õpilasi vastu võtta (väljaarvatud kodumajanduskoolid ja mõned erikoolid). Põllumajanduskoolidesse ei olnud kunagi niisugust tungi nagu üldhariduskeskkooli.

Põllumajanduskoolide populariseerimine ja talunoorde õige suunamine haridustee valikul seisis alles ees.

5. Majanduslik kutseharidus

Majandusharidust andvad kaubandus- ja kommertsikoolid oli arvukaim kutsharidust andvate õppeasutuste liik tsaariajal ning nad toimisid edasi ka Eesti Vabariigi ajal. Need koolid töötasid esialgu edasi vanade seaduste ja vanade õppekavade järgi.

1920. aastal töötas 5 kaubanduskooli ja 6 kommertsikooli. Haridusministeeriumis registreeriti järgmised vanad ja uued koolid: Tallinna Linna Tütarlaste Kaubanduskool (asutatud 1912), Tallinna Linna Poeglaste Kaubanduskool (asutatud 1915), Hansakool (asutatud 1906), Pärnu Linna Kaubanduskool (asutatud 1913), 1920. aastal ühinesid kaks Tartu tütarlaste erakaubanduskooli, mis sealtpeale võeti maa- ja linnavalitsuse ülalpidamisele ning muudeti Tartu Ühiskaubanduskooliks. Hansakool oli saksa õppekeelega erakool, ülejäänud olid avalikud koolid. Õppeaeg ja nõutav eelharidus oli kaubanduskoolides erinevad – Tartus esialgu 2 aastat, teistes 3 aastat, alates 1923. aastast ka Tartus 3 aastat. Tartu Ühiskaubanduskool töötas Haridusministeeriumi poolt 1920. aastal asutatud kommertsikooli juures, mis 1923. aastal nimetati Tartu II Kommertsikooliks. Tallinna tütarlaste kaubanduskool töötas koos tütarlaste kommertsigümnaasiumiga ühe juhatuse all 1916. aastal valminud uues hoones Vabaduse Platsi ääres. Tallinna Poeglaste Kaubanduskoolil oli oma maja Sakala tänav 51.²⁹³

1920. aastal registreeriti ka 6 kommertsikooli: Tallinna Linna Tütarlaste Kommertsikool (asutatud 1911); Narva Kommertsikool (asutatud 1910); Tartu Reaal-Kommertsikool (asutatud 1912, 1921. aastal muudeti kaheks erinevaks avalikuks kooliks – Tartu Reaalkooliks ja Tartu Kommertsikooliks, 1923. aastast nimetati Tartu I Kommertsikooliks); Tartu Ühiskaubanduskooli juurde 1920. aastal rajatud kommertsikool, mis 1923. aastal nimetati Tartu II Kommertsikooliks; Viljandi Linna Ühiskom-

²⁹³ ERA, f. 1108, nim. 3, s. 155, l. 22, 24; Haridus Eestis, lk. 241; Kutseharidus Eestis, lk. 358–360, 374.

mertschool (asutatud 1912); 1920. aastal pandi Tallinna Linna Poeglaste Kaubanduskooli juures alus poeglaste kommerskoolile. 1915. aastal rajatud Tallinna Linna Poeglaste Kommerskool muudeti 1919/20. õppeaastal Tallinna Linna II Reaalkooliks (Tallinna Tehnikumi eelkäija).²⁹⁴

1922. aasta avalike keskkoolide seaduse järgi võis gümnaasiumides avada eriainelisi harusid. Selle seaduse järgi muudeti kommertskoolid 6-klassilisel algkoolil põhinevateks kommertsgümnaasiumideks (5 klassi), mida ametlikus statistikas arvestati üldhariduskoolidena.

1923. aastal avati Tartu linna ülalpidamisel Tartu Tööstus- ja Majandusõpilastekool, kus olid eraldi tööstusõpilaste ja majandusõpilaste harud. See oli esimene niisugune kool majanduskoolise hulgas.²⁹⁵

1924. aastal reorganiseeriti Tartu kommertsgümnaasiumid – I Kommertsgümnaasium muudeti Tartu Tehnika Ühisgümnaasiumiks, II Kommertsgümnaasium aga Tartu Ühiskommertsgümnaasiumiks.²⁹⁶

1925. aastal võeti Riigikogu poolt vastu majanduskoolide seadus, mis hakkas kehtima alates 1. augustist 1926. aastal.²⁹⁷ Majanduskoolide ülesandeks määrati riigi- ja omavalitsusasutustele, äridele, kontoritele, pankadele, ühistegelikele, kommunaal- ja transpordiettevõtetele kaadri ettevalmistamine. Õppeajaks majanduskoolides määrati vähemalt 3 aastat, eelhariduseks 6-klassiline algkool. Klassi lõpetamine andis võrdsed õigused vastava keskkoolklassi lõpetanuga. Ajutiselt lubati eksamitega vastu võtta ka vähema haridusega noori. Koolid võisid olla riigi, omavalitsuste, eraisikute või organisatsioonide ülalpidamisel. Lõpetajate eriõigused ametisse astumisel pidi määratama vastavate ametite kohta käivate seadusetega.

1926. aastal liideti Viljandi Kommertsgümnaasium Viljandi Tütarlastegümnaasiumiga. Kool muutus ühiskooliks, poisse võeti vastu vaid kommertsharusse. 1932. aastal toimunud uue reorganiseerimise järel viidi kommertsharu üle Viljandi-maa Poeglaste Gümnaasiumi, uusi õpilasi enam vastu ei võetud, gümnaasiumi kommertsharu suleti järk-järgult.

²⁹⁴ ERA, f. 1108, nim. 3, s. 155, l. 22, 23; V. S i r k, Kutseharidus Eestis 1917–1920. Tallinn, 1989, lk. 136, 141; Kutseharidus Eestis, lk. 390–391.

²⁹⁵ Kutseharidus Eestis, lk. 352.

²⁹⁶ ERA, f. 1108, nim. 4, s. 150, l. 41, s. 151, l. 1–9.

²⁹⁷ Riigi Teataja, 1926, nr. 1, art. 2, lk. 7–11.

1928. aastal ühendati Narva Kommersgümnaasium Narva Ühisgümnaasiumiga, kus kommertharu töötas kuni 1936. aastani.

Samal aastal võeti Haridusministeeriumi poolt ka Hansa Erakaubanduskooli I ja II klass (7. ja 8. õppeaasta) avalike koolide võrku, III klass (9. õppeaasta) jäi endiselt erakoolina tegutsema. Hansakoolis töötas erakoolina edasi ka 6-klassiline algkool.²⁹⁸ Erakoolina töötavat Hansakooli toetas Saksa Kultuurvalitsus.

Kuna Eestis oli rajatud hulgaliselt ühistegelikke ettevõtteid (ühiskauplused, -pangad, -piimaühingud jt.), korraldas Ühistegevuse Liit juba alates 1921. aastast 1-aastaseid ühistegevuse kursusi, mis 1929. aastal muudeti Ühistegevuskooliks. Õppima võeti põhiliselt keskharidusega, aga ka kõrgema haridusega inimesi, et koolitada välja ühistegelise mõtteviisi ja vastavate professionaalsete oskustega müüjaid, kassapidajaid, raamatupidajaid, majandusametnikke, bürooteenistujaid. Koolis oli ühiskaubanduse ja bürooharu. Õppetöö kestis 3 kuud, millele järgnes praktika.²⁹⁹

1930. aastal loodi veel teinegi ühistegelikele asueustele kaadrit ettevalmistav õppeasutus. Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliit asutas Ühistegevuse Instituudi, mille juurde avati 1932/33. õppeaastal Ühistegevuse Arhiiv, mis kogus ja süstematiseeris ühistegevusse puutuvat dokumentatsiooni. Õppetöö ühes praktikaga kestis neli tundi päevas õhtupoolikuti. Korraga töötas vaid üks klassikomplekt. Sisseastujailt nõuti vähemalt gümnaasiumi või põllunduskeskkooli haridust. Vastuvõtt kooli toimus kas iga aasta või üle aasta, vastavalt vajadusele.³⁰⁰

Peale majanduskriisi aastaid algas elavnemine ka majanduskoolituse alal. 1934/35. õppeaastal avatirida uusi majanduslikke õppeasutusi. Uue koolitüübina avati Tallinna Tütarlaste Kaubanduskooli ühest harust 4-aastase kursusega Tallinna Linna Kaupmeestekool, mille eesmärgiks oli ettevalmistada müüjaid ja äriteenijaid. Eeskuju niisuguse koolitüübi rajamiseks saadi Lääne-Euroopa riikidest (Prantsusmaalt, Belgiast, Inglismaalt). Esimene õppeaasta oli ühine kaubanduskooliga. Veel avati 1934/35. õppeaastal Viljandimaa Kaubanduskool, Paide Kaubanduskool, Narva Linna Kaubanduskool erakoolina, Viljandi Haridusseltsi Tütarlaste Erakaubanduskool (1937. aastal sai avaliku kooli õigused). Kõik need kaubanduskoolid avati 3-aastaste

²⁹⁸ Kutseharidus Eestis, lk. 352.

²⁹⁹ Ühistegevuse kalender 1931. Tallinn, 1930, lk. 60–63.

³⁰⁰ Kutseharidus Eestis, lk. 405–407.

koolidena. 1. märtsil 1935. avati teise majandusõpilaste koolina Tallinna Rahvaülikooli Seltsi Majandusõpilastekool, mille õpetajate palgad maksis riik. See kool oli analoogne tööstusõpilastekooliga. 3 aastat eri- ja üldainete õpinguid osajalises majandusõpilastekoolis paralleelselt töötamisega büroodes, ärides, kauplustes andis võimaluse omandada vastav haridus töö kõrvalt. 1936. aasta sügisel avati samas esimesena Eestis hotellide, restoranide ja kohvikute õpilaste haru.³⁰¹

1935/36. õppeaastast muudeti kõik avalikud 3-aastased kaubanduskoolid 4-aastase õppeajaga kaubanduskeskkoolideks, töötati välja uued tunnikavad.³⁰² Samal õppeaastal avati esimene vene õppekeele ühiskutsekool Eestis – Tallinna Heategeva Seltsi Vene Lapse Kodu poolt asutati 3-aastase õppeajaga Erakaubanduskool. 1935/36. õppeaastal avati veel 3-aastane Valga Linna Erakaubanduskool (1937. aastast muudeti 4-aastaseks), 2-aastane Paide Saksa Erakaubanduskool, mis töötas Saksa Koolide Abiandmise Seltsi Järva osakonna ülalpidamisel. Selle kooli ülesandeks oli valmistada õpilasi ette Tallinna Hansakooli III klassi astumiseks.³⁰³

1936. aastal avati Tallinna Poeglaste Kaubanduskooli ning Tartu Ühiskaubanduskooli juurde 4-aastase õppeajaga kaupmeestekoolid ning koolid nimetati vastavalt Tallinna Linna Poeglaste Kaubandus- ja Kaupmeeste Kool ja Tartu Kaubandus- ja Kaupmeeste Kool.³⁰⁴

1937. aasta kutsehariduslike õppeasutuste seaduse järgi kujunes majanduslikku kutseharidust andvate koolide süsteem järgmiseks: 2-, 3- või 4-aastase õppeajaga keskastmekoolid. 2- ja 3-aastaseid koole oli 4 – Narva Linna Erakaubanduskool, Hansakool, Tallinna Heategeva Seltsi Vene Lapse Kodu Erakaubanduskool, Paide Saksa Erakaubanduskool. Lõpetanutel oli õigus peale 18-kuulist praktikat sooritada kooli juures õppinud majandusametniku kutseksam. 4-aastase õppeajaga olid majanduskeskkoolid. Muudeti kõikide seniste 4-aastaste kaubandus- ja kaupmeestekoolide nimetusi – kaubanduskoolid nimetati kaubanduskeskkoolideks, kaupmeestekoolid ärinduskeskkoolideks.³⁰⁵ Kaubandus- ja ärinduskeskkoolide lõpetanutel oli

³⁰¹ Valitsusasutiste tegevus 1934/35. a. Tallinn, 1935, lk. 19; Haridusministeeriumi tegevus 1936/37. Tallinn, 1937, lk. 20; Riigi Teataja, 1935, nr.15, art. 146, lk. 348.

³⁰² Riigi Teataja, 1937, nr. 73, art. 603, lk. 603, 604.

³⁰³ Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi tegevus 1935/36, lk. 18; Kutseharidus Eestis, lk. 354, 355, 379.

³⁰⁴ Haridusministeeriumi tegevus 1936/37, lk. 4; Kutseharidus Eestis, lk. 365, 358.

³⁰⁵ Riigi Teataja, 1937, nr. 73, art. 603, lk. 603–604.

õigus pärast aastast praktikat sooritada kooli juures õppinud majandusametniku või õppinud kaupleja kutseksam. Samuti oli neil õigus astuda kõrgema astme majanduskooli ning lisaeksamite sooritamise järelka teistesse kõrgema astme kutsekoolidesse või gümnaasiumi. Majanduskeskkoole töötas 1939/40. õppeaastal 10: Tallinna Poeglaste Kaubandus- ja Ärinduskeskkool, Tallinna Tütarlaste Kaubanduskeskkool, Tallinna Tütarlaste Ärinduskeskkool, Tartu Kaubandus- ja Ärinduskeskkool, Paide Kaubanduskeskkool, Pärnu Kaubanduskeskkool, Rakvere Kaubanduskeskkool (avati 1937/38. õppeaastal), Valga Erakaubanduskeskkool, Viljandi Kaubanduskeskkool, Viljandi Tütarlaste Erakaubanduskeskkool. Osaajaliste keskastme koolidena töötasid Tallinna Rahvaülikooli Seltsi õigustega Era Majandusõpilastekool, Tartu Linna Tööstus- ja Majandusõpilastekooli majandusõpilaste haru, mõned segaharud teiste linnade tööstusõpilastekoolide juures.

3-aastase õppeajaga kõrgema astme majanduskoole, mis baseerusid keskkoolil või kutsekeskkoolil nimetati uue seaduse järgi kommertskoolideks. Kommertskoole rajati 1937/38. õppeaastast järk-järgult suletavate kommertsgümnaasiumide asemele, kokku 3: Tallinna Linna Poeglaste Kommertschool, Tallinna Linna Tütarlaste Kommertschool, Tartu Kommertschool.³⁰⁶ Kommertskooli lõpetanud oli õigus astuda Tartu Ülikooli Õigus- ja Majandusteaduskonda, Tallinna Tehnikaülikooli Keemia- ja Mäeteaduskonna keemiaosakonda, peale täiendavate eksamite sooritamist aga kõikidesse nimetatud ülikoolide teaduskondadesse. Lõpetanud said peale aastast praktikat sooritada kooli juures õppinud majandusametniku või õppinud kaupleja kutseksami, pärast 3-aastast tegutsemist oma alal aga õppinud büroojuhi või õppinud ärijuhi kutseksami.³⁰⁷

1937/38. õppeaastal asutati Tallinna ka üks 2-aastase õppeajaga kõrgema astme majanduslik erikool, kus õpetati ka raudtee ekspluatatsiooni, posti, telegraafi ja transpordi alaseid eriaineid. Alates 1939. aastast muudeti kool 3-aastaseks ning nimetati Tallinna Linna II Poeglaste Kommertschooliks.³⁰⁸

Edasi töötasid ka Ühistegelise Liidu Ühistegevuskool Tallinnas ja Ühistegevuse Instituut Tartus.

³⁰⁶ Riigi Teataja, 1937, nr. 54, art. 488, lk. 1121.

³⁰⁷ Kutseharidus Eestis, lk. 122–131.

³⁰⁸ Riigi Teataja, 1939, nr. 47, art. 369, lk. 1115; Kutseharidus Eestis, lk. 131.

1938. aastal muudeti Narva Linna Erakaubanduskool 4-aastaseks Erakaubanduskeskkooliks.³⁰⁹

16. oktoobrist 1939. aastal suleti ametlikult saksa õppeasutused sakslaste ümberasumise tõttu, nende hulgas Hansakool ja Paide Saksa Erakaubanduskool.³¹⁰

Majanduslikku kutseharidust andvad koolid olid noorte hulgas väga populaarsed kogu käsitletava perioodi vältel. Majanduslik kutseharidus oli lähedal üldhariduslikule keskkoolile ja gümnaasiumile, nende õppeprogrammid sisaldasid palju ühiseid üldhariduslikke aineid. Kommertsgümnaasiumid olid majanduslikeks kutsekoolideks, nende juures tegutsesid ka kaubanduskoolid ja hiljem äriduskoolid. Linnades, kus kommertsgümnaasiume ei olnud, rajati kaubanduskoolid ikkagi gümnaasiumide juurde. Koolimaja, paljud õpetajad ja juhtkond olid kaubanduskoolidel ja gümnaasiumidel ühised. Seetõttu ei olnud majandusharidust andvail koolidel niisuguseid suuri probleeme ruumide ja õpetajate leidmisega nagu ülejäänud kutsehariduslikel õppeasutustel.

*

1930. aastate lõpuks oli välja arendatud otstarbekohane, majanduse vajadustest lähtuv kutseharidussüsteem. 1937. aasta kutsehariduse reform lõi kindla aluse kõigile kooliliikidele ning määras ka edaspidise arengu suunad. Kutseharidus oli seni arenenud võrdlemisi kaootiliselt, puudunud oli ühtne terviklik kava selle arendamiseks ning kuni 1935/36. õppeaastani ka ühtne keskus selle juhtimiseks.

Koolitüüpide väljaarendamisel otsiti eeskujusid välismaalt, kuid iga kord eeskujudest tulenevad koolitüübid ei õigustanud end meil ja tuli toimida Eesti oludest lähtuvalt. Katsetati ka gümnaasiumidesse kutsehariduslike ainete sisseviimisega, majanduskoolide puhul see toimus. Kutseharidus nõudis rahva hulgas üsna suurt tutvustust, sest valitses üldine arusaam, et ametit võib õppida ka töö käigus, ületähtsustati üldharidust. Alles 1930. aastate lõpul hakkas see suhtumine muutuma. Kutsekoolide populaarsust aitas suurendada ka ühtluskooli põhimõtte sisseviimine kutseharidussüsteemi 1937. aasta seadusega.

Kutsekoolide tööd raskendasid suuresti kitsad ja õppetööks ebakohased ruumid, sest tsaari ajast saadud pärand hoonete ja seadmete osas oli kehv. Esialgu otsiti

³⁰⁹ Riigi Teataja, 1938, nr. 55, art. 526, lk. 1733.

³¹⁰ Riigi Teataja, 1939, nr. 101, art. 781, lk. 1870.

olemasolevatest hoonetest kättesaadavad, mis remontide ja ümberehitustega kujundati koolideks. Ruumide poolest olid paremas olukorras põllumajanduskoolid, mis paigutati mõisahoonetesse, samuti majanduslikud koolid, mis asusid enamasti gümnaasiumidega samades hoonetes. Aja jooksul ehitati kutsekoolidele uusi kaasaegseid õppehooneid. Kõigil koolidel olid vajalikud töökojad, mida pidevalt moderniseeriti vastavalt tehnika arengule. 1938. aastal töötati välja kutsekoolide hoonete ehitamise plaanimajanduslik kava, asutati vastav laenufond.

1930. aastateks oli lahenenud ka kutsekoolide õpetajate probleem. Välja oli kujunenud oma ala hästi tundev õpetajaskond. Esialgu oli erialaõpetajatest suur puudus. Vabariigi algaastail olid kutsekoolide õpetajateks kas Venemaal, Soomes või Saksamaal vastava hariduse omandanud inimesed. Neid oli aga vähe ja õpetajateks võeti ka lihtsalt oma ala hästi tundvaid inimesi. Mõned kutsekoolid kutsusid endale õpetajaid ka välismaalt. Juba 1920. aastate keskpaiku hakkasid kutsekoolidesse õpetajateks tulema ka juba kõrgkoolina töötava Tallinna Tehnikumi lõpetanud, naiskutsekoolidesse ja kodumajanduskoolidesse Kehtna Kõrgema Kodumajanduskooli ja Tallinna Linna Naiskutsekooli lõpetanud. Põllutöökoolide kaader täienes Tartu Ülikooli lõpetanud agronoomidega. Käsitööõpetajaid valmistasid ette Tallinna Õpetajate seminar ja Riigi Kunsttööstuskooli käsitööõpetajate kursus.

Sõjaeelse iseseisvusaja lõpuaastateks oli Eestis väljaarendatud hea tasemeline kutseharidussüsteem, kuhu kuulus 150 kutsehariduslikku õppeasutust. Seda võib pidada kultuuriliseks suursaavutuseks. Palju jõuti ära teha, kuid palju kavandatust jäi 1940. aastal alanud nõukogude okupatsiooni tõttu ellu viimata.

Tabel 1

Põllutöökeskkooli õppeplaan*

Õppeaine	Teoreetilisi tunde nädalas		
	I	II	III
1. Eesti keel	2/1*	2/1	2
2. Saksa keel	2/2	2/2	1
3. Matemaatika	5	2	–
4. Loodusteadus	3/2,5	1,5	–
5. Füüsika ja meteoroloogia	4	3/2	–
6. Loomakasvatus	–	5	7
7. Piimandus	–	–	1
8. Ajalugu	–	2/2	–
9. Veterinaaria	–	2	–
10. Ehitusõpetus	–	–	2
11. Maamõõtmine ja loodimine	–	2	–
12. Rahvatervishoid	–/2	–	–
13. Joonestamine	2	–/3	–
14. Mesindus	1,5	–	–
15. Tiigikaitse õpetus	2	2	2
16. Käsitöö	3/18	18/28	–
17. Keemia	5,5/3	3	–
18. Zooloogia	3	–	–
19. Metsandus	–	1,5	–
20. Majandusteadus	1	3	–
21. Põllumajandusteadus	–	–	6
22. Ühiskonnateadus	–	–	2
23. Põllumehe kutseline kirjavahetus	1,5	–	–
24. Taimekasvatus	–	5	5
25. Kultuuritehnika (maaparandus)	–	–	4
26. Aiandus	4	2	–

* J. K u u m , Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani), lk. 204.

Kalkkriipsu taga on antud suvised teoreetilised tunnid (lisaks õppepraktikale).

Tabel 2

2-aastase õppeajaga põllutöökooli õppeplaan*

	I kl.	II kl.
1. Põlluviljakasvatus	7	1
2. Heinakasvatus	–	2
3. Mugul- ja juurviljakasvatus	1	–
4. Loomakasvatus	3	7
5. Tehnilised tööd	2	2
6. Ühiskonnateadus ja ühistegevus	1	2
7. Aiandus ja mesindus	2	1
8. Metsandus	–	1
9. Talundikorrastusõpetus ühes taluraamatupidamisega	–	4
10. Riigikaitse õpetus	2	2
11. Üldhariduslikud ained (ajalugu, eesti keel)	4	2
12. Valitavad ained (tervishoid, kodumajandus)	2	2

* J. K u u m , Aianduse ja mesinduse kutsehariduse arengust Eestis (1940. aastani), lk. 193.

Tabel 3

1-aastase kodumajanduskooli õppeplaani

Õppeained	Kodumajanduskoolis		Koduabilisteklassis	
	teoreetilisi tunde	Praktika-tunde	teoreetilisi tunde	Praktika-tunde
1. Toiduvalmistamine	3	10	3	15
2. Kodu korrashoid, pesupesemine	1	1	–	4
3. Arvepidamine	1	–	1	–
4. Perekonna- ja ühiskonnaõpetus	2	–	1	–
5. Lastehoid ja -kasvatus	1	1	–	–
6. Tervishoid	1	–	–	–
7. Lastehoid	–	–	1	–
8. Rõivastus, kangakudumine	2	8	1,5	6
9. Aiandus, mesindus	3	4	3	9
10. Looma-ja linnukasvatus	3	4	3	9
11. Määratud ained	3	–	–	–
	20	28	12	36